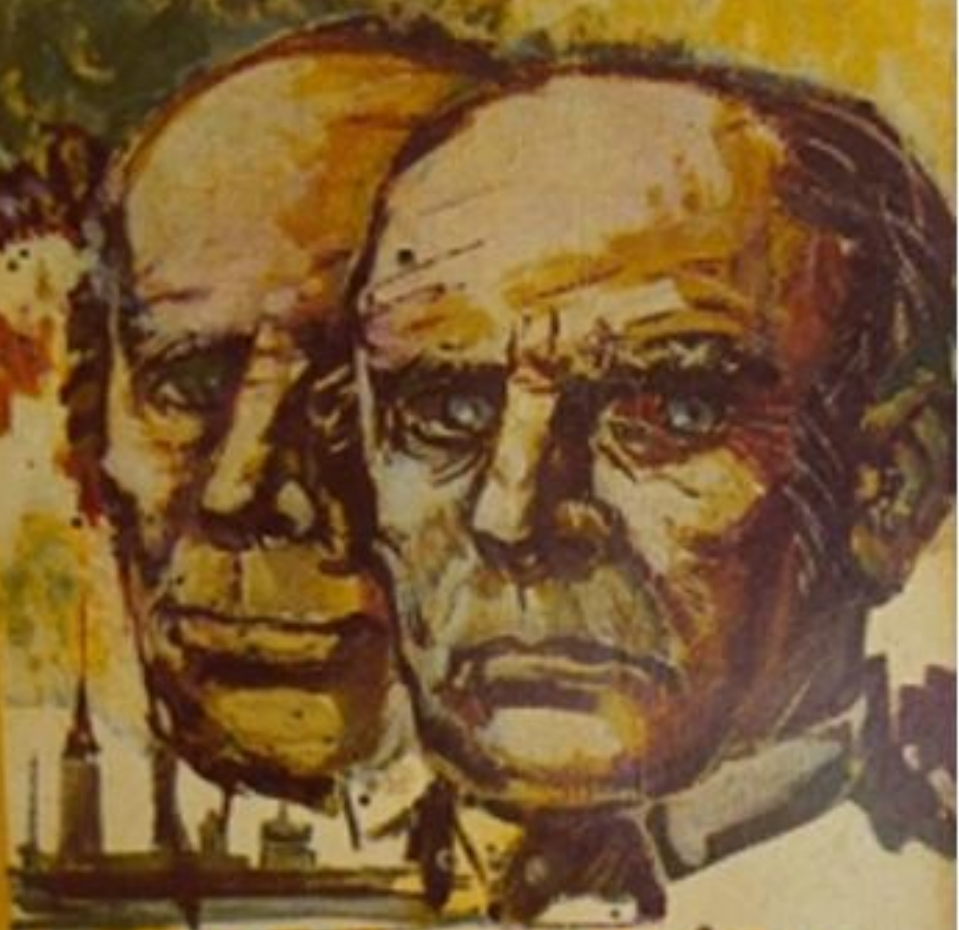

F. M. DOSTOJEVSKI

DVOJNIK

Džepna knjiga

F. M. Dostojevski

DVOJNIK

GLAVA PRVA

Bilo je skoro osam sati izjutra kad se titularni savetnik Jakov Petrovič Goljatkin prenuo iz dugog sna, zevnuo, protegao se i najzad sasvim otvorio oči. Dva-tri minuta je, istina, ležao nepomično u postelji, kao čovek koji nije potpuno uveren da li se probudio ili još neprestano spava, da li je java i stvarnost sve što se oko njega dešava, ili je nastavak njegovih zbrkanih bunovnih snova. Ali ubrzo čula gospodina Goljatkina počеше jasnije i razgovetnije da primaju obične svakodnevnne utiske. Kao stari znanci gledali su ga: prljavozeleni, počadali i prašnjavi zidovi njegove male sobe, orman od mahagonija, stolice u imitaciji toga drveta, sto obojen crveno, otoman presvučen crvenkastom mušemom sa zelenim cvetićima, i, najzad, odelo, koje je juče u brzini skinuo i zgužvano bacio na otoman. Najzad mu je i sivi jesenji dan, mutan i prljav, tako ljutito, s takvom kiselom grimasom zavirio kroz mutno okno u sobu da gospodin Goljatkin više nikako nije mogao sumnjati da nije u nekakvom bajnom carstvu, nego u gradu Petrogradu, u prestonici, u Šestolavočnoj ulici, na trećem spratu vrlo velike i solidno građene kuće, u sopstvenom stanu.

Kad je učinio to važno otkriće, gospodin Goljatkin grčevito sklopi oči, kao da žali za nedavnim snom i želi da ga vrati za koji trenutak. Ali posle jednog minuta jednim skokom đipi iz postelje, verovatno shvativši najzad ideju oko koje su mu se vrzmale do sada rasejane i slabo sređene misli, čim je skočio iz postelje, pritrčao je okruglom ogledalcu, koje je stajalo na ormanu. Iako je glava koju je ogledalo pokazivalo bila dremljiva, kratkovidna i prilično ćelava, i bila tako beznačajna da na prvi pogled ne bi izazvala ničiju naročitu pažnju, ipak je, izgleda, njen sopstvenik ostao potpuno zadovoljan onim što je video u ogledalu. „Baš bi bilo zlo” - reče gospodin Goljatkin poluglasno - „baš bi bilo zlo kad bih danas u nečem podbacio, kad nešto ne bi ispalo kako treba - kad bi iskočila neka nepotrebna bubuljica, ili se desila neka druga neprijatnost; uostalom, zasad je dobro, zasad sve ide dobro.”

Sav srećan što sve ide dobro, gospodin Goljatkin vrati ogledalo na staro mesto pa, bez obzira na to što je bos i u odeći u kojoj je obično spavao, pritrča prozoru i s velikim interesovanjem poče nešto očima da traži po dvorištu na koje su gledali

prozori njegova stana. Izgleda da ga je i ono što je u dvorištu našao potpuno zadovoljilo, lice mu se ozarilo samozadovoljnim osmejkom. Zatim - pošto je pre toga zavirio iza pregrade u kutak Petruške, svoga sobara, i uverio se da u njemu nema Petruške - prišao je na prstima stolu, otvorio jednu fioku, pretražio krajnji kutić te fioke i izvadio najzad, ispod starih požutelih hartija i kojekakvih tričarija, zeleni, otrcani novčanik, otvorio ga oprezno - i pažljivo i sa zadovoljstvom pogledao u njegov najskriveniji pregradak.

Verovatno je svežanj zelenih, sivih, crvenih i različitih šarenih banknota isto tako ljubazno i s odobravanjem pogledao gospodina Goljatkina: ozarena lica stavio je pred sebe na sto otvoren novčanik, i čvrsto protrljao ruke u znak najvećeg zadovoljstva. Najzad je izvadio svoj dragi svežanj novčanica i po stoti put, uostalom, od jučerašnjeg dana, počeo da ih prebrojava, pažljivo trljajući svaku među palcem i kažiprstom. „Sedam stotina pedeset rubalja u banknotama!” završi naposletku poluglasno. - „Sedam stotina pedeset rubalja... prilična svota! Lepa svota” - nastavi drhtavim, pomalo razneženim glasom od zadovoljstva, stežući svežanj u rukama i smeškajući se značajno. - „To je vrlo lepa svota! Za svakoga lepa svota! Hteo bih da vidim čoveka za koga bi ta svota bila ništavna. Takva svota može daleko odvesti čoveka...”

„Ali šta je to” - pomisli gospodin Goljatkin - „gde li je Petruška?” Još u istoj onoj odeći zaviri po drugi put iza pregrade. Petruška i ovog puta nije bio iza pregrade, a ljutio se, žestio i bio van sebe jedino samovar, stavljen tamo na pod, neprestano preteći da će prekipeti; vatreno i žurno je nešto brbljao na svom zamršenom jeziku, vrskajući i šušajući gospodinu Goljatkinu otprilike ovo: „Uzmite me” - kao - „dobri ljudi; odavno sam spreman i gotov.”

„Do vraga!” pomisli gospodin Goljatkin. - „Ta lena hulja može, na kraju krajeva, da dovede čoveka do besa; kud li se to samo skita?” U opravdanoj ljutini, iziđe u predsoblje i mali hodnik s vratima na kraju, koja su vodila u trem, odškrinu malo ta vrata i ugleda svoga slugu okruženog priličnom gomilom svakojake služinčadi, domaćeg i pridošlog šljama. Petruška je nešto pričao, ostali su ga slušali. Očevidno se gospodinu Goljatkinu ni tema razgovora ni sam razgovor nisu svideli. Zovnuo je odmah Petrušku i vratio se u sobu zlovoljan, čak neraspoložen. „Ta bi hulja prodala čoveka za groš, tim pre gospodara” - pomislio je u sebi - „i prodao bi, kladio bih se da bi prodao za manje od kopjejeke.” - No, šta je?...

- Doneli su livreju, gospodine.

- Obuci je i dođi ovamo.

Pošto je obukao livreju, smešeći se glupavo, Petruška uđe u gospodinovu sobu. Bio je neverovatno komično doteran. Na njemu zelena, veoma iznošena livreja, sa zlatnim otrcanim širitima i za čoveka, izgleda, čitav aršin višeg od Petruške. U

rukama je držao šešir, isto tako sa širitima i sa zelenim perjem, a o bedru mu je lakejski mač u kožnim koricama.

Najzad, da bi slika bila potpuna, Petruška je, po svom omiljenom običaju da ide uvek u negližeu, kao kod kuće, bio i sada bos. Gospodin Goljatkin zagleda Petrušku sa svih strana i bio je, izgleda, zadovoljan. Livreju su očigledno uzeli na poslugu radi nekakve svečane prilike. Opažalo se još da je za vreme te smotre Petruška nekako čudnovato i s iščekivanjem gledao u gospodina, i neobično radoznalo pratio svaki njegov pokret, što je do krajnosti bunilo gospodina Goljatkina.

- A kočije?

- I kočije su došle.

- Na ceo dan?

- Na ceo dan. Dvadeset pet rubalja.

- I cipele su doneli?

- I cipele su doneli.

- Glupane! Zar ne umeš reći: doneli su ih, gospodine. Daj ih ovamo.

Pošto je izrazio zadovoljstvo što su mu cipele po nozi, gospodin Goljatkin zatraži čak i da se umije i obrije. Obrijao se vrlo brižljivo, isto se tako umio; na brzu ruku popio čaj i pristupio glavnom, konačnom odevanju: obukao je gotovo još sasvim nove pantalone, zatim naprsnik sa bronzanim dugmetima, prsluk s lepim cvetićima otvorene boje, oko vrata vezao šarenu svilenu kravatu i najzad navukao isto tako nov i brižljivo očetkan mundir.

Dok se oblačio, nekoliko je puta s ljubavlju pogledao u svoje cipele, svaki čas dizao sad jednu, sad drugu nogu, divio se njihovom obliku i sve je nešto šaputao sebi u bradu, a pokatkad odgovarao izrazitom grimasom na svoju misao. Toga jutra, uostalom, bio je gospodin Goljatkin do krajnosti rasejan, jer nije skoro ni opazio kako se Petruška, koji mu je pomagao u odevanju, smeška i krevelji na njegov račun. Najzad, kad je posvršavao sve što je trebalo i sasvim se obukao, pogleda sa zadovoljstvom Petrušku koji se obuo i na taj način bio takođe potpuno spreman, i kad vide da je već sve urađeno i nema više šta da se čeka, žurno strča niz stepenice, malo uznemirena srca.

Plave, najmljene kočije, s nekim grbovima, bučno priđoše ulazu. Petruška, namigujući kočijašu i nekakvim besposličarima, pomože gospodinu da se popne u kola, i nevešt看 glasom i jedva uzdržavajući glupavo smejanje, viknu: „Teraj!” - skoči na zadnju papuču, i sve to sada s hukom i bukom, zvoneći i tandrčući, krete na Nevski prospekt.

Tek što plave kočije iziđoše kroz kapiju, gospodin Goljatkin grčevito protrlja ruke i poče tiho i nečujno da se smeje, kao čovek veseljak kome je komedija uspela pa se sad i sam vrlo raduje. Ali odmah posle tog veselja na licu gospodina Goljatkina

pojavi se, umesto smeha, neki čudan i zabrinut izraz. Iako je vreme bilo vlažno i oblačno, on spusti oba prozora na karucama i poče brižno da promatra prolaznike, desno i levo, praveći ozbiljno i dostojanstveno lice čim bi opazio da ga neko gleda. Na zaokretu iz Litejne na Nevski prospekt, zadrhtao je od vrlo neprijatnog osećanja, namrštio se kao jadnik kome su slučajno stali na žulj, i žurno, čak uplašeno, stisnuo se u najtamniji kut kola.

Stvar je bila u tome što je sreo dvojicu svojih kolega, dva mlada činovnika koji su bili u službi u istom nadležstvu u kom i on. I činovnici su, kako se učinilo gospodinu Goljatkinu, bili krajnje iznenađeni što ovako sretaju svoga kolegu; čak je jedan od njih pokazao prstom na gospodina Goljatkina. Gospodinu Goljatkinu se još pričinilo da ga je onaj drugi glasno viknuo po imenu, što je, razume se, vrlo nepristojno na ulici. Naš se junak pritajio i nije se odazvao. „Kakva je to detinjarija!” - počeo sebi da razmišlja. - „šta je tu čudno? Čovek u kolima; potrebna čoveku kola, i on uzeo kola. Gadovi! Znam ja njih - balavci, koje još treba tući! Oni bi samo da igraju krajcarice kad prime platu i da se vucaraju kojekuda, to je za njih. Imao bih ja šta da im svima kažem, ali neka...”

Gospodin Goljatkin nije dovršio, sav je pretrnuo. Dva hitra kazanska konja, dobro poznata gospodinu Goljatkinu, upregnuta u kicoška laka kola, brzo prestigoše njegove kočije s desne strane. Gospodin koji je sedeo u kolima, slučajno spazivši lice gospodina Goljatkina, jer je ovaj dosta neoprezno promolio glavu kroz prozor od kočija i bio, izgleda, isto tako do krajnosti iznenađen tim neočekivanim susretom, nagnuo se koliko je god mogao, i vrlo radoznalo i zainteresovano počeo da zagleda u onaj kut kola kuda je požurio da se sakrije naš junak. Gospodin u lakim kolima bio je Andrej Filipovič, načelnik odeljenja u nadležstvu u kom je služio gospodin Goljatkin kao pomoćnik referenta.

Kad je gospodin Goljatkin video da ga je Andrej Filipovič sigurno poznao, da pilji u njega i da se on nikako ne može sakriti, pocrvene do ušiju. Da li da pozdravi ili ne? Da se javi ili ne? Da se otkrije ili ne? - mislio je naš junak na velikoj mucu. - „Ili da se pričinim da to nisam ja, da je to neko drugi koji strašno liči na mene, i da se pravim kao da ništa nije ni bilo. Jest, kao da nisam ja, nisam ja, i gotovo” - govorio je gospodin Goljatkin skidajući šešir pred Andrejem Filipovičem i ne skidajući očiju s njega. - „Ja, ja, ništa” - jedva je šaputao - „baš ništa, to nisam ja, nisam ja, Andreju Filipoviču, i eto.” Ubrzo su kola prestigla kočije, i magnetizam starešinskog pogleda je prestao. Ali Goljatkin je još neprestano crveneo, smešio se i nešto mrmljao u sebi... „Bio sam glup što se nisam javio” - pomisli najzad - „trebalo je prosto, odvažno i otvoreno, ali gospodstveno reći: takva i takva stvar, Andreju Filipoviču, i ja sam pozvan na ručak, i gotovo!”

Zatim, odjednom, setivši se da se obrukao, naš junak planu kao oganj, namršti

se i baci strašan, izazivački pogled u prednji kut kočije, pogled kojim je hteo da satre u prah i pepeo sve svoje neprijatelje. Najzad, iznenada, po nekom nadahnuću, trže gajtan koji je bio privezan za kočijašev lakat, zaustavi kola i naredi da se okrene natrag u Litejnu. Stvar je u tome što je gospodinu Goljatkinu zatrebalo, verovatno radi sopstvenoga mira, da kaže nešto vrlo interesantno svom lekaru, Krestjanu Ivanoviču. I mada je s Krestjanom Ivanovičem bio poznat odskora, upravo posetio ga je svega jedanput, prošle nedelje, zbog izvesne potrebe, lekar je, kažu, što i sveštenik - bilo bi glupo kriti, a i dužnost je njegova da zna pacijenta.

„Da li je to sve baš tako” - nastavi naš junak silazeći s kola pred ulazom jedne petospratne kuće u Litejnoj, pred kojom je naredio da se zaustave kočije - „da li je to sve baš tako? Je li umesno? Je li zgodno? Uostalom, ne mari” - nastavi on penjući se uz stepenice, hvatajući dah i umirujući kucanje srca koje je imalo naviku da lupa na svim tuđim stepenicama. - „Ne mari, dolazim svojim poslom, i nema tu ničeg zazornog... Bilo bi glupo da krijem. Učiniću tako kao da, u stvari, nema ništa, nego sam tek onako u prolazu... A on će uvideti da tako i treba da bude.”

Rasuđujući tako, gospodin Goljatkin se pope na drugi sprat i stade pred stanom broj pet, na čijim je vratima bila lepa, mesingana pločica s natpisom:

KRESTJAN IVANOVIČ RUTENŠPIC,
doktor medicine i hirurgije

Pošto se zaustavio, naš junak požuri da svom licu da uljudan i neusiljen izraz, s izvesnom merom ljubaznosti, i spremi se da potegne gajtan zvonceta. Kad se spremio da potegne gajtan, odmah je i dosta umesno razmislio: nije li bolje da to učini sutra, jer zasad nema velike potrebe. Ali kako je odjednom čuo na stepenicama nečije korake, odmah je promenio svoju novu odluku te tako, uostalom vrlo odlučno, zazvoni na vratima Krestjana Ivanoviča.

GLAVA DRUGA

Doktor medicine i hirurgije Krestjan Ivanovič Rutenšpic, veoma zdrav čovek, mada već u godinama, gustih, prosedih obrva i zalizaka, izrazita, sjajna pogleda, kojim je, reklo bi se, odgonio sve bolesti, i najzad s visokim odlikovanjem - sedeo je to jutro u svom kabinetu u udobnoj naslonjači, pio kavu koju mu je svojeručno donela njegova doktorka, pušio cigaru i s vremena na vreme prepisivao svojim pacijentima recepte. Kad je prepisao poslednji lek nekom starčiću koji je bolovao od hemoroida, i obolelog starčića ispratio na sporedna vrata, Krestjan Ivanovič sede da čeka narednog pacijenta. Uđe gospodin Goljatkin.

Izgleda da Krestjan Ivanovič nikako nije očekivao niti želeo da vidi pred sobom gospodina Goljatkina, jer se odjednom za trenutak zbunio i nehotice ispoljio na licu čudan, čak bi se moglo reći i nezadovoljan izraz. Kako se gospodin Goljatkin gotovo uvek nekako nezgodno zbunjivao i gubio u trenucima kad se dešavalo da radi svojih ličnih poslova treba da se nađe s nekim lice u lice, tako se i sad - pošto nije pripremio prvu rečenicu koja je za njega u takvim prilikama bila pravi kamen spoticanja - prilično zbunio i nešto promrmljao, valjda izvinjenje, i ne znajući šta dalje da čini, uze stolicu i sede. Ali kad se setio da je seo neponuđen, odmah je osetio svoju nepristojnost i požurivši se da popravi pogrešku nepoznavanja sveta i lepog ponašanja, odmah ustade s mesta koje je bio zauzeo bez ponude. Zatim, pošto je došao k sebi i nejasno opazio da je učinio dve gluposti odjedanput, ni časa ne časeći rešio se na treću, to jest, pokušao je da se opravda, smeškao se i progundao nešto, pocrveneo, zbunio se, značajno začutao i, najzad, konačno seo da se više ne diže; samo, za svaki slučaj, osigurao se onim svojim izazivačkim pogledom koji je imao neobičnu snagu da, u mislima, satire i pretvara u pepeo sve neprijatelje gospodina Goljatkina. Povrh toga, taj je pogled potpuno izražavao nezavisnost gospodina Goljatkina, to jest govorio je jasno da je gospodin Goljatkin čovek na svom mestu, koji ima svoj život kao i ostali, i da ga se ništa drugo ne tiče. Krestjan Ivanovič se nakašlja, uzdahnu, očigledno kao da odobrava i pristaje na sve to, i uperi inspektorski upitni pogled u gospodina Goljatkina.

- Krestjane Ivanoviču - poče gospodin Goljatkin smeškajući se - došao sam da vas po drugi put uznemirim, i sad vas po drugi put molim da budete snishodljivi... - Gospodin Goljatkin očevidno nije nalazio reči.

- Hm... da! - progovori Krestijan Ivanovič, ispusti iz usta mlaz dima i stavi cigaru na sto. - Ali vi treba da se držite uputstva, objasnio sam vam da se vaše lečenje sastoji u promeni vaših navika... da se zabavljate, da pohađate poznanike, prijatelje, ujedno da ne budete ni neprijatelj čaše; i u isto vreme da se držite veselog društva.

Neprestano se smeškajući, gospodin Goljatkin požuri da primeti kako mu se čini da je on kao i svi ostali, da on živi u svojoj kući, da ima zabava kao i svi... da on, naravno, može posećivati pozorište, jer, kao i svi, ima za to sredstava; da preko dana ide na posao a uveče je kod svoje kuće; da mu baš ništa ne fali; primetio je čak, uzgred, da on, kako mu se čini, nije gori od drugih, da živi u svom stanu, i najzad, da ima Petrušku. Tu gospodin Goljatkin zastade.

- Hm! - takav život nije ono što sam mislio. Hteo sam da vas pitam sasvim drugo. Interesovalo me je da znam jeste li vi ljubitelj vesela društva, da li veselo provodite vreme... Kakav način života sad vodite, melanholičan ili veseo?

- Ja, Krestjane Ivanoviču...

- Hm! ... rekoh - prekide ga doktor - treba iz osnove da preinačite ceo svoj život i donekle prelomite svoju narav. (Krestijan Ivanovič jako naglasi reč „prelomite” i za trenutak zastade sa vrlo značajnim izrazom.) Da se ne tuđite vesela života, da posećujete pozorište i klub, i u svakom slučaju, da ne budete neprijatelj čaše. Ne treba sedeti kod kuće.

- Ja, Krestjane Ivanoviču, volim mir - progovori gospodin Goljatkin i pogleda značajno u Krestijana Ivanoviča tražeći očevidno reči da bi srećnije izrazio svoju misao. - U stanu smo samo ja i Petruška... hoću da kažem moj sluga. Hoću da kažem, Krestjane Ivanoviču, da ja idem svojim putem, naročitim putem, Krestjane Ivanoviču. Imam svoj život i, kako mi se čini, ni od koga ne zavisim. Ja, Krestjane Ivanoviču, takođe izlazim da šetam.

- Kako?... Da! Ali danas nije prijatno šetati: vreme je ružno.

- Jeste, Krestjane Ivanoviču. I, premda sam ja miran čovek, Krestjane Ivanoviču, kao što sam već imao čast da vam objasnim, ipak je moj put poseban, životni put je širok... Ja želim... želim time da kažem... Izvinite me, Krestjane Ivanoviču, ne umem lepo da govorim.

- Hm!... vi kažete...

- Kažem da me izvinite, Krestjane Ivanoviču, što, čini mi se, ne umem lepo da govorim - reče gospodin Goljatkin gotovo uvređenim tonom, malo spleteno i zbrkano. - U tom pogledu, Krestjane Ivanoviču, ja nisam kao drugi - dodade on s

nekim naročitim osmejkom - i ne umem mnogo da pričam, i nisam učio da kitnjasto govorim. Zato ja, Krestjane Ivanoviču, radim, zato ja radim, Krestjane Ivanoviču.

- Hm... Kako vi to... radite? - odvrati Krestjan Ivanovič. Za trenutak nastala ćutanje. Doktor nekako čudno i nepoverljivo pogleda gospodina Goljatkin. I gospodin Goljatkin sa svoje strane prilično nepoverljivo pogleda ispod oka doktora.

- Ja, Krestjane Ivanoviču - nastavi gospodin Goljatkin sve u istom tonu, donekle razdražen i zabrinut krajnjom upornošću Krestjana Ivanoviča - ja, Krestjane Ivanoviču, volim mir, a ne bučan svetski život. Tamo kod njih, govorim o otmenom svetu, Krestjane Ivanoviču, treba da znaš cipelama glačati parket... (tu gospodin Goljatkin lako zastruga nogom po podu), to se samo traži; i kalambure isto tako traže... i treba umeti praviti fine komplimente... eto šta tamo traže. A ja to nisam učio, Krestjane Ivanoviču - sve te majstorije nisam učio, niti sam imao kad. Ja sam prost i jednostavan čovek, nemam spoljašnjeg sjaja. Tu ja, Krestjane Ivanoviču, predajem oružje, polažem ga, kako se to kaže.

Razume se da je gospodin Goljatkin sve to izgovorio s takvim izrazom koji je jasno davao na znanje da naš junak nimalo ne žali što u tom smislu polaže oružje, što nije učio te majstorije, nego baš naprotiv. Krestjan Ivanovič ga je slušao, gledao u zemlju s vrlo neprijatnom grimasom na licu, i kao da je unapred nešto slutio. Posle tirade gospodina Goljatkin nastade dosta dugo i značajno ćutanje.

- Čini mi se da ste se nešto udaljili od teme - reče najzad Krestjan Ivanovič poluglasno - pravo da vam kažem, nisam vas mogao sasvim razumeti.

- Ja nisam vešt da lepo govorim, Krestjane Ivanoviču, kao što sam već imao čast da vam napomenem. Krestjane Ivanoviču, nisam krasnorečiv - reče gospodin Goljatkin ovoga puta oštrim i odlučnim tonom.

- Hm!...

- Krestjane Ivanoviču! - počeo opet gospodin Goljatkin, tihim ali vrlo značajnim glasom, nekako svečano, zastajkujući posle svake svoje tvrdnje. - Krestjane Ivanoviču, kad sam ušao ovamo, počeo sam da se izvinjavam. Sad to ponavljam, i molim vas da budete izvesno vreme snishodljivi. Krestjane Ivanoviču, ja nemam šta da krijem od vas. Vi i sami znate da sam ja mali čovek ali, na svoju sreću, ja ne žalim što sam mali čovek. Naprotiv, Krestjane Ivanoviču, i, da vam sve kažem, ja se čak i ponosim time što nisam veliki čovek, nego mali. Nisam intrigant - i time se isto tako ponosim. Ne radim potajno, nego otvoreno, bez lukavština i mada bih i ja drugima mogao da škodim, i to dobro da naškodim, i čak znam i kome i kako, ali, eto, ja ne želim da se uprljam, i u tom smislu, Krestjane Ivanoviču, perem ruke. Kažem da ih u tom smislu perem, Krestjane Ivanoviču. - Gospodin Goljatkin za trenutak začuta značajno: govorio je s krotkim oduševljenjem.

- Ja idem pravo, Krestjane Ivanoviču - nastavi naš junak - otvoreno i bez

okolišnih puteva, jer ih prezirem i ostavljam to drugima. Ne trudim se da ponizim one koji su možda bolji od mene i od vas... to jest, hteo sam da kažem od mene i od drugih, Krestjane Ivanoviču; nisam hteo da kažem: od vas. Nagoveštavanja ne volim; mizerne dvoličnosti ne marim; kleveta i spleta se gnušam. Masku stavljam samo kad je maskarada, ne nosim je svakodnevno pred ljudima. Pitam vas sad, Krestjane Ivanoviču: kako biste se vi osvetili svome neprijatelju, najvećem svom neprijatelju, onome koga biste smatrali takvim? - završi gospodin Goljatkin i baci izazivački pogled na Krestjana Ivanoviča.

Mada je gospodin Goljatkin sve to izgovorio neobično jasno i razgovetno, sigurno, mereći reči i računajući na siguran efekt, ipak je sad s nemirom, s velikim nemirom, krajnjim nemirom gledao u Krestjana Ivanoviča. Sav se pretvorio u oči i plašljivo, tužno i nestrpljivo očekivao da mu Krestjan Ivanovič odgovori. Ali na veliko iznenađenje i potpuno zaprepašćenje gospodina Goljatkina, Krestjan Ivanovič promrmlja nešto sebi u bradu, zatim privuče fotelju k stolu i dosta suvo, uostalom učtivo, napomenu Goljatkinu otprilike ovo: da mu je vreme skupo, da njega, Goljatkina, nekako ne shvata potpuno, uostalom, da je spreman, koliko je to u njegovoj moći, da mu pomogne, ali ni u šta drugo, što se njega tiče, ne ulazi. Tu uze pero, primače hartiju, izreza lekarski recept i reče da će odmah prepisati šta treba.

- Ne, ne treba, Krestjane Ivanoviču! Nije to potrebno! - progovori gospodin Goljatkin digavši se s mesta i uhvativši Krestjana Ivanoviča za desnu ruku. - To, Krestjane Ivanoviču, sad uopšte nije potrebno...

Međutim, dok je gospodin Goljatkin sve to govorio, u njemu je nastala neka čudna promena. Njegove su sive oči nekako čudno zasjale, usne su mu zadrhtale, svi mišići, sve crte na licu pokrenuli se, počeli da se miču. Sav je drhtao. Pošavši za svojim prvim impulsom i zaustavivši ruku Krestjana Ivanoviča, gospodin Goljatkin stade nepomično kao da sam sebi ne veruje i očekuje nadahnuće za dalje postupke.

Tada nastala prilično čudan prizor.

Malo iznenađen, Krestjan Ivanovič za trenutak osta kao prikovan na mestu u svojoj naslonjači i zbunjeno se upilji u oči gospodinu Goljatkinu, koji je isto tako gledao u njega. Najzad Krestjan Ivanovič ustade, pridržavajući se malo za rever na mundiru gospodina Goljatkina. Nekoliko su trenutaka stajali tako obojica, nepomično, ne skidajući očiju jedan s drugoga. Tada na vrlo čudan način dođe i do drugog pokreta gospodina Goljatkina. Usne mu zadrhtaše, brada zaigra, i naš junak sasvim iznenada zaplaka. Jecajući, klimajući glavom i udarajući se desnom rukom u grudi, a levom uhvativši se, i on, za rever domaće haljine Krestjana Ivanoviča, pokušao je da govori, da odmah nešto objasni, ali nije mogao ni reči da izusti. Najzad se Krestjan Ivanovič povratio od iznenađenja.

- Nemojte, smirite se, sedite! - progovori on trudeći se da gospodina Goljatkina

smesti u naslonjaču.

- Ja imam neprijatelja, Krestjane Ivanoviču, imam neprijatelja; imam ljutih neprijatelja, koji su se zakleli da me upropaste... - odgovori gospodin Goljatkin plašljivo i šapatom.

- Mani te se, manite se, kakvi neprijatelji! Ne treba spominjati neprijatelje! To apsolutno nije potrebno. Sedite, sedite - nastavi Krestjan Ivanovič i najzad posadi gospodina Goljatkina u naslonjaču.

Gospodin Goljatkin najzad sede, ne skidajući očiju s Krestjana Ivanoviča. Krestjan Ivanovič, s krajnje nezadovoljnim izrazom na licu, poče da korača iz ugla u ugao svoje sobe. Nasta dugo ćutanje.

- Zahvalan sam vam, Krestjane Ivanoviču, vrlo sam vam zahvalan, i osećam dobro sve što ste sad učinili za mene. Do groba ću pamtiti vašu ljubaznost, Krestjane Ivanoviču - reče najzad gospodin Goljatkin dižući se uvređen sa stolice.

- Manite se, mani te! Kažem vam: mani te se! - odgovori Kristjan Ivanovič dosta strogo na ispad gospodina Goljatkina, i ponovo ga posadi na mesto. - A šta vi to imate? Ispričajte mi kakve neprijatnosti imate - nastavi Krestjan Ivanovič - i o kakvim to neprijatnostima govorite? Šta je to kod vas?

- Ne, Krestjane Ivanoviču, bolje da to sad ostavimo - reče gospodin Goljatkin oborivši oči; - bolje ostavimo to na stranu, za kasnije... za drugi put, Krestjane Ivanoviču, za zgodniju priliku, kad se sve razjasni i maska spadne sa nekih osoba, i ponešto izide na videlo. A zasad, razume se, posle ovoga što se među nama desilo... priznajte i sami, Krestjane Ivanoviču... Dopustite da vam poželim dobro jutro, Krestjane Ivanoviču - reče gospodin Goljatkin ovoga puta dosta odlučno, diže se ozbiljno s mesta i dohvati šešir.

- Pa lepo... kako hoćete... hm... - (Nasta trenutno ćutanje.) - Ja, sa svoje strane, koliko mogu... i iskreno vam dobra želim.

- Razumem vas, Krestjane Ivanoviču, razumem: sad vas potpuno razumem... u svakom slučaju, izvinite što sam vas uznemirio, Krestjane Ivanoviču.

- Hm... ne, nisam hteo to da vam kažem. Uostalom, kako vam je po volji. S lekovima nastavite, kao i pre...

- Nastaviću da uzimam lekove kao što kažete, Krestjane Ivanoviču, nastaviću i kupovaću u istoj apoteci... I biti apotekar danas je krupna stvar...

- Kako? U kom smislu to kažete?

- U sasvim običnom smislu, Krestjane Ivanoviču. Hoću da kažem: danas je svet krenuo tako...

- Hm...

- I da danas svaki deran, ne samo u apoteci, diže nos pred čestitim čovekom.

- Hm. Kako vi to mislite?

- Ja govorim, Krestjane Ivanoviču, o jednom poznatom čoveku... koga obojica znamo, na primer, recimo, o Vladimiru Semjonoviču.

- A!...

- Jest, Krestjane Ivanoviču; i ja poznajem izvesne ljude koji se suviše ne pridržavaju opšteg mišljenja, mišljenja da pokatkad kažu istinu.

- A!... Kako to?

- Tako. To je, uostalom, sporedna stvar; dođe ponekad da se i kuvaru zaprži čorba.

- Šta? Šta da se zaprži?

- Kuvaru da se zaprži čorba, Krestjane Ivanoviču: to je poslovice. Umeju ponekad nekome da čestitaju u zgodan čas, na primer; ima takvih ljudi, Krestjane Ivanoviču.

- Da čestitaju?

- Jest, da čestitaju, Krestjane Ivanoviču, kao što je to ovih dana učinio jedan moj dobar poznanik...

- Jedan, vaš dobar poznanik... a! Kako to? - upita Krestjan Ivanovič i pogleda pažljivo gospodina Goljatkina.

- Jest, jedan moj dobar poznanik čestitao je čin, upravo unapređenje za asesora, drugom, isto tako dobrom poznaniku i uz to prijatelju, kako se kaže, najmilijem drugu. Tako uz reč. „Od srca se radujem” - veli - „što mogu da vam, Vladimire Semjonoviču, čestitam, *iskreno* čestitam što ste dobili čin. I tim više se radujem što je sad nestalo, kao što ceo svet zna, strina i tetaka koje tu upliću prste.” - Tu gospodin Goljatin vragolasto klimnu glavom i, zažmirivši, pogleda Krestjana Ivanoviča...

- Hm. Tako je kazao...

- Jeste, Krestjane Ivanoviču, rekao je i odmah pogledao u Andreja Filipoviča, strica našeg Vladimira Semjonoviča. Ali šta se mene tiče, Krestjane Ivanoviču, što je on postao asesor? Šta se mene tiče? Pa još hoće i da se ženi, a mleko mu se, dopustite da kažem, nije još osušilo na usnama. Tako mu je i kazao. Tako je, veli, Vladimire Semjonoviču! A sad sam vam sve rekao; i dopustite mi da se udaljim.

- Hm...

- Jest, Krestjane Ivanoviču, dopustite mi, velim, da se sad udaljim. I onda, da jednim kamenom ubijem dva vrapca - kad sam momka onog obrukao strinama i tetkama, obratim se Klari Olsufjevnoj (bilo je to prekjuče, kod Olsufija Ivanoviča), koja tek što je otpevala sentimentalnu romansu, pa joj kažem: „Otpevali ste romansu s osećanjem, ali vas ne slušaju iskreno.” I time sam, Krestjane Ivanoviču, jasno ciljao, razumejte, jasno ciljao da ne traže sada ono što je u njoj, već nešto drugo...

- A! A šta on?...

- Progutao knedlu, Krestjane Ivanoviču, kako se kaže.
- Hm...
- Jest, Krestjane Ivanoviču. To isto rekoh i samom starom: „Olsufije Ivanoviču”
- velim - „ja znam šta vam dugujem, vrlo cenim vaša dobročinstva kojima ste me odmalena obasipali; ali otvorite oči” - kažem - „Olsufije Ivanoviču. Pogledajte. Ja postupam iskreno i otvoreno, Olsufije Ivanoviču.”
- A, tako!
- Jest, Krestjane Ivanoviču. Eto tako...
- A on šta?
- A šta bi, Krestjane Ivanoviču, gnjaveta: i ovo i ono, i ja znam tebe, i njegovo prevashodstvo je pravi dobrotvor - razvezao i raspekmezio se... A i šta bi? Star je i, kako se kaže, prilično izlapeo.
- A! Tako je, dakle, sada!
- Jest, Krestjane Ivanoviču. I uvek tako: starac jednom nogom u grobu, miriše na tamjan, kako se kaže - ali čim ispadne neka ženska spletko, odmah je on tu, sluša; ne može se bez njega...
- Spletko, kažete?
- Jest, Krestjane Ivanoviču, ispleli su spletko. Tu je umešao svoje prste i naš medved i njegov rođak naše milence. Združili se s babama i, razume se, skuvali poparu. Šta mislite? Šta su izmislili da ubiju čoveka?...
- Da ubiju čoveka?
- Jest, Krestjane Ivanoviču, da ubiju čoveka, moralno da ga ubiju. Proneli glas... ja to jednako govorim o svom dobrom poznaniku...
- Krestjan Ivanovič klimnu glavom.
- Proneli su... Priznajem vam da me je čak stid da kažem, Krestjane Ivanoviču...
- Hm...
- Proneli glas da je potpisao obavezu za ženidbu, da je već veren s drugom... I, šta mislite, koju uzima?
- No?
- Gostioničarku, jednu nepristojnu Nemicu kod koje se hrani; umesto da plati dug, nudi joj ruku.
- To oni pričaju?
- Verujete li, Krestjane Ivanoviču? Nemica je podla, gadna, bestidna, Karolina Ivanovna, ako vam je poznato...
- Pravo da vam kažem, što se mene tiče...
- Razumem vas, Krestjane Ivanoviču, razumem, i sa svoje strane osećam to...
- Recite mi, molim vas, gde vi sad stanujete?
- Gde sad stanujem, Krestjane Ivanoviču?

- Da... hteo bih... vi ste, čini mi se, pre stanovali...

- Stanovao sam, Krestjane Ivanoviču, stanovao, stanovao sam i pre. Kako da ne stanujem! - odgovori gospodin Goljatkin propraćajući reči svojim sitnim smehom i zbunivši malo svojim odgovorom Krestjana Ivanoviča.

- Ne, vi niste dobro razumeli; ja sam hteo, od svoje strane...

- I ja sam hteo, Krestjane Ivanoviču, od svoje strane, i ja sam isto tako hteo - nastavi smejući se gospodin Goljatkin. - Ali ja sam se, Krestjane Ivanoviču, suviše zadržao kod vas. Nadam se da ćete mi sad dopustiti da vam kažem zbogom...

- Hm...

- Da, Krestjane Ivanoviču, ja vas razumem; sad vas potpuno razumem - reče naš junak, pomalo pozirajući pred Krestjanom Ivanovičem. - Dakle, dozvolite da vam kažem zbogom.

Tu naš junak strgnu nogom i izade iz sobe ostavivši Krestjana Ivanoviča krajnje zaprepaščenog. Dok je silazio niz doktorove stepenice, smešio se i zadovoljno trljao ruke. Na izlazu, udahnuvši svež vazduh i osetivši da je slobodan, bio je čak spreman da prizna da je najsrećniji smrtnik, i onda da ode pravo u nadležstvo - kad odjednom pred ulazom zatutnjiše njegove kočije. On pogleda i seti se svega. Petruška je već otvarao vrata. Neko čudno i do krajnosti neprijatno osećanje obuze celog gospodina Goljatkina. Na trenutak kao da je pocrveneo. Nešto ga žacnu. Već je bio digao nogu na papuču kočija kad se odjednom okrete i pogleda u prozore Krestjana Ivanoviča. Tako je! Krestjan Ivanovič stojao je kraj prozora, desnom rukom gladio zaliske i prilično radoznalo posmatrao našeg junaka.

„Ovaj je lekar glup” - pomisli gospodin Goljatkin zavlačeći se u kočije - „strašno glup. Možda dobro leči svoje bolesnike, ali je ipak... glup kao panj.” Gospodin Goljatkin se smesti, Petruška viknu: „Teraj!” i kočije opet krenuše ka Nevskom prospektu.

GLAVA TREĆA

Celo to jutro imao je gospodin Goljatkin pune ruke posla. Stigavši na Nevski prospekt, naredio je naš junak da kočije stanu kod Gostinog dvora.¹ Iskočivši iz kola, potrča pod arkade u pratnji Petruške i uputi se pravo u zlatarsku radnju. Videlo se već po samom izgledu gospodina Goljatkina da mu je glava puna briga i da ima strašno mnogo posla. Pogodivši ceo servis za ručavanje i za čaj, za više od hiljadu pet stotina rubalja, i iscenjkaivši za tu istu sumu kutiju za cigarete čudnog oblika i ceo srebrn pribor za brijanje, gospodin Goljatkin upita za cenu još nekih, u izvesnom smislu korisnih i zgodnih stvarčica, završi time što obeća da će sutra na svaki način, ili možda još danas, poslati po pogođene stvari, uze broj radnje, sasluša pažljivo trgovca koji je tražio kaparu, i obeća mu da će i kapara doći u svoje vreme. Posle toga žurno pozdravi začuđenog trgovca i pođe duž radnje praćen čitavim jatom trgovačkih pomoćnika, neprestano se osvrćući na Petrušku i tražeći pažljivo neku novu radnju.

Uz put je svratio začas u menjačnicu i razmenio sve svoje krupne banknote u sitnije; i mada je pri razmeni izgubio, ipak je razmenio, pa mu je novčanik znatno odebljao, što mu je, izgleda, činilo veliko zadovoljstvo. Najzad se zaustavio u radnji raznih ženskih tkanina. Pošto je opet pazario stvari za znatnu svotu, gospodin Goljatkin obeća trgovcu da će na svaki način svratiti, uze broj radnje, a na pitanje o kapari ponovi da će u svoje vreme dati i kaparu. Zatim je posetio još nekoliko prodavnica, u svima se pogađao, pitao za cene raznih stvarčica, ponekad se dugo prepirao s trgovcima, izlazio iz radnje i po triput se vraćao - jednom rečju, bio je neobično preduzimljiv.

Iz Gostinog dvora naš se junak uputio u jednu poznatu trgovinu nameštaja, tamo pogodio nameštaj za šest soba, divio se jednom modernom i veoma kitnjastom ženskom toaletnom stočiću po najnovijem ukusu, i pošto je uverio trgovca da će svakako poslati po sve to, izašao je iz radnje obećavši, po svom običaju, da će dati kaparu, zatim svratio još ponegde i pogađao se za još ponešto. Jednom rečju, njegovom trčkanju, izgleda, nije bilo kraja. Najzad je valjda i samom Goljatkinu

sve to počelo dosađivati. I bogzna otkud, počela je odjednom da ga grize savest. Na primer, on sad ni po koju cenu ne bi pristao da se sretne s Andrejem Filipovičem niti sa Krestjanom Ivanovičem.

Najzad, gradski sat odbi tri sata po podne. Kad je gospodin Goljatkin ponovo seo u kočije, od svih kupovina tog jutra imao je stvarno samo par rukavica i bočicu mirisa za rublju i po. Kako je gospodinu Goljatkinu još bilo i suviše rano, naredio je kočijašu da stane pred jedan poznati restoran na Nevskom prospektu, koji je do sada znao samo po čuvenju, izišao je iz kočija i svratio da se založi, odmori i pričeka izvesno vreme.

Založivši se onako kako se zalaže čovek koji u perspektivi ima poziv na bogat ručak, to jest uzevši koji zalogaj, da bi, kako se kaže, zavarao glad, i popivši čašicu rakije - gospodin Goljatkin sede u naslonjaču, skromno pogledavši unaokolo, mirno se zabavi nekim bednim nacionalnim listićem. Pročitavši dva-tri reda, ustade, pogleda se u ogledalo, udesi se i zagladi, zatim priđe prozoru i pogleda da li su tu njegove kočije... a zatim opet sede na mesto i uze novine. Opažalo se da je naš junak bio veoma uzrujan. Kad je pogledao na sat i video da je tek tri i četvrt i da, prema tome, ima još prilično da čeka, a uz to, kad je rasudio da je nepristojno da sedi tako, gospodin Goljatkin naruči čokoladu iako mu se u to vreme nikako nije pila. Pošto je popio čokoladu i primetio da je vreme malo odmaklo, ustade da plati. Odjednom ga neko udari po ramenu.

On se okrete i opazi pred sobom dvojicu kolega iz nadleštva, one iste koje je jutros sreo u Litejnoj - vrlo mlade ljude i po godinama i po činu. S njima je naš junak bio i ovako i onako, niti u prijateljstvu, niti u otvorenom neprijateljstvu. Razume se, obe strane pazile su na pristojnost, ali daljeg zbliženja nije bilo, i nije ni moglo biti. U ovaj čas gospodinu Goljatkinu je taj susret bio vrlo neprijatan. Malo se namrštio i za trenutak zbunio.

- Jakove Petroviču, Jakove Petroviču - zacvrkutaše oba registratora - zar vi ovde? Kojim...

- A, to ste vi, gospodo! - prekide ih žurno gospodin Goljatkin, malo zbunjen i skandalizovan iščuđavanjem činovnika, a ujedno i familijarnošću njihovog držanja, ali ipak praveći se po nuždi slobodan i otresit. - Dezertirali ste, dakle, gospodo, he, he, he? - I tu da bi ostao na visini i da bi se pokazao blagonaklon prema kancelarijskoj mladžariji, s kojom se inače uvek držao na potrebnom odstojanju, pokuša da jednog od mladića potapše po ramenu. Ali prisnost u ovoj prilici nije pošla za rukom gospodinu Goljatkinu, i umesto pristojnog, svojskog gesta, ispalo je nešto sasvim drugo.

- A naš medved, sedi?...

- Ko to, Jakove Petroviču?

- Pa medved, kao da ne znate koga zovu medvedom?...

Gospodin Goljatkin se nasmeja i okrete kelneru da primi kusur. - Govorim o Andreju Filipoviču, gospodo - nastavi on svršivši s kelnerom, i ovoga puta se vrlo ozbiljna lica obrati činovnicima. Oba registratora značajno namignuše jedan drugome.

- Još sedi, i pitao je za vas, Jakove Petroviču - odgovori jedan od njih.

- Sedi, a? Neka ga, gospodo, neka sedi. A pitao je i za mene, a?

- Pitao je, Jakove Petroviču. Ali šta je to s vama, namirisani ste, napomađeni, kao neki kicoš?

- Tek onako, gospodo, tek onako! Manite se toga... - odgovori gospodin Goljatkin gledajući u stranu i osmehnu se usiljeno. Kad su činovnici videli da se gospodin Goljatkin smeši, udariše u smeh. Gospodin Goljatkin se malo namršti.

- Prijateljski ću vam kazati, gospodo - reče naš junak malo počutavši kao da se odlučio (neka vam bude) da činovnicima nešto poveri - vi me svi gospodo, poznajete, ali ste me dosad znali samo s jedne strane. U ovom slučaju ne treba nikog kriviti, i priznajem da sam i sam bio donekle kriv.

Gospodin Goljatkin stisnu usne i značajno pogleda činovnike. Činovnici opet namignuše jedan drugom.

- Dosad me, gospodo, niste poznavali. Nije mi sad baš zgodno da se ovde objašnjavam. Reći ću vam samo uzgred nešto, ukratko. Ima ljudi, gospodo, koji ne vole okolišne puteve i maskiraju se samo za maskaradu. Ima ljudi koji ne vide pravi čovekov zadatak u veštom glačanju parketa cipelama. Ima i takvih ljudi, gospodo, koji neće reći da su srećni i da zadovoljno žive ako im, na primer, pantalone dobro stoje. Najzad, ima ljudi koji ne vole da obleću i da se vrte naprazno, benave i ulaguju, i, što je glavno, gospodo da turaju svoj nos kud ne treba... Ja sam, gospodo, gotovo sve kazao; dozvolite mi sad da se udaljim...

Gospodin Goljatkin zastade. Kako su gospoda registratori bili sada potpuno zadovoljeni, obojica odjednom strašno neuljudno prsnuše u smeh. Gospodin Goljatkin planu.

- Smejte se, gospodo, smejte se, zasad! Kad poživite, videćete - reče on s osećanjem uvređenog dostojanstva, uze šešir i počeo da uzmiče vratima.

- Reći ću ipak još nešto, gospodo - dodade obraćajući se poslednji put registratorima - reći ću još nešto, jer smo tu u četiri oka. Evo, gospodo, mojih načela: u dobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi; u svakom slučaju, nikome ne podmećem nogu. Nisam intrigant i ponosim se time. Za diplomatu ne bih bio pogodan. Kaže se još, gospodo, da ptica sama leti na lovca. Istina je, i mogu s tim da se složim; ali ko je ovde lovac, a ko ptica? To je još pitanje, gospodo!

Gospodin Goljatkin učuta značajno i sa vrlo važnim izrazom, to jest, dignuvši

obrve i jako stisnuvši usne, pokloni se gospodi činovnicima i zatim iziđe ostavivši ih vrlo začuđene.

- Kuda zapovedate? - upita dosta grubo Petruška, kome je već valjda dosadilo da luta po hladnoći. - Kuda zapovedate? - upita gospodina Goljatkina, i srete njegov strašni uništavajući pogled, kojim se naš junak to jutro već dvaput branio i koji je sad po treći put upotrebio dok je silazio niz stepenice.

- Na Izmajlovski most.

- Na Izmajlovski most! Teraj!

„Ručak kod njih neće početi do posle četiri, ili čak u pet sati” - mislio je gospodin Goljatkin; - „da nije prerano? Uostalom, mogu ja doći i nešto ranije; to je porodični ručak. Mogu, dakle, i san-fason² kao što se kaže međ boljim svetom. Zašto ne bih ja mogao san-fason? I naš je medved rekao da će sve biti san-fason, i zato i ja tako...”

Tako je mislio gospodin Goljatkin dok mu je, međutim, uzbuđenje sve više raslo. Videlo se kako se sprema na nešto, vrlo mučno, da kažem samo toliko; šaputao je u sebi, desnom rukom gestikulirao, neprestano izvirivao kroz prozore od kočija - tako da, kad bi neko sad video gospodina Goljatkina, ne bi nikako rekao da se on sprema da dobro ruča, intimno i još u porodičnom krugu, san-fason, kako se to kaže u boljem svetu. Najzad, kod samog Izmajlovskog mosta, gospodin Goljatkin pokaza na jednu kuću; kočije bučno prodoše kroz kapiju i zastadoše na ulazu s desne strane. Kad opazi na prozoru drugog sprata jednu žensku pojavu, gospodin Goljatkin joj posla rukom poljubac. Uostalom, on ni sam nije znao šta radi, jer je u tom trenutku bio prosto ni živ ni mrtav. Izašao je iz kočija bled i smeten, ušao na vrata, skinuo šešir, mahinalno se doterao i krenuo uz stepenice osećajući u kolenima malu drhtavicu.

- Olsufij Ivanovič? - upita on slugu koji mu je otvorio.

- Kod kuće je, to jest, nije kod kuće.

- Kako? Šta kažeš, prijane? Ja... ja sam došao na ručak, brate. Pa ti me poznaješ?

- Kako da vas ne poznajem! Ali mi je naređeno da vas ne primim.

- Ti... ti brate... ti si, brate, sigurno pogrešio. To sam ja. Ja sam, brate, pozvan; došao sam na ručak - govorio je gospodin Goljatkin skidajući kaput i pokazujući očigledno nameru da se uputi u sobe.

- Dozvolite, ne može se. Zabranjeno mi je da vas primim, naređeno je da vas odbijem. Tako je!

Gospodin Goljatkin preblede. U tom trenutku otvoriše se vrata koja vode u sobe i iziđe Gerasimič, stari sobar Olsufija Ivanoviča.

- Jemeljane Gerasimoviču, oni, eto hoće da uđu, a ja...

- A vi ste, Aleksejiču, budala. Idite u sobe, a ovamo pošaljite onu bitangu Semjoniča. Ne može se - reče učtivo ali odlučno, obraćajući se gospodinu Goljatkinu. - Nikako se ne može. Mole vas da oprostite, ne mogu vas primiti.

- Jesu li baš tako kazali: da me ne mogu primiti? - zapita gospodin Goljatkin neodlučno. - Oprostite, Gerasimiču, ali zašto se ne može?

- Ne može nikako. Prijavio sam vas; rekli su: zamoli da izvini. Vele, ne mogu vas primiti.

- Zašto? Kako to? Kako...

- Dozvolite, dozvolite!...

- Ali kako to?

- Ali kako to? Tako to ne ide! Prijavite me... Kako to? Došao sam na ručak...

- Dozvolite, dozvolite!...

- Uostalom, to je druga stvar: kad mole da izvinim; ipak, dozvolite, Gerasimiču, kako to, Gerasimiču?

- Dozvolite, dozvolite! - branio se Gerasimič i dosta odlučno otklanjao rukom gospodina Goljatkina, a pravio puta dvojici gospode koja su u tom trenutku ulazila u predsoblje. Gospoda koja su ulazila bili su Andrej Filipovič i njegov sinovac, Vladimir Semjonovič. Andrej Filipovič htjede da progovori nešto, ali se gospodin Goljatkin već odlučio; već je izlazio iz predsoblja Olsufija Ivanoviča oborenih očiju, crven, smešeći se smetena lica.

- Navratiću docnije, Gerasimiču; objasniću se; nadam se da će se sve to bez odlaganja rasvetliti - izgovori na pragu a delimično na stepeništu...

- Jakove Petroviču, Jakove Petroviču... - začu se glas Andreja Filipoviča, koji je pošao za gospodinom Goljatkinom.

Gospodin Goljatkin je tada već bio na prvom odmorištu. Brzo se okrenuo Andreju Filipoviču.

- Šta želite, Andreju Filipoviču? - upita on dosta odlučnim tonom.

- Šta vam je, Jakove Petroviču? Šta ste to?...

- Ništa, Andreju Filipoviču. Ja sam ovde sam, za svoj račun. To je moj privatni život, Andreju Filipoviču.

- Šta?

- Kažem, Andreju Filipoviču, da je to moj privatni život i, koliko se meni čini, tu nema ničeg zazornog što se tiče mojih zvaničnih odnosa.

- Kako! Što se tiče zvaničnih... Šta je vama, gospodine?

- Ništa, Andreju Filipoviču, baš ništa, drska balavica, ništa više...

- Šta!... Šta? - Andrej Filipovič se smete od zaprepašćenja. Gospodin Goljatkin, koji je dotada, razgovarajući s Andrejem Filipovičem odozdo sa stepenica, gledao

tako kao da će mu skočiti pravo u oči, kad je opazio da se načelnik odeljenja malo zbunio, skoro nesvesno učini korak napred. Andrej Filipovič uzmače. Gospodin Goljatkin se pope na jednu, pa na drugu stepenicu. Andrej Filipovič se obazre uznemireno unaokolo. Gospodin Goljatkin se odjednom brzo pope uz stepenice. Još brže, Andrej Filipovič skoknu u sobu i zalupi za sobom vrata. Gospodin Goljatkin ostade sam. Pred očima mu se smrče. Sasvim se zbunio i stajao nekako tupo zamišljen, kao prisećajući se nekog isto tako besmislenog slučaja koji se tu skoro dogodio. „Eh, eh!” - prošaputa smeškajući se na silu. Odozdo, sa stepenica, začuše se, međutim, glasovi i koraci, verovatno novih gostiju koje je Olsufij Ivanovič pozvao. Gospodin Goljatkin se donekle osvesti, brže podiže okovratnik od rakuna, zakloni se njime koliko je mogao više i počeo silaziti niz stepenice, batrgajući sitnim koracima, žureći se i spotičući se. Osećao je neku slabost i utrnulost. Njegova je zabuna bila tako velika da, izišavši na ulaz, nije pričekao kočije, nego je preko prljavog dvorišta pošao sam do svojih kola. Kad je prišao kolima i počeo da se u njima smešta, gospodin Goljatkin je u mislima poželeo da propadne u zemlju ili bar da se sakrije u mišju rupu zajedno s kočijama, činilo mu se da sve živo u kući Olsufija Ivanoviča gleda na njega s prozora. Znao je da bi na mestu umro ako bi se obazro.

- Šta se smeješ, budalo? - reče Petruški, koji se spremao da mu pomogne da uđe u kola.

- Šta imam da se smejem? Ne smejem se; kuda ćemo sad?

- Hajdemo kući, kreći...

- Teraj kući! - viknu Petruška i pope se na zadnju papuču.

„Ima glas kao vrana!” - pomisli gospodin Goljatkin. Kočije su, međutim, već prilično odmakle od Izmajlovskog mosta. Odjednom, naš junak iz sve snage povuče za gajtan i naredi kočijašu da se odmah vrati. Kočijaš okrete konje i posle dva minuta ponovo utera kola u dvorište Olsufija Ivanoviča. - Ne treba, budalo, natrag, ne treba! - povika gospodin Goljatkin, a kočijaš, kao da je očekivao takvu naredbu, ne odgovori na to ništa, nego, ne zaustavljajući se kod ulaza, obiđe unaokolo celo dvorište i ponovo istera na ulicu.

Gospodin Goljatkin se nije odvezao kući, nego je prešao Semjonovski most, naredio da se skrene u jednu uličicu i stane pred gostionicu na izgled dosta skromnu. Sišavši s kola, naš junak isplati kočijaša i tako se najzad oslobodi svojih kočija. Petruški je naredio da ide kući i da ga čeka dok se ne vrati, a sam uđe u gostionicu, uze zasebnu sobu i naredi da mu donesu ručak. Osećao je da mu je vrlo zlo i da mu je u glavi vrlo zbrkano i haotično. Dugo je uzbuđeno hodao po sobi, najzad je seo na stolicu, podupro glavu rukama i počeo svom snagom da se trudi da ponešto u svojim sadašnjim prilikama prečisti i rasvetli...

GLAVA ČETVRTA

Dan, svečani rođendan Klare Olsufjevne, kćeri savetnika Berendjejeva, nekadašnjeg dobrotvora gospodina Goljatkina, dan koji je obeležen sjajnim i raskošnim svečanim ručkom, ručkom kakav odavno nisu videli u činovničkim stanovima kraj Izmajlovskog mosta i unaokolo, ručkom koji je pre ličio na neki Valtazarov pir nego na ručak, i što se tiče sjaja, obilja i dostojanstvenosti imao u sebi nečeg vavilonskog: šampanjac „Kliko”, ostrige, voće iz dućana Jelisejeva i Miljutina,³ tovni teoci i činovnička hijerarhija. Taj svečani dan, obeležen tako svečanim ručkom, završio se sjajnim balom, u uskom porodičnom krugu, ali ipak sjajnim što se tiče ukusa, obrazovanosti i pristojnosti. Priznajem, naravno, da ima i takvih balova, ali retko. Takvi balovi pre liče na porodična veselja nego na balove i mogu da se priređuju jedino po kućama kao što je, na primer, kuća savetnika Berendjejeva. Reći ću i više: ja čak sumnjam da svi savetnici mogu davati takve balove. O, da sam pesnik! - razume se, bar kao Homer ili Puškin, jer se s manjim talentom ne bih smeo tu gurati - onda bih vam, o, čitatelji, svetlim bojama i širokim potezima naslikao ceo taj tako svečani dan. Svoju bih poemu otpočeo ručkom, naročito bih naglasio onaj dirljivi i ujedno svečani trenutak kad se digla prva zdravica u čast kraljice toga praznika. Prvo bih vam naslikao goste utonule u smerno ćutanje i iščekivanje, koje je više ličilo na Demostenovo besedništvo nego na ćutanje. Zatim bih vam prikazao Andreja Filipoviča kao najstarijeg gosta koji, ako hoćete, ima neko pravo na prvenstvo, ukrašenog sedom kosom i ordenjem koje pristaje toj sedoj kosi, kako ustaje i visoko diže pehar penušava vina za zdravicu, vina koje se naročito dovozi iz jedne daleke kraljevine da se njime služe gosti u sličnim trenucima, vina koje više liči na božanstveni nektar nego na vino. Naslikao bih vam goste i srećne roditelje kraljice te svečanosti, kako i oni dižu svoje pehare kad i Andrej Filipovič i upravljaju na njega oči pune iščekivanja. Naslikao bih vam kako je taj često pominjani Andrej Filipovič isprva prolio suze u pehar, zatim izgovorio čestitanje i svoje želje, održao zdravicu i ispio vino u njeno zdravlje...

Ali priznajem, potpuno priznajem da ne bih mogao da naslikam svu svečanost

onog trenutka kad je sama kraljica slavija, Klara Olsufjevna, rumena kao prolećna ruža od blaženstva i stidljivosti, presrećna pala nežnoj majci u zagrljaj; kako je nežna majka zasuzila i kako se tom prilikom rasplakao i sam otac, uvaženi starac i savetnik Olsufij Ivanovič, koga su od dugogodišnje službe izdale noge, a sudbina ga za takvu usrdnost nagradila dobrim kapitalom, kućom, imanijama i lepoticom kćerkom - kako se rasplakao kao dete i kroz suze izjavio da je njegovo prevashodstvo plemenit dobrotvor. Ne bih mogao, da, ne bih vam mogao naslikati opšte oduševljenje što je odmah zatim nastalo - oduševljenje koje se jasno izrazilo čak i u ponašanju jednog mladog registratora (koji je u taj čas više ličio ne savetnika nego na registratora), i koji je takođe zasuzio slušajući Andreja Filipoviča. A Andrej Filipovič, opet, u tom svečanom trenutku nije nimalo izgledao kao koleški savetnik i načelnik odeljenja u jednom nadleštvu, nego nekako sasvim drukčije... ne znam kako, ali nikako kao koleški savetnik. Bio je mnogo više od toga! Najzad... o! zašto ne posedujem tajnu uzvišenog i moćnog stila, svečanog stila, kojim bih mogao da predstavim sve krasne i poučne trenutke u čovekovu životu, koji su kao naročito udešeni da dokažu kako ponekad vrlina trijumfuje nad nelojalnošću, slobodoumljem, porokom i zavišću!

Neću ništa reći, ali ću vam ćutke - što je bolje od svake krasnorečivosti - ukazati na toga srećnog mladića, koji je ušao u svoje dvadeset šesto proleće, na Vladimira Semjonoviča, nećaka Andreja Filipoviča, koji se takođe digao da održi zdravicu, i u koga su se uprli suzni pogledi roditelja slavljenice, ponosni pogledi Andreja Filipoviča, stidljivi pogledi slavljenice, ushićeni pogledi gostiju i, najzad, dosta zavidljivi pogledi nekih mladih kolega po službi toga sjajnog mladića. Neću vam reći ništa, iako ne mogu da ne primetim kako sve u tome mladiću - koji je više ličio na starca negoli na mladića, ali u povoljnom smislu po njega - sve počev od rumenih obraza do njegovog asesorskog čina, sve samo što nije u tom svečanom trenutku progovorilo: eto do kakvog visokog stepena može dobronamernost dovesti čoveka. Neću opisivati kako je naposletku Anton Antonovič Sjetočkin, referent jednog nadleštva, kolega po službi Andreja Filipoviča i nekada Olsufija Ivanoviča, i u isto vreme stari kućni prijatelj i kum Klare Olsufjevne, starčić sed kao ovca, napijajući zdravicu, zakukurekao kao petao i nešto veselo izdeklamovao; kako je on, ako bi se moglo tako reći, na pristojan način zaboravio na pristojnost i zbog toga nasmejao do suza celo društvo, i kako ga je sama Klara Olsufjevna zbog takvog veselja i ljubaznosti poljubila po naredbi roditelja. Reći ću samo da su se gosti, koji su se posle takvog ručka morali osetiti kao rod i braća, najzad digli od stola; da su zatim starci i ozbiljni ljudi, pošto su izvesno vreme upotrebili na prijateljski razgovor i na izvesnu, razume se, vrlo pristojnu i ljubaznu intimnost, dostojanstveno prešli u drugu sobu i ne gubeći dragoceno vreme razdelili se u grupe i s osećanjem ličnog dostojanstva posedali za stolove prevučene zelenom čohom; kako su dame posedale

u salonu i odjednom, postavši neobično ljubazne, počele da govore o raznim stvarima; kako je, najzad, sam visokopoštovani domaćin, koga su u odanoj i vernoj službi izdale noge, i koji je, nagrađen svim što je već pomenuto, počeo na štakama da obilazi svoje goste, podupiran od Vladimira Semjonoviča i Klare Olsufjevne, i kako je i on odjednom postao neobično ljubazan i odlučio se da improvizuje mali skroman bal, bez obzira na troškove; kako je u tu svrhu bio poslat po muziku jedan okretan mladić (onaj koji je za ručkom više ličio na savetnika negoli na mladića); kako su posle došli muzikanti, jedanaest njih na broju, i kako su se, najzad, tačno u devet i po, razlegli primamljivi zvuci francuskog kadrila i raznih drugih igara...

Ne treba ni govoriti da mi je pero slabo, tromo i tupo da kao što priliči naslika taj bal, koji je neobično ljubazni, sedi domaćin improvizovao. A i kako, pitam vas, kako bih mogao ja, skromni pripovedač - inače veoma zanimljivih, naravno na svoj način, doživljaja gospodina Goljatkina - kako bih ja mogao naslikati tu neobičnu i uljudnu mešavinu lepote, sjaja, pristojnosti, veselja, ljubazne ozbiljnosti i ozbiljne ljubaznosti, nestašluka, radosti, sve te igre, sav smeh činovničkih dama, koje su više ličile na nimfe negoli na dame - razume se u povoljnom smislu po njih - s njihovim ljiljanski ružičastim ramenima i lišcima, vazdušastim figurama i nestašno skakutavim i, govoreći visokim stilom, homeopatskim nožicama? Kako da vam, najzad, predstavim sve sjajne kavaljere različitih činova, vesele i ozbiljne, mladiće i sredovečne ljude, radosne ili namrštene, koji su za vreme pauze između dve igre u udaljenoj zelenoj sobici pušili lule, i one koji za vreme pauze nisu pušili lule - kavaljere koji su svi odreda imali lep čin i ime, kavaljere duboko prožete estetskim osećanjem i osećanjem ličnog dostojanstva; kavaljere, koji su s damama govorili najčešće francuski, a ako su govorili ruski, onda su se izražavali najotmenijim tonom, komplimentima i dubokomislenim frazama; kavaljere koji su samo u pušionici dozvoljavali sebi izvesna ljubazna odstupanja od otmenog tona, izvesne prijateljske fraze i ljubazne familijarnosti kao, na primer: „Ala si slavno odvalio polku, Petja!” ili: „Bogme si, Vasja, junački pritegao svoju damu, koliko si hteo.” Za sve to, kao što sam već imao čast da vam objasnim, o, čitaoci, nedostaje mi pero, i zato ćutim. Vratimo se bolje gospodinu Goljatkinu, jedinom i pravom junaku naše vrlo istinite pripovesti.

Stvar je u tome što se on sad nalazi u vrlo čudnom položaju, blago rečeno. I on je, gospodo, ovde, to jest, ne na balu, ali gotovo kao da je i na balu; on, gospodo, nikom ne smeta, mada ide svojim putem, ali u ovom trenutku, on ipak nije sasvim na pravom putu; on, eto, stoji - čudno je i da kažem - stoji u tremu na zadnjem stepeništu stana Olsufija Ivanoviča. Ali to nije ništa što on tu stoji; on to onako. Stoji on, gospodo, u čošku, zavukao se na mestašce koje nije toplo, ali je zato mračno, sakrio se donekle iza ormana i starog paravana među svakojakim lomom, dronjcima

i starudijom, sakrio se za neko vreme, i zasad samo promatra, kao čovek sa strane, kako se stvari razvijaju. On, gospodo, sad samo promatra; ali on, gospodo, isto tako može i da uđe... zašto ne bi ušao? Treba samo da korači pa da uđe, i to veoma spretno da uđe. Baš je sad citirao, prestopivši već i deo trećeg sata na zimi između ormana i paravana, između svakojakog loma, dronjaka i starudija, baš je sad citirao, za lično opravdanje, jednu frazu blaženopočivšeg francuskog ministra Vilela⁴: „Sve će doći na red ako umeš da pričekáš.” Tu je frazu gospodin Goljatkin pročitao nekada iz jedne, uostalom, sasvim beznačajne knjige, ali mu je sada kao poručena pala na um. Prvo: fraza je vrlo dobro pristajala njegovom sadašnjem položaju; a drugo: šta sve ne pada na pamet čoveku koji skoro tri puna sata očekuje u tremu, u mraku i zimi, srećan rasplet svoje situacije.

Pošto je, kao što je rečeno, naveo u sebi vrlo umesnu frazu bivšeg francuskog ministra Vilela, gospodin Goljatkin, ne zna se zašto, seti se i bivšeg turskog vezira Marcimirisa, takođe i krasne markgrofice Lujze, o kojoj je, isto tako, nekada čitao u nekoj knjizi. Zatim mu pade na um da su jezuiti postavili sebi kao načelo da sva sredstva smatraju za pogodna samo da cilj bude postignut. Kad se malo ohrabrio tim istorijskim argumentom, gospodin Goljatkin reče sam sebi: „Kakvi jezuiti!” Jezuiti su svi do jednoga bili najveće budale, i on će ih sad sve zadenuti za pojas - samo neka se bar za trenutak isprazni bife (soba čija su vrata izlazila pravo u trem, na sporedno stepenište, gde se sad nalazio gospodin Goljatkin); on će, bez obzira na sve jezuite, pravo preći iz bifea najpre u sobu za čaj, zatim u sobu gde igraju karata, a odatle pravce u salu gde igraju polku. Proći će tuda, svakako će proći, proći će ne obazirući se ni na šta, promaći će lepo i niko neće ni opaziti; a dalje, zna on sve šta treba da radi.

Eto, u takvom položaju, gospodo, nalazimo sad junaka naše potpuno istinite pripovesti, iako je, uostalom, teško objasniti šta se s njim zapravo zbivalo u to vreme. Stvar je u tome što je on uspeo da se dokopa trema i stepeništa - zašto se ne bi dokopao, svi se dokopavaju - ali nije sad smeo dalje da prodire, nije smeo to javno da učini... ne zato što on nešto nije smeo, nego tako, što on sam nije hteo, što je više voleo da ostane skriven i nečujan. I tako on, gospodo, sad čeka, skriven i tih, čeka ravno dva i po sata. Zašto, uostalom, da ne dočeka? I sam Vilel je čekao. „A šta ima tu Vilel!” - pomisli gospodin Goljatkin. - „Kakav Vilel? Eto, da ja sad hoću, ovaj... da tek odjednom uđem?... Eh, ti, mamlaze jedan!” - reče gospodin Goljatkin i promrzlom rukom uštinu se za promrzli obraz - „budalino jedna, Goljane nijedan - i ime ti je takvo!...” Uostalom, ta milošta prema sopstvenoj osobi u ovom trenutku bila je samo onako, uzgred, bez ikakvog vidljivog cilja. Već se on i pomakao i kročio napred; trenutak je nastao; bife se ispraznio, u njemu nema nikoga; sve je to

gospodin Goljatkin video kroz prozor; u dva koraka našao se kraj vrata i već je počeo da ih otvara. „Ući ili ne ući? No, ući ili ne ući? Ući ću... zašto ne bih ušao? Smelome su svi putevi otvoreni!” Kad se tako ohrabrio, naš junak odjednom, sasvim neočekivano, uzmaknu za paravan. „Ne” - mislio je - „jer ako neko uđe? Dabogme, uđoše; što sam oklevao dok nije bilo nikoga? Prodro bih bez po muke!... Ali kako da prodre kad je čovek takve naravi! Kako je to niska osobina! Uplašio se kao zec. Uostalom, to je već na nas nalik: uplašiti se; tako je to! Pokvariti nešto, to je na nas nalik, i o tome nas, bolje, nemojte pitati. Eto, stoj sad tu kao panjina, i to ti je! Kod kuće bih ja sad popio šolju čaja... Bilo bi tako prijatno ispiti šoljicu. Ako dođem docnije, Petruška će i da gundā. Da odem ja kući? Neka đavo nosi sve! Idem, pa kraj!” Našavši tako izlaz iz svoje situacije, gospodin Goljatkin naglo krete napred, kao da ga je neko navio; u dva koraka se obre u bifeu, zbacila sa sebe kaput, skidela šešir, sve to žurno tutnu u jedan kut, udesila i zagladi; zatim... zatim pođe u sobu za čaj, odatle šmugnu u drugu sobu, gotovo neprimetno kliznu među zanesene igrače; zatim... zatim... tu gospodin Goljatkin zaboravi na sve što se oko njega dešava, i pravo kao s neba upade u dvoranu za igranje.

Kao u inat, u tom trenutku nisu igrali. Dame su šetale po dvorani u živopisnim grupicama. Muškarci su se skupljali u grupice, ili švrljali po sobi angažujući dame. Gospodin Goljatkin ništa od svega toga nije video. On je video samo Klaru Olsufjevnu, pored nje Andreja Filipoviča, zatim Vladimira Semjonoviča, i još dva-tri oficira, i još dva-tri isto tako interesantna mladića, koji su ili ulivali ili već ostvarili neke nade, kako se moglo zaključiti na prvi pogled... Video je još ponekoga. Upravo ne - nikoga više nije video, ni na koga nije gledao... ali, pokretan istom oprugom pomoću koje je nezvan upao na tuđ bal, pođe dalje, pa još dalje, i još dalje; nalete uz put na nekog savetnika, stade mu na nogu; odmah zatim stade na haljinu jedne uvažene starice i malo je pocepa, gurnu slugu koji je nosio poslužavnik, gurnu još nekog, ali ništa od svega toga ne opažajući ili, bolje reći, opažajući, ali onako sve skupa, ne gledajući ni u koga, probijao se sve dalje i dalje napred, dok se nije našao pred samom Klarom Olsufjevnom. Bez svake sumnje, on bi sad, i to okom da ne trepne, s najvećim zadovoljstvom propao u zemlju; ali što je učinjeno, učinjeno... nikako se više ne može popraviti! šta da radi? „U dobru se ne ponesi, a u zlu se ne poništi.” Razume se da gospodin Goljatkin nije bio intrigant, niti majstor da cipelama glača parkete... Tako se i desilo. Uz to su se još i jezuiti nekako umešali... Uostalom, gospodinu Goljatkinu nije bilo do njih! Sve što je šetalo, larmalo, govorilo, smejalalo se, odjednom se kao na neki mig stišalo i malo-pomalo zgrnulo oko gospodina Goljatkina. Uostalom, gospodin Goljatkin kao da nije ništa ni čuo ni video - on nije mogao da gleda... nikako nije mogao da gleda, oborio je oči i tako stajao, dajući, uostalom, sebi časnu reč da će se još noćas na neki način ubiti. Pošto

je dao tu časnu reč, gospodin Goljatkin u mislima reče sebi: „Kud puklo da puklo!” i na svoje lično zaprepašćenje sasvim neočekivano počeo da govori.

Započeo je gospodin Goljatkin čestitkama i lepim željama, čestitanje prođe dobro; a kod želja naš junak zape. On je predosećao da će, ako zapne, sve odjednom otići do đavola. Tako je i ispalo - zapeo je i smeo se... smeo se i pocrveneo, pocrveneo i izgubio se, izgubio se i podigao oči, podigao oči i obazreo se, obazreo se i premro... Svi su stajali, svi su ćutali, svi iščekivali; malo dalje počеше i da šapuću, malo bliže da se smeju. Gospodin Goljatkin baci pokoran i smeten pogled na Andreja Filipoviča. Andrej Filipovič mu odgovori takvim pogledom da, kad naš junak već ne bi bio ubijen potpuno, savršeno, bio bi ubijen po drugi put da je to nekako moguće, ćutanje je i dalje trajalo.

- To se više tiče ličnih prilika i mog privatnog života, Andreju Filipoviču - progovori jedva čujnim glasom, ni živ ni mrtav, gospodin Goljatkin - nije to zvaničan slučaj, Andreju Filipoviču...

- Stidite se, gospodine, stidite se! - reče Andrej Filipovič poluglasno s izrazom strašnog negodovanja; reče, uze Klaru Olsufjevnu za ruku i okrete se od gospodina Goljatkina.

- Nemam čega da se stidim, Andreju Filipoviču - odgovori gospodin Goljatkin isto tako poluglasno, bacajući oko sebe očajničke poglede, izgubivši se i trudeći se da u zbunjenoj gomili nađe nekog iz svoje sredine i svog socijalnog položaja.

- Pa nije to ništa, gospodo, pa nije to ništa! Pa šta je u tome? To se može svakome desiti - šaputao je gospodin Goljatkin, pomerajući se polako s mesta i trudeći se da iziđe iz gomile koja ga je okružila. Napraviše mu put. Naš se junak probi nekako između dva reda radoznalih i začuđenih posmatrača. Sudbina ga je vukla. Gospodin Goljatkin je i sam osećao da ga sudbina vuče. Naravno, on bi sve dao kad bi mogao sad, ne remeteći pristojnost, da se nađe na svom predašnjem mestu u tremu, kraj sporednog stepeništa; ali pošto to nije bilo nikako moguće, on počeo tražiti način da izmakne u neki kutić i da tamo ostane da stoji, skromno, pristojno, izdvojeno, ne dirajući nikoga, ne svraćajući na sebe nikakvu naročitu pažnju, ali u isto vreme stekavši naklonost gostiju i domaćina. Inače je gospodin Goljatkin osećao kao da ga nešto nagriza, kao da se ljulja, pada. Najzad se dočepa jednog kutka i stade u njemu kao dosta ravnodušan posmatrač sa strane, oslonjen rukama na naslone dveju stolica kojima je na taj način potpuno zavladao; trudio se sad da po mogućstvu što bodrije gleda goste Olsufija Ivanoviča koji su se skupili oko njega. Najbliži mu je bio neki oficir, visok i lep mladić, pred kojim se gospodin Goljatkin oseti kao prava bubica.

- Gospodine poručnice, ove su dve stolice određene za Klaru Olsufjevnu i za kneginjicu Čevčehanovu, koja takođe igra ovde; ja ih, gospodine poručnice, čuvam

za njih dve - progovori gospodin Goljatkin zaduvano i upre u gospodina poručnika molećiv pogled. Poručnik se ćuteći okrete od njega s ubistvenim osmejkom. Pošto je promašio na jednom mestu, naš junak reši da pokuša sreću na nekoj drugoj strani, i obrati se pravo nekom važnom savetniku koji je imao visok orden o vratu. Ali ga savetnik odmeri tako hladnim pogledom da se gospodin Goljatkin oseti kao iznenada poliven ćitavim kablom hladne vode. Gospodin Goljatkin se tad smiri. Reši se: bolje da ćuti, da se ne obraća nikome, da pokaže da on to tek onako, da je i on kao i svi ostali, i da je njegov položaj, kako mu izgleda, u najmanju ruku bar pristojan. S tom mišlju, prikova on pogled na manšete svog mundira, zatim podiže oći i zaustavi ih na jednom gospodinu vrlo solidna izgleda. „Ovaj gospodin nosi vlasulju” - pomisli gospodin Goljatkin - „a kad bi se ta vlasulja skinula, glava bi bila gola baš kao moj dlan.” Pošto učini tako važno otkriće, gospodin Goljatkin se seti arapskih emira: kad bi se njima skinula zelena ćalma, koju nose u znak svog srodstva s prorokom Muhamedom, i njihova bi glava bila gola i ćelava. Zatim, verovatno po naroćitoj asocijaciji ideja u svojoj glavi o Turcima, gospodin Goljatkin dođe i do turskih papuća, i tu se odmah seti da Andrej Filipović nosi cipele koje pre liće na papuće nego na cipele. Videlo se da se gospodin Goljatkin već donekle snašao u svom položaju. „Eto, kad bi ovaj luster pao” - sinu kroz glavu gospodinu Goljatkinu - „eto, kad bi sad ovaj luster pao s mesta, i pao na goste, ja bih odmah poleteo da spasavam Klaru Olsufjevnu. Pošto bih je spasao, kazao bih joj: „Ne uznemiravajte se gospođice; nije to ništa. A vaš spasilac sam ja. Zatim...” Tu gospodin Goljatkin okrete glavu u stranu, tražeći Klaru Olsufjevnu i vide Gerasimića, starog sobara Olsufija Ivanovića. Gerasimić je s vrlo zabrinutim i vrlo zvanićnim i svećanim izrazom išao pravo k njemu. Gospodin Goljatkin zadrhta i namršti se od nekog nesvesnog i u isti mah najneprijatnijeg osećanja. Mahinalno se obazre oko sebe; dođe na misao da nekako kradom, postrance, neprimetno, umakne iz gužve; prosto da se izgubi, to jest da se učini kao da niti je luk jeo niti luk mirisao, kao da se stvar nimalo ne tiće njega. Ali pre nego što je naš junak stigao da se na nešto odlući, Gerasimić je već stajao pred njim.

- Vidite, Gerasimiću - reće naš junak s osmejkom - vi treba da naredite da, vidite li, sveću onu onamo u svećnjaku, Gerasimiću, samo što nije pala, vi, dakle, eto, da naredite da se ona namesti; zbilja, samo što nije pala, Gerasimiću...

- Je li sveća? Ne-e, sveća stoji pravo; a vas eno tamo neko traži.

- A ko me tamo traži, Gerasimiću?

- E, ja baš ne znam taćno ko. Nećiji sluga. Tu li je, veli, Jakov Petrović Goljatkin? Onda ga, kaće, pozovite, traće ga radi neke vrlo hitne stvari... eto tako.

- Ne, Gerasimiću, vi se varate; u tome se, Gerasimiću, varate.

- Sumnjam...

- Ne, Gerasimiču, nema tu sumnje; tu, Gerasimiču, nema ničeg sumnjivog. Niko mene ne traži, Gerasimiču, nema ko da me traži, ja sam ovde među svojimima, to jest, na svom mestu, Gerasimiču.

Gospodin Goljatkin odahnu i pogleda oko sebe. Tako je! Sve što je bilo u dvorani, sve je uprlo oči u njega i svi su ga slušali, u nekom svečanom iščekivanju. Muškarci su se zgrnuli bliže i osluškivali. Malo dalje uznemireno su šaputale dame. Sam domaćin nađe se blizu gospodina Goljatkina, i mada se po njegovom izgledu nije moglo opaziti da i on uzima neposredno učešće u situaciji gospodina Goljatkina - jer se sve to činilo na fini način - ipak je iz svega toga junak naše priče mogao jasno osetiti da je za nj nastao odlučan trenutak. Gospodin Goljatkin je lepo video da je došlo vreme da učini odsudan udarac, da posrami svoje neprijatelje. Gospodin Goljatkin je bio uzbuđen. Gospodin Goljatkin oseti neko nadahnuće pa se drhtavim i svečanim glasom obrati ponovo Gerasimiču, koji je stajao u iščekivanju.

- Ne, prijatelju, niko mene ne zove. Ti se varaš. Reći ću ti još i više: ti si se i jutros varao kad si me uveravao... kad si se usudio da me uveravaš, kažem ti (gospodin Goljatkin diže glas), da me uveravaš da je Olsufij Ivanovič, moj dobrotvor odvajkada, koji mi je u neku ruku zamenio i oca, naredio da mi se zatvore njegova vrata, i to u trenutku porodične i najsvečanije radosti za njegovo očinsko srce. (Gospodin Goljatkin se samozadovoljno i s dubokim čuvstvom obazre unaokolo. Na trepavicama mu se pojaviše suze.) Ponavljam, prijatelju - završi naš junak - ti si se prevario, strašno si se i neoprostivo prevario...

Trenutak je bio svečan. Gospodin Goljatkin je osećao da je postigao vanredan efekat. Gospodin Goljatkin je stajao oborivši skromno oči i očekivao da ga Olsufij Ivanovič zagrlji. Opažalo se da su gosti uzbuđeni i u nedoumici; čak je i nepokolebljivi i strašni Gerasimič zapeo pri reči „sumnjam”... kad odjednom, nemilosrdni orkestar neočekivano grunu polku. Sve propade, sve ode u vetar. Gospodin Goljatkin uzdrhta. Gerasimič ustuknu, sve što je bilo u dvorani ustalasa se kao more, i kao prvi par prolete Vladimir Semjonovič s Klarom Olsufjevnom, pa lepi poručnik sa kneginjom Čevčehanovom. Gledaoci se radoznalo i oduševljeno sabiše da gledaju one što igraju polku, interesantnu modernu igru, koja je svima zavrtila glavu. Gospodina Goljatkina zaboraviše na neko vreme. Ali se odjednom sve uzbuni, uskomeša, užurba; muzika prestade... desi se čudan događaj. Zamorena od igranja, jedva dišući od umora, zajapurenih obraza i grudi koje su se burno nadimale, najzad, sva iznemogla, Klara Olsufjevna pade u naslonjaču. Sva srca pohrliše divnoj čarobnici, svi su se otimali ko će pre da joj čestita i da joj zahvali za pričinjeno zadovoljstvo - kad odjednom pred njom iskrsnu gospodin Goljatkin. Gospodin Goljatkin bio je bleđ, do krajnosti smeten, kao da je i on nekako iznemogao, i jedva se kretao. Smeškao se zbog nečega i molećivo pružao ruku. Klara Olsufjevna u čudu

nije stigla da trgne svoju ruku, i mahinalno se digla na poziv gospodina Goljatkina. Gospodin Goljatkin se povi napred, prvo jedanput, pa drugi put. Zatim podiže nogu, načini njome neku vrstu polukruga, nekako pocupnu, zatim se spotače... i on je hteo da igra s Klarom Olsufjevnom. Klara Olsufjevna ciknu, svi poleteše da je oslobode iz ruku gospodina Goljatkina, i našeg junaka gomila odjednom odgurnu na desetak koraka. Oko njega se obrazova krug. Začu se vika i cika dveju starica koje naš junak u povlačenju umalo što nije oborio. Zabuna je bila užasna; svi su zapitkivali, svi su vikali, svi raspravljali. Orkestar umuče. Naš se junak vrteo u svom krugu, i mahinalno pokušavajući da se smeši, mrmljao je u sebi, pa zašto ne, polka je, veli, bar kako se njemu čini, nova i veoma interesantna igra, stvorena za zabavu dama... ali ako se već stvar tako okrenula, on je spreman i da se složi. Izgleda, međutim, da niko nije ni tražio saglasnost gospodina Goljatkina. Naš junak oseti tad kako se odjednom nečija ruka spustila na njegovu, i kako je druga ruka malo pritisnula njegova leđa, i da ga nekako naročito brižljivo upućuje u jednom pravcu. Najzad opazi da ide pravo vratima. Gospodin Goljatkin htede nešto reći, nešto učiniti... Ali ne, on više ništa nije hteo. On se samo mahinalno smeškao. Najzad oseti kako mu navlače kaput, kako mu na oči nabijaju šešir, i onda se nađe u tremu, na hladnoći, a zatim na stepenicama. Najzad se spotače, pričini mu se da pada u bezdan, već je hteo da vikne - kad se odjednom nađe u dvorištu. Svež ga vazduh zapahnu, on za trenutak zastade, baš u tom času dopreše do njega zvuci orkestra koji je opet grunuo. Gospodin Goljatkin se odjednom seti svega; izgleda da mu se sve malaksale snage opet povratiše. Naglo polete s mesta na kom je dotad stajao kao prikovan, i strmoglavce izlete napolje, ma kud, na vazduh, na slobodu, kuda ga oči vode.

GLAVA PETA

Na svim petrogradskim kulama koje su pokazivale i izbijale sate otkuca tačno ponoć kad je gospodin Goljatkin van sebe istrčao na obalu Fontanke, u blizini Izmajlovskoga mosta, bežeći ispred neprijatelja, ispred gonjenja, od čitavog pljuska zvrčaka njemu upućenih, od vike uznemirenih starica, od ženskog kukanja i jaukanja i od ubistvenih pogleda Andreja Filipoviča. Gospodin Goljatkin bio je ubijen, potpuno ubijen, u punom smislu te reči; i ako je u tom trenutku imao sposobnost da beži, bilo je to jedino nekim čudom, čudom u koje ni on nije hteo da veruje. Noć je bila strašna, novembarska, vlažna, maglovita, kišovita, snegovita, bremenita kijavicama, groznicama, anginama, vrućicom svih vrsta i rodova, jednom rečju, svim darovima petrogradskog novembra. Vetar je zavijao po opustelim ulicama uzdižući iznad alki za čamce crnu vodu Fontanke i izazivački trzajući slabačke fenjere, koji su, opet, svojom tananom i prodirnom škripom pratili njegovo zavijanje, što je stvaralo jedan beskrajn, piskav i štropotav koncert, tako dobro poznat svakom petrogradskom stanovniku. U isti mah padali su kiša i sneg. Mlazevi kiše, nošeni vetrom, udarali su skoro vodoravno kao iz vatrogasnog šmrka, i boli su i sekli lice nesrećnom gospodinu Goljatkinu kao hiljade čioda i igala. Usred noćne tišine, prekidane samo dalekim tutnjem kočija, zavijanjem vetra i škripom fenjera, čulo se tužno pljuskanje i žubor vode koja je padala sa svih krovova, nastrešnica, oluka i ispusta na granitni pločnik, žive duše nije bilo u blizini ni u daljini i činilo se da je nije moglo ni biti u to doba, po takvom vremenu. Dakle, jedini je gospodin Goljatkin sam sa svojim očajanjem, hitao običnim, sitnim i brzim korakom pločnikom Fontanke, trudeći se da što pre stigne u svoju ulicu, Šestilavočnu, na svoj četvrti sprat, u svoj stan.

Mada su sneg, kiša i sve ono što čak ni imena nema kad pod petrogradskim novembarskim nebom uzvitla vejavica i nepogoda, odjednom i iznenada napali već ionako nesrećama ubijenog gospodina Goljatkina, ne dajući mu nimalo poštene ni odmora, prodirući mu do kostiju, lepeći mu oči, duvajući na njega sa svih strana, ometajući mu put i poslednju svest - iako se sve to odjednom sručilo na gospodina

Goljatkina, kao da se namerno združilo i složilo sa svim njegovim neprijateljima, da mu zatruju dan, večer i noć - bez obzira na sve to, gospodin Goljatkin je ostao gotovo neosetljiv za ovaj poslednji dokaz da ga sudbina proganja. Toliko ga je silno potreslo i prenerazilo sve što se dogodilo pre nekoliko trenutaka kod gospodina savetnika Berendjejeva.

Kad bi neki stran i nezainteresovan posmatrač onako sa strane pogledao na jadno kaskanje gospodina Goljatkina, i njega bi odjednom obuzeo strašni užas njegovih nevolja i sigurno bi rekao da gospodin Goljatkin izgleda sada kao da želi da se od samoga sebe nekuda sakrije, kao da hoće od samog sebe nekud da pobegne. Jest! Bilo je zaista tako. Reći ćemo i više: gospodin Goljatkin ne samo da je želeo da pobegne od samoga sebe nego čak i da sasvim propadne, da ne postoji, pretvori se u prah. U to vreme on nije obraćao pažnje ni na šta oko sebe, nije razumevao ništa od svega što se oko njega događa; izgledao je tako kao da za njega, u stvari, ne postoje ni neprijatnosti ružne noći, ni dugoga puta, ni kiše, ni snega, ni vetra, sve te svirepe nepogode. Kaljača, koja se bila smakla sa cipele na desnoj nozi gospodina Goljatkina, ostade tu u blatu i snegu na pločniku Fontanke, a gospodin Goljatkin i ne pomisli da se vrati po nju, niti opazi da ju je izgubio. Bio je tako zabrinut da je nekoliko puta, odjednom, ne mareći ni za šta oko sebe, sav obuzet mišlju o svom skorašnjem strašnom padu, zastajao nasred pločnika, nepomičan kao stub; i u tom trenutku umirao, nestajao. Zatim bi odjednom, kao besan, naglo pojurio s mesta i trčao, trčao ne osvrćući se, kao da se spasava od neke potere, neke još strasnije nesreće... Zaista, položaj njegov bio je užasan!... Najzad, sasvim iznemogao, gospodin Goljatkin zastade, nasloni se na obalsku ogradu kao čovek kome je sasvim neočekivano pošla krv na nos, i pomno se zagleda u mutnu, crnu vodu Fontanke. Ne zna se koliko je vremena tako proveo. Zna se samo to da je gospodin Goljatkin u tom trenutku pao u takvo očajanje, bio tako izmrcvaren, tako izmučen, toliko iznemogao i klonuo svojim ionako oslabljenim duhom - da je zaboravio na sve, i na Izmajlovski most, i na Šestilavočnu, i na svoju sadašnjicu... Šta sad? Njemu je bilo svejedno; stvar je svršena, gotova, odluka doneta i potpisana. Pa šta mu je onda?... Odjednom... odjednom zadrhta celim telom i nehotice odskoči skoro dva koraka u stranu. S neiskazanim nemirom počeo da se obazire oko sebe; ali nikoga nije bilo, ništa se naročito nije desilo; a međutim... međutim, njemu se učinilo da je baš tad, u tom trenutku, neko stajao tu pored njega, takođe naslonjen na obalsku ogradu, i čudna stvar - čak mu je nešto i rekao, nešto mu je brzo, odsečno, ne sasvim razumljivo rekao što se njega ticalo i bilo mu vrlo blisko. „Šta je to, biće da mi se samo pričinilo?” - reče gospodin Goljatkin obazirući se još jednom oko sebe. - „Gde ja to stojim?... Eh, eh!” - završi on vrteći glavom, a međutim je s osećanjem nemira, tuge, čak i straha počeo da gleda u mutnu i vlažnu daljinu, naprežući se iz sve snage da

svojim kratkovidim očima prodre kroz mokri prostor što se širio pred njim. Ali nije bilo ničega novog, ništa osobito nije palo u oči gospodinu Goljatkinu. Reklo bi se da je sve bilo u redu, kako treba, to jest, sneg je još jače, krupnije i gušće padao, na dvadeset koraka nije se ništa videlo, fenjeri su škripali još prodirnije nego pre, a vetar je, činilo se, još plačnije, još žalosnije otezao svoju tužnu pesmu, kao nametljiv prosjak koji moli bakarni novčić za hleb. „Eh, eh! šta je to sa mnom?” - ponovi opet gospod a Goljatkin nastavljajući put i pomalo se neprestano obazirući unaokolo. Međutim, neko novo osećanje obuze celokupno biće gospodina Goljatkina: nije to bila ni seta, nije to bio ni strah... grozničava drhtavica prostruja mu žilama. Trenutak beše neiskazano neprijatan! „Ništa” - progovori on, da se ohrabri - „pa ništa, možda to zaista nije ništa i ne prlja ničiju čast. Možda je tako i trebalo da bude” - nastavi, ni sam ne shvatajući šta govori - „možda će se sve to u svoje vreme okrenuti nabolje, i neće biti šta da se zamera i niko neće biti kriv.” Govoreći tako, i rečima olakšavajući sebi, gospodin Goljatkin se malo otrgao, stresao sa sebe snežne pahuljice koje su mu u gustom sloju napadale na šešir, okovratnik, kaput, kravatu, cipele i sve - ali čudno osećanje, čudnu, mračnu svoju tugu još nikako nije mogao da odagna. Negde u daljini začu se topovski pucanj. „Ala je ovo strašno vreme” - pomisli naš junak - „da ne bude poplave? Mora da je voda mnogo nadošla.” Tek što je to izrekao ili pomislio, gospodin Goljatkin opazi kako mu neki prolaznik, koji je verovatno zadocnio zbog nečega, kao i on, ide u susret. Okolnost na izgled beznačajna, slučajna, ali gospodin Goljatkin, i sam ne znajući zašto, smeo se, čak se poplašio i zbunio malo. Ne zato što bi se bojao rđava čoveka, nego onako, možda... „Ali ko će znati ko je taj kasni prolaznik” sinu gospodinu Goljatkinu kroz glavu - „možda je i on baš jedan od onih, možda je on tu i ono glavno, i ne ide tek tako, nego mi s ciljem preči put i ne da mi mira.” Uostalom, gospodin Goljatkin možda i nije pomislio baš to, nego trenutno samo osetio nešto slično i vrlo neprijatno. Nije, uostalom, ni imao kad da misli i oseća; prolaznik je već bio na dva koraka od njega. Gospodin Goljatkin odmah, po svom starom običaju, požuri da sebi da naročit izgled koji je jasno pokazivao da je on, Goljatkin, dovoljan sebi, da se drži po strani, da je put dosta širok za sve i da on, Goljatkin, nikoga ne dira. Odjednom zastade kao ukopan, kao da ga je munja ošinula, i brzo se okrete za prolaznikom koji tek što ga je mimoišao; okrete se s takvim izrazom kao da ga je nešto povuklo odostrag, kao da mu je vetar okrenuo vetrokaz. Prolaznik je brzo nestajao u snežnoj vejavici. I on je išao žurno, i bio isto kao i gospodin Goljatkin odeven i uvijen od glave do pete, i isto onako kao i on sitno koračao i kaskao malo poskakujući pločnikom Fontanke učestalim, sitnim korakom. „Šta je to?” šaputao je gospodin Goljatkin smešeći se nepoverljivo, ali ipak zadržta celim telom. Jeza mu prođe leđima. Međutim, prolaznika je nestalo, više se nisu čuli ni njegovi koraci, a gospodin Goljatkin je još

stajao i gledao za njim. Ipak se najzad malo-pomalo povratio. „Šta li je to” - pomisli ljutito - „jesam li ja poludeo?” Okrete se i pođe svojim putem ubrzavši i usitnivši još više korake i trudeći se da ni o čemu ne misli, čak je toga radi i oči zatvorio. Odjednom, kroz zavijanje vetra i huk nepogode, opet mu dođe do ušiju šum nečijih vrlo bliskih koraka. On zadrhta i otvori oči. Pred njim, i sada na dvadesetinu koraka, crneo se neki čovečuljak i brzo mu se približavao. Taj se čovečuljak žurio, sitno koračao, hitao, pa se rastojanje brzo smanjivalo. Gospodin Goljatkin je već mogao potpuno da vidi svog novog zadocnelog druga - on ga i vide i kriknu od čuđenja i užasa noge mu poklecnuše. Bio je to onaj isti, njemu već poznati pešak koga je pre deset minuta propustio mimo sebe i koji se sad najednom sasvim neočekivano opet pojavio pred njim. Ali nije samo to čudo prenerazilo gospodina Goljatkina - gospodin Goljatkin je bio tako preneražen da je zastao, uzviknuo, hteo nešto reći i pojurio da stigne neznanca, čak mu je nešto i viknuo, verovatno u želji da ga što pre zaustavi. Nepoznati zaista zastade, otprilike deset koraka od gospodina Goljatkina, i to tako da ga je svetlost iz obližnjeg fenjera celog obasjavala; zastao je, okrenuo se gospodinu Goljatkinu i s nestrpljivo zabrinutim izrazom čekao šta će ovaj da kaže. „Izvinite, možda sam se prevario” - progovori naš junak drhtavim glasom. Nepoznati se ćutke i ljutito okrete i brzo pođe svojim putem, kao da se žurio da nadoknadi s Goljatkinom izgubljene trenutke, što se tiče gospodina Goljatkina, u njemu zadrhta svaka žilica, kolena mu poklecnuše, oslabeše, on jauknu i sede na kamen kraj pločnika. Uostalom, imao je i zašto da se tako zbuni. Stvar je u tome što mu se taj nepoznati sad pričinio nekako poznat. To još ne bi bilo ništa. Ali on poznade, sad gotovo sasvim poznade tog čoveka. On je često viđao tog čoveka, nekada ga je viđao, i baš dosta skoro; gde li je to bilo? Da nije juče? Uostalom, opet nije glavna stvar bila u tome što ga je gospodin Goljatkin često viđao; a i ničeg naročitog nije bilo u tom čoveku. Na prvi pogled taj čovek nije ni budio ničiju naročitu pažnju. Bio je kao i svi, pristojan, razume se, kao i svi pristojni ljudi, a možda je imao i neke prilično značajne vrline - jednom rečju, bio je to čovek dovoljan sam sebi. Gospodin Goljatkin nije osećao prema njemu ni mržnju ni prijateljstvo, pa ni najmanje neraspoloženje; reklo bi se baš naprotiv; a međutim (i u toj je okolnosti i bila glavna stvar), međutim, ni za kakvo blago na svetu ne bi želeo da se sretne s njim, a naročito da se sretne ovako kao sad, na primer. Reći ćemo više: gospodin Goljatkin je vrlo dobro znao toga čoveka: znao mu je čak i ime i prezime, međutim, ni za šta, i ni za kakvo blago na svetu ne bi hteo da mu izusti ime, da prizna da se zove tako i tako, da mu je očevo ime to i to, a prezime takvo i takvo. Da li je dugo ili kratko trajala zabuna gospodina Goljatkina, da li je on dugo sedeo na kamenu - ne mogu reći, ali tek što se samo malo povratio, on odjednom poče da trči bezobzirce, što je brže mogao; gubio je dah, jedno dvaput se i spotakao i umalo što nije pao, i tom prilikom

se ogoli i druga cipela gospodina Goljatkina, koju je takođe kaljača napustila. Najzad, gospodin Goljatkin malo uspori korak, da odahne, žurno se obazre unaokolo i vide da je već pretrčao, iako to nije opazio, sav svoj put po Fontanki, prešao Anjičkov most i jedan deo Nevskog i sad stoji na uglu Litejne. Gospodin Goljatkin skrete u Litejnu. U tom trenutku on je po svom položaju ličio na čoveka koji stoji nad strašnim ponorom dok se pod njim zemlja odronjava; već se zaljuljala, već se pokrenula, poslednji put se ljulja, pada, povlači ga u bezdan, međutim, nesrećnik nema ni snage ni čvrstine duha da odskoči unazad, da odvrati svoje oči od provalije koja zjapi: bezdan ga vuče i on najzad skače u nj sam, sam ubrzavajući trenutak svoje propasti. Gospodin Goljatkin je znao, osećao i bio potpuno ubeđen da će mu se na svaki način na putu dogoditi neko zlo, da će mu se desiti još neka neprijatnost, da će na primer, opet sresti svog neznanca. Ali, za divno čudo, on je sam baš i želeo taj susret, smatrao ga neizbežnim i molio samo da se što pre sve to svrši, da se njegov položaj razjasni ma na koji način, ali samo što pre. Međutim, neprestano je trčao, trčao kao da ga kreće neka nepoznata sila, jer je u celom svom biću osećao neku malaksalost i utrnulost; ni na šta nije mogao da misli, mada su mu se misli kao trnje, hvatale za sve. Neko izgubljeno pseto, sve mokro i prozeblo, pošlo je za gospodinom Goljatkinom i trčalo pored njega pobočke, žurno, podavijena repa i opuštenih ušiju, gledajući ga s vremena na vreme bojažljivo i pametno. Neka daleka, odavno zaboravljena misao - uspomena na neki davno minuli događaj - odjednom mu iskrsnu u pameti, i stade kao čekić kucati u njegovoj glavi; dosađivala mu je i nikako nije htela da ga se okane. „Eh, ovo gadno pašče!” - šaputao je gospodin Goljatkin sam sebe ne primajući. Najzad ugleda svog neznanca na uglu Italijanske ulice. Samo sad mu nepoznati nije išao u susret, nego u istom pravcu kao i on i isto je tako trčao, nekoliko koraka ispred njega. Najzad stigoše u Šestilavočnu ulicu. Gospodinu Goljatkinu se preseče dah. Nepoznati zastade pred kućom u kojoj je stanovao gospodin Goljatkin. Začu se zvuk zvonca i gotovo u isto vreme škripa gvozdene reze. Kapija se otvori, nepoznati se saže, promače i nestade. Gotovo u isto vreme stiže i gospodin Goljatkin i kao strela ulete zaduvan u dvorište i odmah spazi svog zanimljivog saputnika, koga je za trenutak bio izgubio. Nepoznati promače na ulazu onih stepenica koje su vodile u stan gospodina Goljatkina. Gospodin Goljatkin pojuri za njim. Stepenište je bilo mračno, vlažno i prljavo. Na svakom odmorištu bilo je natrpano mnoštvo svakojake stanarske starudije, tako da kad bi se stran čovek našao tu po mraku morao bi bar pola sata da putuje, rizikujući da slomi noge i proklinjući ne samo stepenište već i svoje poznanike koji su se tako nezgodno nastanili. Ali saputnik gospodina Goljatkina kao da je znao te stepenice, kao da je bio domaći; peo se lako, bez teškoća, savršeno poznajući teren. Gospodin Goljatkin ga je već pristizao, dva-tri puta ga je već skut neznančeva kaputa udario po nosu. Srce mu je

premiralo. Tajanstveni čovek stade pravo pred vrata stana gospodina Goljatkina, zakuca, i (što bi u drugo vreme začudilo gospodina Goljatkina) Petruška kao da ga je čekao, nije legao, odmah otvori vrata i sa svećom u rukama pođe za čovekom koji je ušao. Junak naše priče utrča u svoj stan van sebe; ne skidajući kaput ni šešir, prođe kroz hodnik i kao gromom pogođen zastade na pragu svoje sobe. Sve slutnje gospodina Goljatkina se obistiniše potpuno. Sve čega se bojao i što je nagađao dogodilo se na javi. Daha mu nestade, glava mu se zavrte. Nepoznati je sedeo pred njim, u kaputu i sa šeširom, na njegovoj postelji, osmehivao se pomalo, i zaškiljivši, prijateljski mu klimao glavom. Gospodin Goljatkin htede da viče, ali nije mogao; htede da na neki način protestuje, ali nije imao snage. Kosa mu se diže na glavi i on, izgubivši svest, klonu od užasa. Uostalom, imao je i zbog čega. Gospodin Goljatkin jasno poznade svog noćnog prijatelja. Njegov noćni prijatelj nije bio niko drugi već on sam - sam gospodin Goljatkin, drugi gospodin Goljatkin, ali isti onakav kao i on - jednom rečju, ono što se kaže njegov dvojnik u svakom pogledu...

GLAVA ŠESTA

Sutradan, tačno u osam sati, gospodin Goljatkin se probudi u svojoj postelji. Odmah mu se javiše, u uobrazilji i sećanju, i sa užasnom jasnoćom, svi neobični događaji jučerašnjeg dana, i ova neverovatna, luda noć, sa svim svojim gotovo nemogućim avanturama. Neobično svirepa i paklena zloba njegovih neprijatelja a naročito poslednji dokaz te zlobe, slediše srce gospodina Goljatkina. Ali u isti mah je sve to bilo tako čudno, neshvatljivo, fantastično, izgledalo tako nemoguće da je zbilja bilo teško poverovati u sve to; gospodin Goljatkin je i sam bio spreman da prizna sve to za fantastično bunilo, za trenutno poremećenje svesti, pomračenje pameti - da on, na svoju sreću, nije iz gorkog životnog iskustva znao dokle ponekad može zloba da dovede čoveka, dokle ponekad može doterati svirepi gnev neprijatelja kad se sveti zbog časti i ambicije. Uz to, lomno telo gospodina Goljatkina, mutna glava, izlomljena krsta i opaka kijavica svedočili su svom jačinom i potvrđivali su izvesnost noćasnje šetnje, a jednim delom i svega ostaloga što se dogodilo za vreme šetnje. I, najzad, gospodin Goljatkin je već odavno znao da se tamo kod njih nešto sprema, da imaju tamo nekog drugog. Ali šta mari? Kad je dobro razmislio gospodin Goljatkin se rešio da prećuti, da se pokori i da za neko vreme ne protestuje. „Možda su hteli da me samo poplaše, a kad vide da ja to snosim, ne protestujem, i da ću se potpuno smiriti, smireno podneti, oni će odustati, prvi će odustati.”

Takve su misli bile u glavi gospodina Goljatkina, dok je, protežući se u postelji, istežući lomne udove, očekivao da se Petruška kao i obično pojavi u njegovoj sobi. Čekao je već četvrt sata, čuo je kako lenština Petruška posluje iza pregrade oko samovara, ali nikako nije mogao da se odluči da ga pozove. Reći ćemo i više: gospodin Goljatkin se sad kao malo i plašio da se suoči s Petruškom. „Bog zna” - mislio je - „bog zna kako taj lopov sad gleda na svu tu stvar. On tamo ćuti-poćutkuje, a u stvari mudruje.” Najzad vrata škripnuše, pojavi se Petruška s poslužavnikom u rukama. Gospodin Goljatkin ga pogleda plašljivo, ispod oka, očekujući s nestrpljenjem šta će biti, očekujući neće li Petruška reći što u pogledu izvesnih okolnosti. Ali Petruška ne reče ništa; naprotiv, bio je nekako ćutljiviji, namršteniji i

ljutitiji nego obično; na sve je gledao ispod oka. Uopšte, videlo se da je zbog nečega do krajnosti nezadovoljan; čak nijednom ne pogleda u svoga gospodina, što je, uzgred budi rečeno, malo bocnulo gospodina Goljatkina; stavio je na sto sve što je doneo, okrenuo se i ćutke otišao za svoju pregradu. „Zna, zna, sve zna, lenčuga jedna!” - gundao je gospodin Goljatkin pijući čaj. Ipak, naš junak ništa ne zapita svoga slugu, iako je Petruška još nekoliko puta ulazio u njegovu sobu, raznim poslovima. Gospodin Goljatkin bio je vrlo uznemirena duha. Bojao se takođe da ide u nadleštvo. Imao je jako predosećanje da baš tamo nije sve kao što treba. „Ako odem” - pomisli - „pa naiđem na neko čudo, nije li onda bolje da se strpim? Nije li bolje da popričekam? Neka oni tamo rade kako hoće, a ja danas da se strpim ovde, skupim, snagu, oporavim se, razmislim bolje o celoj stvari, pa posle da ugrabim trenutak i da se sručim kao grom iz vedra neba, a da se pravim nevešt.” Dok je tako razmišljao, gospodin Goljatkin je pušio jednu lulu za drugom; vreme je letelo; već je bilo skoro devet i po. „Eto već je devet i po” - mislio je gospodin Goljatkin - „dockan je da se pojavim. Pored toga sam i bolestan, razume se, bolestan, zaista bolestan; ko može reći da nisam? šta me se tiče! Baš da pošalju nekoga da se uvere, baš da dođe i egzekutor - šta me se tiče? Bole me, eto, leđa, kašljem, imam kijavicu; i najzad ne mogu da izlazim, nikako ne bih mogao, po ovom vremenu: mogu da se razbolim, a zatim i da umrem; sad je ionako velika smrtnost...” Takvim razlozima gospodin Goljatkin najzad, umiri potpuno svoju savest i unapred se pred samim sobom opravda od prebacivanja koje je očekivao od Andreja Filipovića zbog nehata u službi. Uopšte, u svim sličnim slučajevima naš je junak mnogo voleo da sebe opravdava u sopstvenim očima raznim neoborivim razlozima i da na taj način potpuno umiri svoju savest. Dakle, umirivši potpuno i sad svoju savest, dohvati lulu, napuni je - ali tek što je čestito zadimio, odjednom skoči s divana, baci lulu, brzo se umi, obrija, zagladi, navuče mundir i sve ostalo, dohvati neka akta i pojuri u svoje nadleštvo.

Gospodin Goljatkin je ušao u svoje odeljenje plašljivo, s napetim iščekivanjem nečeg vrlo ružnog; i premda je to iščekivanje bilo nesvesno i nejasno, bilo je u isto vreme neprijatno. Plašljivo sede na svoje svakidašnje mesto, pored referenta Antona Antonovića Sjetočkina. Ne gledajući ni na šta, usredsredivši pažnju, zadubi se u akta koja su pred njim ležala. Rešio se i dao sebi reč da će se, koliko je moguće, čuvati od svega što izaziva, od svega što bi ga moglo kompromitovati, to jest od neskromnih pitanja, nećijih šala i nepristojnih aluzija u vezi sa sinoćnim događajima: odlučio je da se kloni i običnih učtivosti s kolegama, to jest pitanja o zdravlju i tome slično. Ali isto je tako bilo očevidno da tako ne može ostati. Nemir i neobaveštenost o nečemu što ga se neposredno ticalo uvek su ga više mučili nego samo zadirkivanje. I eto zato je, bez obzira na sebi datu reč da se ni u šta neće upuštati, ma šta ko činio, i da će se

uklanjati od svega ma šta to bilo - gospodin Goljatkin pokatkad krišom i polakopolako dizao glavu i ispotaje gledao na sve strane, desno i levo, zagledao kolegama u lice, i tako se trudio da zaključí ima li nešto novo i naročito što se njega tiče, a što se od njega s nekim ružnim ciljevima krije. Nagadao je da sve što se juče desilo sigurno ima veze sa svim što ga sad okružuje. Najzad, u svom jadu, zažele da se to ma na koji način što pre rasplete, pa ma i nesrećno - svejedno! Sudbina kao da je samo čekala da doskoči gospodinu Goljatkinu: jedva je stigao da poželi, a sumnje mu se odjednom rasvetliše, i to na najčudniji i najneočekivaniji način.

Vrata iz druge sobe škripnuše tiho i oprezno kao da su time htela najaviti da je lice što ulazi veoma beznačajno - i neka prilika, uostalom vrlo poznata gospodinu Goljatkinu, snebivljivo stade baš pred onaj sto za kojim je sedeo naš junak. Naš junak ne diže glave - ne, on samo letimice, jedva pogleda tu priliku, ali je već sve znao, sve razumeo, do najmanje sitnice. Nije znao šta će od sramote i zabi u akta svoju jadnu glavu, baš kao što noj, gonjen od lovca, krije svoju u vreo pesak. Novodošavši se pokloni Andreju Filipoviču, i odmah zatim začu se službeno ljubazan glas, kakvim obično govore starešine sviju nadleštava sa potčinjenima koji tek stupaju u službu. „Sedite evo ovde” - reče Andrej Filipovič pokazujući novajliji sto Antona Antonoviča - „evo ovde, preko puta gospodina Goljatkina, i odmah ćemo vam naći posla.” - Andrej Filipovič završi time što uputi pridošlici jedan brz, učtivo poučan gest, a zatim se odmah udubi u sadržinu raznih akata koja su u čitavoj gomili ležala pred njim.

Najzad gospodin Goljatkin podiže oči i ne pade u nesvest samo zato što je on celu stvar već predosećao, što je već unapred bio u sve upućen jer je u duši poznao došljaka. Prvi pokret gospodina Goljatkina beše da se žurno obazre unaokolo - da nema kakvog došaptavanja; da nije s tim u vezi već pala neka kancelarijska dosetka; nije li se kome iskrivilo lice od čuđenja; i, najzad, da se nije ko stropoštao pod sto od zaprepašćenja. Ali, na najveće čudo gospodina Goljatkina, niko ne pokazivaše ništa slično. Njega prenerazi ponašanje gospode njegovih drugova i kolega. Činilo mu se da se to protivi zdravom razumu. Gospodin Goljatkin se čak uplaši od tog neobičnog ćutanja. Stvarnost je govorila sama za sebe: stvar je bila čudnovata, neprirodna, glupa. Imao je i zašto da se trgne. Razume se da je sve to samo prošlo kroz glavu gospodina Goljatkina. A on sam pekao se na tihoj vatri. Uostalom, imao je i zašto. Onaj koji je sad sedeo preko puta gospodina Goljatkina bio je užas gospodina Goljatkina, bio je stid gospodina Goljatkina, bio je noćasnji košmar gospodina Goljatkina, jednom rečju bio je glavom gospodin Goljatkin - ne onaj gospodin Goljatkin koji sad sedi na stolici zinuviši od čuda, s perom u nepomičnoj ruci; ne onaj koji je vršio dužnost pomoćnika referenta, ne onaj koji je voleo da se ne ističe i da se ne primećuje u gomili; ne onaj, najzad, čiji je hod jasno govorio: „ne dirajte me, pa

vas ni ja neću dirati”, ili: „ne dirajte me, jer ja vas ne diram” - ne, to je bio drugi gospodin Goljatkin, potpuno drugi, ali ujedno i vrlo sličan onom prvom, istog onakvog rasta, istog onakvog stasa, isto onako odeven, isto onako ćelav - jednom rečju, ništa, apsolutno ništa nije nedostajalo da sličnost bude potpuna; tako da kad bi njih dvojica stali jedan pored drugoga, niko, baš niko ne bi uzeo na sebe da odredi koji je pravi a koji lažni Goljatkin; koji je stari a koji novi; ko je original a ko kopija.

Naš je junak sad bio, ako se to može uporediti, u položaju čoveka s kojim se zabavlja neki obešenjak, i od šale kradom baca na njega svetlost ogledalceta. „Je li to san, ili nije?” - mislio je; - „stvarnost ili nastavak jučerašnjice? Ali kako to? S kakvim se pravom sve to čini? Ko je postavio takvog činovnika, ko mu je dao pravo na to? Spavam li, sanjam li?” - Gospodin Goljatkin pokušava da se uštine, čak je pokušao da se reši da uštine još nekoga... Ne, nije san, i kraj. Gospodin Goljatkin oseti kako znoj curi s njega, kako se s njim dešava nešto nečuveno i dosad neviđeno, i tim samim, da nesreća bude još veća, i nešto neprilično, jer je gospodin Goljatkin shvatao i osećao svu nezgodu što igra prvu ulogu u takvoj paskvili. Najzad počne da sumnja u svoje vlastito postojanje; i premda je maločas bio pripravan na sve, i baš sam želeo da se na neki način njegove sumnje razbiju - ipak je suština zbivanja sama sobom opravdavala sva ova iznenađenja. Jad ga je pritiskivao i mučio. Pokatkad bi sasvim gubio svest i razum. Kad bi se posle takvog trenutka povratio, opazio bi da mahinalno i nesvesno vuče pero po hartiji. Ne verujući sebi, počeo bi da proverava ono što je pisao - i nije ništa shvatao. Najzad, drugi gospodin Goljatkin, koji je dotad sedeo lepo i mirno, ustade i nestade ga u vratima drugog odeljenja, nekim poslom. Gospodin Goljatkin se obazre oko sebe - ništa, sve tiho; čuje se samo škripa pera, šuštanje prevrtane hartije i razgovor po ćoškovima malo udaljenijim od sedišta Andreja Filipovića. Gospodin Goljatkin pogleda na Antona Antonovića; a pošto je, po svemu sudeći, lice našega junaka potpuno odavalo njegovo sadašnje stanje i odgovaralo suštini događaja, dakle, u izvesnom smislu bilo veoma značajno, dobri Anton Antonovič ostavi pero na stranu i s nekim neobičnim saučešćem zapita gospodina Goljatkina za zdravlje.

- Ja, Antone Antonoviču, hvala bogu - progovori mucajući gospodin Goljatkin.

- Ja sam, Antone Antonoviču, potpuno zdrav; sad mi, Antone Antonoviču, nije ništa - dodade neodlučno, ne verujući još potpuno Antonu Antonoviču, koga je često oslovljavao.

- Tako! A meni se učinilo da ste bolesni; uostalom, ne bi ni bilo čudno, začas to može da dođe! Naročito danas, sve nekakve epidemije. Znete...

- Jest, Antone Antonoviču, znam da postoje nekakve epidemije... Ja, Antone Antonoviču, nisam, međutim, to hteo - nastavi gospodin Goljatkin gledajući pažljivo u Antona Antonovića - vidite li, Antone Antonoviču, ja čak i ne znam kako da vam,

to jest, hteo sam da kažem: s koje strane da počnem tu stvar, Antone Antonoviču...

- Šta? Ja vas... znate... priznajem vam, ne razumem sasvim dobro, vi... znate, objasnite opširnije u kojem ste pogledu u neprilici - reče Anton Antonovič, i sam donekle u neprilici, videvši da su se u očima gospodina Goljatkinina pojavile suze.

- Ja zbilja... ovde, Antone Antonoviču... tu - jedan činovnik, Antone Antonoviču...

- Pa! Još nikako ne razumem.

- Hteo sam reći, Antone Antonoviču, da tu ima jedan nov činovnik.

- Da, ima; vaš prezimenjak.

- Kako? - uzviknu gospodin Goljatkin.

- Kažem vam prezimenjak; i on je Goljatkin. Da vam nije brat?

- Nije, Antone Antonoviču, ja...

- Hm! zbilja, a meni se učinilo da vam je bliski rođak. Znate, imate neku porodičnu sličnost.

Gospodin Goljatkin se skameni od čuda i za neko vreme oduže mu se jezik. Govoriti tako olako o jednoj tako ružnoj, nečuvenoj stvari, koja je retkost svoje vrste, o stvari koja bi zaprepastila čak i najnezainteresovanijeg posmatrača, govoriti o porodičnoj sličnosti, kad se to vidi kao u ogledalu!

- Znate li šta bih vam savetovao, Jakove Petroviču? - nastavi Anton Antonovič.

- Otiđite doktoru pa se posavetujte s njim. Znate, vi nekako ne izgledate sasvim zdravi. Naročito u očima... znate imate nekakav osobit izraz.

- Ne, Antone Antonoviču... ja, naravno, osećam... to jest, hteo sam vas upitati: šta je s tim činovnikom?

- Kako šta?

- To jest, niste li opazili, Antone Antonoviču, na njemu nešto naročito... nešto i suviše upadljivo?

- To jest?

- To jest, hteo sam da kažem, Antone Antonoviču, neku izuzetnu sličnost sa nekim, na primer, to jest, sa mnom, na primer. Vi ste sad, Antone Antonoviču, rekli za porodičnu sličnost, učinili ste uzgred tu primedbu... Znate li, ima ponekad blizanaca koji liče kao dve kapi vode, tako da se ne mogu razlikovati? Eto, ja o tome.

- Da - reče Anton Antonovič, pošto promisli malo, i kao da je prvi put zaprepašćen tom činjenicom - jeste! To je istina. Sličnost zbilja zapanjuje, i vi ste pravilno zaključili da se zbilja jedan može zameniti drugim - nastavi on sve više šireći oči. - Znate li, Jakove Petroviču, to je odista čudna sličnost, ono što se ponekad kaže, fantastična; to jest, sušti vi... Jeste li opazili, Jakove Petroviču? Ja sam baš hteo da vas molim za objašnjenje, ali, priznajem, nisam na to obratio isprva dovoljno pažnje. Čudo, zaista čudo! I, je l' te, Jakove Petroviču, vi niste rodom odavde, a?

- Nisam.

- Ni on nije odavde. Možda ste iz istog kraja? Slobodan sam da vas upitam: gde je vaša mati najviše živela?

- Rekoste... rekoste, Antone Antonoviču, da i on nije odavde?

- Da, nije iz ovog kraja. I zbilja, to je čudno - nastavi razgovorni Anton Antonovič, za koga je bio pravi praznik kad je mogao ma o čemu da porazgovara - zaista, može da izazove radoznalost; a kako često prođemo, očepimo, ili i gurnemo nekoga, i ne opažamo. Uostalom, nemojte se zbunjivati. To biva. Znate, to je - da vam ispričam: isto to se desilo s mojom tetkom s majčine strane: i ona je pred smrt videla svog dvojnika...

- Ne, ja - izvinite što vas prekidam, Antone Antonoviču, ja bih hteo, Antone Antonoviču, da znam: kako je taj činovnik, to jest, otkuda on upravo ovde?

- On je na mestu pokojnog Semjona Ivanoviča, došao je na upražnjeno mesto: našlo se upražnjeno mesto, i postavili su njega. Zbilja, kažu da je taj pokojni Semjon Ivanovič ostavio troje dece, sve jedno drugom do uveta. Udovica je padala pred noge njegovoga prevashodstva. Uostalom, kažu da ona krije: ima novaca ali ih krije...

- Da, da, Antone Antonoviču, ali ja bih se vratio na onu stvar.

- To jest? Pa da! A što vas to interesuje? Kažem vam, nemojte se uzbuđivati. Sve je to donekle privremeno, šta je s tim? To se ne tiče vas. Tako je već sam Gospod bog udesio, to je njegova volja, i bilo bi grešno da ropćete. Tu se njegova premudrost ogleda. Vi tu, Jakove Petroviču, koliko, ja shvatam, niste ništa krivi. Malo li ima čuda na svetu! Majka priroda je izdašna, a vas za to neće optuživati, nećete za to odgovarati. Eto, na primer, uzgred budi rečeno, nadam se da ste čuli o njima: kako se zvahu, kako se ono zvahu, jest, sijamski blizanci koji su srasli leđima svojim, pa tako i žive, i jedu, i spavaju zajedno, i, kažu, velike pare zgrću.

- Dozvolite, Antone Antonoviču...

- Razumem vas, razumem! Jest! Ali šta to mari! - Ništa! - Ja to kažem kako ja shvatam, nema šta da se zbunjujete, šta je s tim? On je činovnik kao i svaki činovnik, i izgleda da je vredan čovek. Kaže da se zove Goljatkin, da nije odavde, kaže da je titularni savetnik. Razgovarao je lično s njegovim prevashodstvom.

- Pa onda?

- Ništa; kažu da je sve objasnio, izneo razloge, veli, tako i tako, vaše prevashodstvo, nemam sredstava, a želeo bih da služim, naročito pod vašim odličnim rukovodstvom... i još tamo sve kako treba, znate, sve je vešto rekao. Mora da je pametan čovek. Razume se, došao je s preporukom, bez nje se ne može...

- A od koga... to jest, hteo sam da kažem, ko je u taj sramni posao umešao svoje prste?

- Da-a. Kažu, dobra preporuka; njegovo prevashodstvo i Andrej Filipovič su se,

kažu, nasmejali.

- Nasmejali su se oni i Andrej Filipovič?

- Da, onako samo, nasmešili su se i rekli: dobro, i da oni sa svoje strane nemaju ništa protiv, samo neka verno služi...

- A dalje? Vi me, Antone Antonoviču, donekle u život vraćate, preklinjem vas - dalje.

- Dozvolite, ja sam vas opet... Pa da, pa ništa, stvar je prosta, kažem vam, nemojte se uzbuđivati, nema tu ničega sumnjivog...

- Ne. Ja sam, to jest, hteo sam da vas pitam, Antone Antonoviču, da nisu njegovo prevashodstvo još nešto dodali... na primer, o meni?

- To jest... kako mislite? Da-a! Ama ništa tu nema, možete biti potpuno mirni. Znae, ono, naravno, razume se, stvar je prilično čudna, i isprva... ali eto ja na primer, isprva gotovo nisam ništa ni opazio. Zbilja, ne znam zašto nisam opazio dok mi vi niste napomenuli. Uostalom, možete biti potpuno mirni. Nije on rekao ništa naročito, baš ništa - dodade dobri Anton Antonovič dižući se sa stolice.

- Pa, eto, ja, Antone Antonoviču...

- Ah, izvinite me. Raspričao sam se o sitnicama, a imam važan hitan posao. Moram da tražim podatke.

- Antone Antonoviču - začu se glas Andreja Filipoviča, koji je učtivo dozivao - traži vas njegovo prevashodstvo.

- Odmah, odmah, Andreju Filipoviču, idem odmah. - I Anton Antonovič dohvati hrpu akata i potrča najpre Andreju Filipoviču, a zatim u kabinet njegova prevashodstva.

„Pa kako je to?” - mislio je u sebi gospodin Goljatkin. - „Dakle, takva je to igra! Eto kakav povetarac duva kod nas... Nije to rđavo, znači da su stvari pošle najboljim putem” - govorio je naš junak u sebi trljajući ruke i od radosti ne osećajući stolicu pod sobom. - „Naša je stvar, dakle, obična. Sve se, dakle, svršava tričarijama, od svega nema ništa. Zbilja, niko ništa ni da pisne, razbojnici jedni, sede samo i rade: divno, divno! Ja dobra čoveka volim, voleo sam, i uvek sam spreman da ga poštujem... Uostalom, kad se bolje razmisli, ovaj Anton Antonovič... strašno je poveravati mu se: suviše je sed, i od starosti je malo šenuo. Uostalom, najbolje je i najznačajnije to što njegovo prevashodstvo nije ništa reklo, nego je sve onako propustilo: dobro je to! Odobravam! Samo, šta se tu Andrej Filipovič meša sa svojim smeškanjem? Šta se to njega tiče! Stara lija! Uvek mi je na putu, uvek je spreman kao crna mačka da pređe čoveku put, uvek se ispreči u inat čoveku; čoveku u inat i za pakost...”

Gospodin Goljatkin obazre se opet unaokolo i opet ga nada ohrabri. Uostalom, osećao je da ga ipak buni jedna daleka misao, neka zloslutna misao, čak mu pade na

pamet da se nekako sam približi činovnicima, da kao ždrebe istrči napred (kad bude izlazio iz kancelarije, ili da priđe kao poslovno), da u razgovoru natukne - gospodo, eto, stvar je takva i takva, vidite koliko je velika sličnost, kako je to čudna okolnost, kakav komičan slučaj - to jest, sam da se našali sa svim tim i na taj način ispita dubinu opasnosti. Inače, ispod mire trista vire, zaključiti u mislima naš junak. Uostalom, gospodin Goljatkin je to samo mislio: ali se na vreme predomislio. Shvatio je da bi to značilo i suviše daleko oterati. „Takva ti je narav!” - reče u sebi, i lupi se lako rukom po čelu. - „Odmah se razigraš, obraduješ se! Dobra dušo! Ne, bolje, Jakove Petroviču, da se pritrpimo, da popričekamo i da se pritrpimo!”

Ipak, kao što smo već napomenuli, gospodin Goljatkin se preporodio prepun nade i kao da je vaskrsao iz mrtvih. „Ništa” - mislio je - „kao da mi se teret skinuo s duše! Eto kakva situacija! A kovčežić se otključava sasvim prosto.⁵ Krilov ima pravo... Krilov baš ima pravo, majstor je, lisac onaj Krilov, veliki basnopisac! A što se tiče onoga, neka ga, neka služi, neka služi i neka mu je na zdravlje, samo da nikome ne smeta i nikoga ne dira; neka služi - ja pristajem i odobravam!”

Međutim, vreme je prolazilo, letelo, nije se ni opazilo kad izbi četiri. Radno vreme se završilo; Andrej Filipovič dohvati šešir, i kako se to obično radi, svi učiniše to isto. Gospodin Goljatkin pričekava malo, koliko je potrebno, i izađe navlaš kasnije od ostalih, poslednji, kad su se već svi bili razišli na razne strane. Kad je izašao na ulicu, osetio se kao u raju, tako da je dobio volju, pa makar i obilazio, da prošetava po Nevskom. „Eto šta je sudbina!” - govorio je naš junak - „neočekivani preokret cele stvari. I vreme se prolepšalo, mraz je, i saonice teraju. Koristan je mraz za Rusa; Rusu baš godi mraz. Ja volim Rusa... I prvi pršić, kako bi rekli lovci... da mi je da poteram zeca po prvom pršiću! Eh, ali ne mari, ništa!”

Tako je gospodin Goljatkin ispoljavao svoj zanos, međutim, sve ga je nešto kopkalo u glavi, nije da je bila tuga - ali s vremena na vreme tako bi ga zatištalo srce da nije znao kako da se umiri. „Uostalom, da sačekamo srećniji dan, pa tek da se radujemo. A, uostalom, šta tu i ima? Hajde da raspravimo, da vidimo. Dela, da raspravljamo, moj mladi prijatelju, hajde da raspravljamo. Čovek isti takav kao ti, to je prvo, savršeno isti. I šta ima u tome? Ako je čovek takav, zar ja da plačem? Šta se mene tiče? Ja sam po strani, zviždim na to, pa kraj! Kad tako hoće, neka ga. Neka služi! Ali je čudo, i neobično, što kažu, kao sijamski blizanci... Čemu pominjati sijamske blizance? Recimo, dobro, da su blizanci; ali ponekad su i veliki ljudi izgledali kao osobenjaci. Iz istorije se zna da je čuveni Suvorov kukurekao kao petao... Recimo, da je on to činio iz politike; a velike vojskovođe... zašto sad opet vojskovođe? Ja sam dovoljan sebi, pa kraj, ni za koga neću da znam, i u nevinosti svojoj prezirem neprijatelja. Nisam intrigant, i ponosim se time. Pošten sam, iskren,

čist, prijatan, dobrodušan...”

Odjednom gospodin Goljatkin umuče, zastade i kao list zadrhta, čak sklopi oči za trenutak. Nadajući se, uostalom, da je predmet njegova straha prosto iluzija, najzad otvori oči i plašljivo pogleda ispod oka nadesno, Ne, nije iluzija!... Pored njega je sitno koračao njegov jutrošnji poznanik, smeškao se, zagledao mu u lice i čekao, izgleda, priliku da počne razgovor. Razgovor, uostalom, nije započeo! Prodoše jedno pedesetak koraka jedan pored drugog. Gospodin Goljatkin se jedino starao da se što bolje uvije, uvuče u kaput i natuče što je moguće jače šešir. Da neprijatnost bude potpuna, i kaput i šešir njegovog prijatelja bili su isti kao da su sad skinuti s gospodina Goljatkina.

- Poštovani gospodine - izusti najzad naš junak trudeći se da govori gotovo šapatom i ne gledajući u svog prijatelja - mi, izgleda, idemo raznim putevima... Ja sam čak u to ubeden - reče on pošto počuta malo. - Najzad, ubeden sam da ste me potpuno shvatili - dodade na kraju dosta strogo.

- Ja bih želeo - progovori najzad prijatelj gospodina Goljatkina - ja bih želeo... vi ćete me verovatno velikodušno izviniti... ja ne znam kome da se ovde obratim... moje su prilike - ja se nadam da ćete mi oprostiti smelost - meni se čak činilo da ste vi, pokrenuti milosrđem, jutros pokazali saučešće prema meni. Ja sam od svoje strane na prvi pogled osetio simpatiju prema vama, ja... - Tu gospodin Goljatkin u mislima požele svom novom kolegi da u zemlju propadne. - Kad bih se smeo nadati da ćete me, Jakove Petroviču, blagonaklono izvoleti saslušati...

- Mi - mi smo tu - mi... bolje hajdemo k meni - odgovori gospodin Goljatkin - pređimo na onu stranu Nevskoga, tamo će nam biti zgodnije, a zatim ćemo sporednom uličicom... bolje da pođemo sporednom uličicom.

- Dobro, da pođemo sporednom uličicom - reče bojažljivo skromni saputnik Goljatkina, kao da je tonom svoga odgovora nagoveštavao: kud bi on i mogao probirati, i da je on, u svom položaju, spreman da se zadovolji i sporednom uličicom, što se, pak, tiče gospodina Goljatkina, on još nikako nije mogao da shvati šta se s njim dešava. Nije verovao sam sebi. Još se nije povratio od zaprepašćenja.

GLAVA SEDMA

Povratio se malo na stepeništu, pri ulazu u svoj stan. „E, što sam tikvan” - izgrdi sam sebe u mislima - „kud ga vodim? Sam zavlčim glavu u omču. Šta će pomisliti Petruška kad nas vidi zajedno? Šta će se taj nevaljalac usuditi da pomisli? A podozriv je... Ali je već bilo dockan kajati se; gospodin Goljatkin zakuca, vrata se otvoriše i Petruška poče da svlači kapute sa gosta i svoga gospodara. Gospodin Goljatkin pogleda letimice, samo tek uzgred baci pogled na Petrušku, trudeći se da mu prozre lice i pogodi misli. Ali, na svoje veliko iznenađenje, vide da njegov sluga i ne misli da se čudi; čak, naprotiv, kao da je baš očekivao nešto slično. On je i sad, naravno, gledao mrko kao uvek, u stranu, i kao da se spremao da proguta nekoga. „Da ih nije neko danas sve opčarao ili neka nečista sila opčinila?” - pomisli naš junak. - „Mora da je danas nešto naročito spopalo sav taj svet. Do vraga, kakvih sve jada nemam!” Tako misleći i razmišljajući, gospodin Goljatkin uvede gosta u svoju sobu i učtivo ga zamoli da sedne. Izgleda da je gost do krajnosti bio zbunjen, vrlo se plašio, pokorno pratio sve pokrete svoga domaćina, hvatao njegove poglede, i po njima se, kanda, trudio da pogodi i njegove misli. Svi njegovi pokreti izražavali su nešto poniženo, zatucano i zaplašeno, tako da je on, ako bi se moglo dozvoliti upoređenje, u ovom trenutku dosta ličio na čoveka koji je, nemajući svoje odelo, obukao tuđe: rukavi mu beže nagore, struk mu je skoro na potiljku, a on svaki čas popravlja na sebi kratak prsluk, čas se kreće pobočke i sklanja u stranu, čas se trudi da se nekuda sakrije, čas zagleda svima u oči i osluškuje da li se ne govori što o njegovom stanju, da mu se ne smeju, ne stide ga se - i čovek crveni, čovek se gubi, i ambicija mu pati...

Gospodin Goljatkin stavi šešir na prozor, ali zbog neopreznog pokreta šešir mu odlete na pod. Gost odmah skoči da ga podigne, očisti ga od prašine i pažljivo stavi na mesto, a svoj šešir na pod kraj stolice, na čijem je kraju smerno sedeo. Ta sitna okolnost je donekle otvorila oči gospodinu Goljatkinu; on razumede da je gost u velikoj nuždi i zato se više nije mučio kako da počne s gostom, nego je sve kao što je i trebalo, prepustio njemu samome. Ni gost nije ništa započinjao: da li se snebivao,

ili stideo malo, ili iz učtivosti čekao da domaćin počne - to se ne zna, bilo je teško dokučiti. Uto uđe Petruška, zastade na vratima i oči uperi u stranu suprotnu onoj gde su sedeli gost i njegov gospodar.

- Zapovedate li da uzmem dve porcije ručka? - zapita on nemarno promuklim glasom.

- Ja, ja ne znam... vi - pa da, uzmi, brate, dve porcije.

Petruška ode. Gospodin Goljatkin pogleda svoga gosta. Gost pocrvene do ušiju. Gospodin Goljatkin bio je dobar čovek i zato po dobroti svoje duše odmah izvede zaključak:

„Siromah čovek” - pomisli - „svega je jedan dan u službi, u svoje vreme mora da je nastradao, možda mu je sve što ima to pristojno odelo, a za obed nema para. Eh, kako je utučen! A ništa, to je donekle i bolje...” - Oprostite mi što sam - počeo gospodin Goljatkin - uostalom, dopustite da vas upitam kako se zovete.

- Ja... Ja... Jakov Petrovič - gotovo prošaputa njegov gost, kao da ga je bilo sram i stid, kao da je molio za oprostaj što se i on zove Jakov Petrovič.

- Jakov Petrovič! - ponovi naš junak nemajući snage da sakrije svoju zabunu.

- Jeste, tako je... Vaš imenjaka - odgovori smireni gost gospodina Goljatkina i usudi se da se nasmeje i rekne nešto šaljivo. Ali se odmah trže i napravi ozbiljan i, uostalom, pomalo zbunjen izraz videći da njegovu domaćinu nije sad do šale.

- Vi... dopustite da vas zapitam, kojim povodom imam čast...

- Znajući vašu velikodušnost i vaše vrline - prekide ga žurno ali plašljivim glasom njegov gost i pridiže se malo sa stolice - usudio sam se da vam se obratim i da vas zamolim... za poznanstvo i zaštitu... - završi njegov gost očigledno birajući u neprilici izraze i reči, da ne budu i suviše laskave i ponizne, kako ne bi kompromitovao svoje častoljublje, ali da ne budu ni suviše smele i da se u njima ne oseti neumesna jednakost. Uopšte, može se reći, gost gospodina Goljatkina ponašao se kao plemić-prosjak u zakrpljenom fraku i s plemićkim pasošem u džepu, koji još nema dovoljno prakse u prosjačenju.

- Vi me zbunjujete - odgovori gospodin Goljatkin osmatrajući sebe, svoje zidove i gosta - čime bih ja mogao... to jest, hoću da kažem, u kom smislu bih vam mogao ma čime poslužiti?

- Ja sam, Jakove Petroviču, od prvog pogleda osetio prema vama naklonost i, oprostite mi velikodušno, pouzdao sam se u vas, usudio sam se da se pouzdam, Jakove Petroviču... Ja... ja sam ovde bez igde ikoga, Jakove Petroviču, siromah sam, mnogo sam se napatilo. I još sam ovde novajlija, Jakove Petroviču. Kad sam doznao da ste vi, pored vama svojstvenih i urođenih vrлина vaše plemenite duše i moj prezimenjak...

Gospodin Goljatkin se namršti.

- Moj prezimenjak, a poreklom smo iz istog kraja, rešio sam se da vam se obratim i da vam izložim svoj težak položaj.

- Dobro, dobro; zbilja ne znam šta da vam kažem - odgovori zbunjenim glasom gospodin Goljatkin - posle ručka ćemo razgovarati...

Gost se pokloni; doneše ručak. Petruška postavi sto, i gost zajedno s domaćinom poče da jede. Ručak nije dugo trajao, jer su obojica žurili - domaćin zato što je bio van svog običnog koloseka i što se stideo zbog rđavog ručka - stideo se donekle zbog toga što je hteo da dobro nahrani gosta, a donekle zbog toga što je hteo da mu pokaže da ne živi sirotinjski. Gost je bio strašno smeten i do krajnosti se snebivao. Pošto je uzeo jedanput hleba i pojeo taj komad, bojao se da pruži ruku po drugi; stideo se da uzme bolje komadiće i neprestano uveravao da uopšte nije gladan, da je ručak izvrstan, i da je on potpuno zadovoljan i do groba će to pamtiti. Kad se ručak završi, gospodin Goljatkin pripali lulu, a drugu, namenjenu prijateljima, ponudi gostu; sedoš je jedan prema drugom, i gost poče da priča svoje doživljaje.

Priča gospodina Goljatkina mlađeg trajala je tri ili četiri sata. Istorija njegovih doživljaja sastojala se, uostalom, od najbeznačajnijih i najmizernijih, ako se tako može reći, pojedinosti. Reč je bila o službi u nekom gubernijskom nadleštvu, o tužiocima i predsednicima, o nekim kancelarijskim intrigama i pokvarenoj duši jednoga sekretara suda, o revizoru, o iznenadnoj promeni starešine, o tome kako je gospodin Goljatkin drugi nastradao sasvim nevino; o njegovoj staroj tetki, Pelageji Semjonovnoj; o tome kako je on zbog raznih intriga svojih neprijatelja izgubio službu i pešice došao u Petrograd; o tome kako se potucao i zlopatio ovde, u Petrogradu, kako je dugo uzaludno tražio mesto, istrošio se, nije imao ni za jelo, živeo gotovo na ulici, jeo suva hleba i kvasio ga svojim suzama, spavao na golom podu, i najzad kako se neko od dobrih ljudi zauzeo za njega, preporučio ga i velikodušno mu našao nameštenje. Gost gospodina Goljatkina plakao je dok je pričao i brisao suze plavom, kariranom maramom, koja je veoma ličila na mušemu. Završio je time što se potpuno poverio gospodinu Goljatkinu i priznao mu da ne samo što zasad nema od čega da živi i da se pristojno smesti nego nema ni sredstava da kupi uniformu kao što treba; da, eto, čak ni za cipele nije mogao da skucka i da je mundir uzeo na poslu od nekoga na kratko vreme.

Gospodin Goljatkin bio je dirnut, bio je istinski ganut. Iako je istorija njegovog gosta bila najbeznačajnija, sve su mu reči te istorije padale na srce kao mana nebeska. Stvar je u tome što je gospodin Goljatkin zaboravljao svoje poslednje sumnje, pustio srcu na volju, i najzad je u mislima sam sebe svrstao u budale. Sve je bilo tako prirodno! I šta je imao toliko da se grize i da se toliko uznemiruje! Zaista postoji jedna tugaljiva okolnost - ali to nije strašno! Ne može to da uprlja čoveka, da mu častoljublje ukalja i karijeru upropasti, kad čovek nije kriv, kad se tu sama

priroda umešala. Uz to, gost je molio za zaštitu, plakao, krivio sudbinu, izgledao tako jednostavan, bez zlobe i lukavstva, bedan, ništavan, i kao da se i sam sad stideo, premda možda u drugom smislu, što je tako neobično nalikovao domaćinu. Ponašao se do krajnosti učtivo, neprestano se trudio da ugodi domaćinu i gledao kao što gleda čovek koga muči savest i oseća da je kriv pred nekim drugim, čim bi razgovor došao do neke sporne tačke, gost bi se odmah slagao s mišljenjem gospodina Goljatkinu. Ako bi se, začas, i slučajno svojim mišljenjem usprotivio gospodinu Goljatkinu i zatim opazio da je pogrešio put - odmah bi ispravljao ono što je rekao, objašnjavao i brzo stavljao do znanja da i on sve shvata na onaj način na koji i njegov domaćin, misli isto kao i on, gleda apsolutno istim očima kao i on. Jednom rečju, gost se na sve moguće načine upinjao da podiđe gospodinu Goljatkinu, tako da je najzad gospodin Goljatkin došao do ubeđenja da je njegov gost odista veoma ljubazan čovek u svakom pogledu. Uto donesoše čaj; bilo je devet sati. Gospodin Goljatkin se osećao veoma raspoložen, razveselio se, razigrao, malo-pomalo se oslobodio, i najzad se upustio u najživlji i najzanimljiviji razgovor sa svojim gostom. Gospodin Goljatkin, kad je bio veseo voleo je ponekad da ispriča nešto zanimljivo. Tako i sad: pričao je gostu mnogo o prestonici, o njenim zabavama i krasotama, o pozorištu, o klubovima, o Brjulovljevoj slici, o tome kako se dva Engleza naročito doputovala iz Engleske u Petrograd da vide ogradu Letnjega parka, i odmah zatim otputovala; o službi, o Olsufiju Ivanoviču i o Andreju Filipoviču; o tome kako Rusija s časa na čas napreduje i da u njoj

„Književnost danas cveta”;

o anegdoti koju je nedavno pročitao u *Severnoj pčeli*⁶ i da u Indiji ima zmija udav, neobične snage; najzad, o baronu Brambeusu,⁷ itd. itd. Jednom rečju, gospodin Goljatkin bio je veoma zadovoljan, prvo, zato što je bio sasvim miran; drugo, što se ne samo nije bojavao svojih neprijatelja nego je sad čak bio spreman da ih sve pozove na odlučnu bitku; treće, što je on lično ukazao pokroviteljstvo i, najzad, što je činio dobro delo. Ali u duši je znao da u tom trenutku još nije potpuno srećan i da u njemu još postoji jedan crvić, uostalom sasvim mali, koji mu još nagriza srce. Mučila ga je do krajnosti uspomena na jučerašnje večer kod Olsufija Ivanoviča. Šta ne bi dao da se nije dogodilo ponešto od onoga što je bilo sinoć! „Ništa, uostalom!” - zaključio najzad naš junak, i u duši tvrdo odluči da se odsad dobro vlada i da ne zapada u slične pogreške. Pošto se tako potpuno raspoložio i odjednom postao gotovo sasvim srećan, on naumi da se malo i nauživa života. Petruška donese rum i pripraviše punš. Gost i domaćin iskapiše po jednu čašu, pa i drugu. Gost se pokaza još ljubazniji no pre i dade još više dokaza iskrenosti i dobre naravi, čime se sve više sviđao gospodinu Goljatkinu. Izgledalo je kao da se raduje jedino njegovom radošću, a gledao u njemu

pravoga i jedinoga svog dobrotvora. Uzevši odjednom pero i komadić hartije, on zamoli gospodina Goljatkinu da ne gleda šta će on napisati; a zatim, kad je svršio, sam pokaza svom domaćinu šta je napisao. Bio je to četvorostih, napisan dosta osećajno, uostalom lepim stilom i rukopisom, i, kako izgleda, bilo je to delo samoga ljubaznog gosta. Ovo su ti stihovi:

I ako mene ti zaboraviš,
Zaboraviti tebe neću ja;
Život može sve doneti -
Ne zaboravi ni mene ti!

Sa suzama u očima gospodin Goljatkin zagrlji svoga gosta, pa pošto se tako raznežio, i sam uze da posvećuje gosta u neke svoje intimne tajne, pri čemu je jako naglašavao imena Andreja Filipoviča i Klare Olsufjevne. „Ja i ti, Jakove Petroviču, složićemo se” - govorio je naš junak svome gostu - „živećemo nas dvojica, Jakove Petroviču, kao riba i voda, kao rođena braća; mi ćemo se, prijatelju, dovijati, zajedno ćemo se dovijati; mi ćemo, od svoje strane, u inat njima praviti intrige... baš njima u inat da ih pravimo. A ti da se nikome od njih ne poveravaš. Znam ja tebe, Jakove Petroviču, i razumem tvoj karakter; sve ćeš im ispričati, dušo iskrena! Sklanjaj se od njih, brate, od svih.” Gost se s tim potpuno slagao, zahvaljivao gospodinu Goljatkinu i najzad je takođe zasuzio. „Znaš li šta, Jašo” - nastavi gospodin Goljatkin drhtavim i razneženim glasom - „smesti se za neko vreme kod mene, ili se nastani zauvek. Mi ćemo se složiti. Kako misliš, brate, a? Ne zbunjuj se i ne ropći što smo se našli sada u tako čudnim okolnostima; greh je roptati; priroda je to, brate Jašo! Ja te volim, kao brata te volim, kažem ti! Mi ćemo se, Jašo, praviti nevešti, i od svoje strane podvaljivati, i obrisati im noseve.” Najzad su došli do treće pa i četvrte čaše punša; a tad je gospodin Goljatkin počeo dvojako da se oseća: prvo, da je neobično srećan, a drugo, da više ne može da se drži na nogama. Gost je, razume se, bio pozvan da prenoći. Postelju nekako namestiše na dva reda stolica. Gospodin Goljatkin mlađi izjavi da je pod prijateljskim krovom meko spavati i na golom podu i da će on, od svoje strane, zaspati gde bilo, s pokornošću i zahvalnošću; da je on sad u raj, ali da je mnogo nesreća i jada podneo u svom životu, sve video, sve pretrpeo, i - ko zna budućnost? - možda će morati još da trpi. Gospodin Goljatkin stariji protestovao je protiv toga i počeo da dokazuje da se treba uzdati u boga. Gost se potpuno slagao, i, naravno, govorio: niko kao bog! Tu gospodin Goljatkin stariji primeti da su Turci donekle u pravu kad čak i u snu prizivlju ime božje. Pa onda, iako se uostalom, nije slagao s nekim naučnicima u izvesnim klevetama koje se dižu protiv turskog proroka

Muhameda, i priznavao ga za velikog političara svoje vrste - gospodin Goljatkin pređe na veoma interesantno opisivanje alžirske berbernice, o kojoj je čitao u nekoj knjizi, u dodatku. Gost i domaćin su se vrlo mnogo smejali turskoj prostodušnosti; uostalom, nisu mogli da ne odadu dužno priznanje njihovom fanatizmu, koji izaziva opijum... Najzad, gost poče da se svlači, a gospodin Goljatkin ode za pregradu, donekle po svojoj dobroti, jer taj tako napaćeni čovek možda nema ni pristojne košulje, a donekle i zato da se uveri, koliko je moguće, kako stoji s Petruškom, da ga ispita, ako je moguće i razveseli, i tako odobrovolji da svi budu srećni i da na stolu ne ostane rasute soli. Treba napomenuti da je Petruška još jednako pomalo zbunjivao gospodina Goljatkina.

- Ti, Petre, lezi sad pa spavaj - reče blago gospodin Goljatkin ulazeći u sobičak svoga sluga - lezi sad pa spavaj, a sutra me u osam sati probudi. Razumeš li, Petruša?

Gospodin Goljatkin je govorio neobično meko i blago. Ali je Petruška ćutao. On je sve vreme baratao nešto oko svog kreveta i čak se i ne osvrte ne gospodara, što je bio dužan da učini već iz poštovanja prema njemu.

- Jesi li me čuo, Petre? - nastavi gospodin Goljatkin. - Lezi sad pa spavaj, a sutra me, Petruša, probudi u osam, razumeš li?

- Zapamtio sam već, šta ima tu! - progunđa Petruša sebi u bradu.

- Da, da, Petruša, ja ti to govorim da bi i ti bio miran i srećan. Eto sad smo svi srećni, pa da i ti budeš miran i srećan. Dakle, želim ti laku noć. Spavaj, Petruša, spavaj; svi mi treba da radimo... Znaš, brate, ne pomisli što...

Gospodin Goljatkin već poče, ali se zaustavi. „Da ne bude i suviše” - zapita se - „nisam li daleko otišao? Uvek tako, preteram.” Naš junak iziđe od Petruške vrlo nezadovoljan samim sobom. Uz to ga i grubost i nepopustljivost Petruškina donekle uvrediše. „Šališ se s huljom; gospodin čini hulji čast, a on to i ne oseća” - pomisli gospodin Goljatkin. - „Uostalom, to ti je gadna osobina kod sve te bagre.” Klataći se pomalo, on se vrati u sobu; videvši da mu je gost legao, sede za trenutak na njegovu postelju. „Ipak priznaj, Jašo” - poče on šapatom i klimajući glavom „ti si, nikogoviću, kriv preda mnom? Znaš ti, imenjače, ovaj...” - nastavljaše dosta familijarno šaleći se sa svojim gostom. Najzad, pošto se oprostio od njega prijateljski, gospodin Goljatkin ode da spava. Gost, međutim, zahrka. Tad i gospodin Goljatkin leže u postelju smejući se i šapućući u sebi: „Pa ti si danas pijan, golube, Jakove Petroviču, nevaljalče jedan, goljo jedan - i prezime ti je takvo! Što li si se samo radovao? Sutra ćeš opet cmizdriti, ti plačljivko. Šta da radim s tobom!” U svem biću gospodina Goljatkina javilo se dosta neobično osećanje, nešto nalik na sumnju ili kajanje. „Mnogo sam se zaletio” - pomisli on - „i sad mi buči u glavi i pijan sam. Nisi mogao da se uzdržiš, budalino nijedna, čitava kola gluposti si namleo, i još si se i na lukavstva spremao, nitkove. Naravno, praštanje i zaborav uvreda, to su najveće

vrline, pa ipak to nije dobro, da, tako je to!” Tu se gospodin Goljatkin diže, uze sveću, i na prstima ode da još jednom pogleda gosta koji je spavao. Dugo je stajao nad njim duboko zamišljen. „Neprijatna slika! Paskvila, prava paskvila, pa kraj!”

Najzad gospodin Goljatkin leže. U glavi mu je bučalo, treštalo, zvonilo. Počeo je da se zanosi - zanosi... naprezao se da nešto misli, da se seti nečega veoma zanimljivog, da reši nešto vrlo važno, neku tugaljivu stvar, ali nije mogao. San savlada njegovu jadnu glavu, i on zaspao onako kako obično spavaju ljudi koji nisu navikli da odjednom popiju pet čaša punša na nekoj prijateljskoj večeri.

GLAVA OSMA

Kao i obično, sutradan se gospodin Goljatkin probudio u osam sati; čim se probudio, odmah se setio svih sinoćnih događaja, setio se i namrštio. „Razigrao sam se sinoć kao kakva budala!” - pomisli pridižući se s postelje i pogledavši na postelju svoga gosta. Ali koliko je bilo njegovo čuđenje kad u sobi ne nađe ne samo gosta već ni postelje na kojoj je gost spavao! „Šta je to?” - umalo što ne uzviknu gospodin Goljatkin. - „Šta to može biti? Šta sad znači ta nova okolnost?” Dok je gospodin Goljatkin čudeći se i zinući gledao na prazno mesto, vrata škripnuše i Petruška uđe s poslužavnikom noseći čaj. „Gde je, gde?” - progovori naš junak jedva čujnim glasom, pokazujući prstom na jučerašnje mesto koje su bili dali gostu. Isprva Petruška nije ništa odgovarao, čak nije ni gledao svoga gospodara, nego je okretao oči u desni ugao, tako da je i gospodin Goljatkin bio prinuđen da pogleda u desni ugao. Ali posle izvesnog ćutanja Petruška promuklim i grubim glasom odgovori da „gospodin nije kod kuće”.

- Budalo jedna, pa ja sam tvoj gospodin, Petruška - reče gospodin Goljatkin isprekidanim glasom razrogačivši oči na slugu.

Petruška ništa ne odgovori, ali pogleda gospodina Goljatkina tako da ovaj pocrvene do ušiju - pogleda ga s nekim uvredljivim prekorom, koji je ličio na pravu grdnju. Gospodin Goljatkin sav pretrnu. Najzad Petruška izjavi da ima već sat i po kako je onaj drugi otišao, i da nije hteo da čeka. Petruškin odgovor bio je zaista i verovatan i istinit; videlo se da Petruška ne laže i da su njegov uvredljiv pogled i reč drugi, koju je upotrebio, bili samo posledica celokupne gnusne situacije; ipak je gospodin Goljatkin, ma i nejasno, shvatio da tu nije sve kao što treba i da mu sudbina sprema još jedan ne baš sasvim prijatan kolač. „Dobro, videćemo” - pomisli u sebi - „videćemo, na vreme ćemo prozreti sve to... O, Gospode bože!” - prostenja na kraju sasvim drukčijim glasom - „zašto sam ga i pozivao, što li sam to činio? Ja to sam mećem glavu u njihovu lopovsku omću, ja sam tu omću pravim. O, luda glavo! I ne možeš da se uzdržiš da se ne izbrbljaš, kao deran neki, kao neki praktikant, kao neka mizerija bez čina i položaja, krpa neka, starudija trula, spletkasu jedan, i ženo jedna...

O, svi sveti! I stihove je napisao, lopov, i ljubav mi je izjavio! Kako bi bilo, ovaj... Kako da mu, lopovu, na pristojan način pokažem vrata, ako se vrati? Razume se, ima mnogo raznih puteva i načina. Tako i tako, da mu rekнем, eto, eto, plata mi je mala... Ili da ga na neki način poplašim, da kažem da sam, uzevši u obzir ovo i ono, primoran da mu objasnim... da kažem da treba napola da plaćamo stan i hranu, i novac da dajemo unapred. Hm, do vraga, ne valja, ne valja! To bi mene uprljalo. Nije nimalo delikatno! Ili da učinim na neki način ovako: da uzmem Petrušku pa da ga naučim, da mu Petruška na neki način natruni; da ga omalovažava, da mu kaže nešto grubo pa da ga se tako otresem? Da ih nekako natutkam jednog na drugog... Ne valja, đavo da nosi sve, ne valja! To je opasno, i, opet, ako se pogleda s te tačke - nije nimalo lepo! Nikako ne valja! Ali... ako on više ne dođe? Hja, i to će biti zlo! Sinoć sam se pred njim baš izbrbljao!... Zlo, zlo! Ne valja taj posao! O, glavo, glavo prokleta! Nikako ne možeš da utuviš ono što treba, da se uzmeš u pamet! A ako on dođe, i odbije? O, daj bože da dođe! Kako bih voleo da dođe, mnogo bih dao da dođe..." Tako je razmišljao gospodin Goljatkin srčuci čaj i neprestano pogledajući na zidni sat. „Sad je četvrt do devet; već je vreme da idem. A šta će biti! Šta će biti? Hteo bih da znam šta se tu naročito krije - da znam cilj, pravac i sve razne začkoljice. Dobro bi bilo znati na šta cilja sav taj svet i kakav će im biti prvi korak..."

Gospodin Goljatkin nije mogao više da izdrži, baci neispušenu lulu, obuče se i pojuri u kancelariju, želeći da, ako je to moguće, preduhitri opasnost i da se svojim ličnim prisustvom o svemu osvedoči. A opasnost je postojala: to je on znao, znao je da postoji opasnost. „Ali ćemo je otkriti” - govorio je gospodin Goljatkin skidajući u predsoblju kaput i kaljače - „sad ćemo prokljuviti te stvari.” Pošto se odlučio da tako postupa, naš se junak dotera, načini pristojno službeno lice, i tek što je hteo da uđe u susednu sobu kad se odjednom u vratima sreće sa svojim jučerašnjim poznanikom i prijateljem. Gospodin Goljatkin mlađi, izgleda, nije opazio gospodina Goljatkina starijeg, iako se s njim umalo nije sudario. Gospodin Goljatkin mlađi bio je, izgleda, zauzet, žurio se nekuda, bio je sav zaduvan; izgledao je tako zvanično, tako poslovno, da je svako mogao pročitati na njegovom licu - „upućen sa specijalnim zadatkom”...

- Ah, to ste vi, Jakove Petroviču! - reče naš junak hvatajući svog jučerašnjeg gosta za ruku.

- Kasnije, kasnije, izvinite me, kasnije ćete mi pričati! - povika gospodin Goljatkin mlađi, hitajući napred...

- Ipak, dozvolite, vi ste, čini mi se, hteli, Jakove Petroviču, ovaj...

- Šta? Objasnite što pre. - Jučerašnji gost gospodina Goljatkina zaustavi se sad kao preko volje, nerado, i primače uvo pod sam nos gospodina Goljatkina.

- Kažem vam, Jakove Petroviču, da se čudim držanju... držanju koje nikako

nisam mogao očekivati.

- Sve ima svoju formu. Javite se sekretaru njegova prevashodstva, a zatim obratite se, kao što je red, gospodinu šefu kancelarije. Imate molbu?...

- Ne znam šta da kažem, Jakove Petroviču, ali vi me prosto zapanjujete, Jakove Petroviču! Vi sigurno ne možete da me poznate ili se po urođenoj vam veseloj naravi prosto šalite.

- A, to ste vi! - reče gospodin Goljatkin mlađi kao da je tek sad poznao gospodina Goljatkinu starijeg - to ste vi! No, jeste li dobro spavali? - Tu se gospodin Goljatkin mlađi osmehnu malo - osmehnu hladno i zvanično, ne onako kao što bi trebalo (jer on je, u svakom slučaju, dugovao zahvalnost gospodinu Goljatkinu starijem), dakle, pošto se hladno i zvanično osmehnu, dodade da mu je veoma milo što je gospodin Goljatkin dobro spavao; zatim se malo pokloni, uzvrpolji na mestu, pogleda desno, levo, pa obori oči ka zemlji, uze na oko bočna vrata, prošaputa žurno da ima specijalan zadatak i šmugnu u susednu sobu kao da ga nije ni bilo.

- Eto ti napasti!... - prošaputa naš junak, prosto skamenjen od čuda - eto ti napasti! Dakle, tako stoje ovde stvari!... - Tu gospodin Goljatkin oseti da ga zbog nečega podiđoše mravi po telu. - „Uostalom” - nastavi u sebi uputivši se u svoje odeljenje - „uostalom, ja sam već odavno znao za tu okolnost, ja sam odavno predosećao da on ima specijalni zadatak; baš sam juče govorio da je taj čovek postavljen po nečijoj naredbi sa specijalnim zadatkom.”

- Jeste li vi, Jakove Petroviču, rešili svoj jučerašnji akt? - upita Anton Antonovič Sjetočkin gospodina Goljatkinu, koji je seo pored njega. - Je li on tu kod vas?

- Ovde je - prošaputa gospodin Goljatkin gledajući u svoga šefa donekle zbunjeno.

- Dobro. Pitam zato što je Andrej Filipovič već dvaput raspitivao. Njegovom prevashodstvu može svaki čas zatrebati...

- Svršen je taj posao.

- E, dobro.

- Ja sam, Antone Antonoviču, čini mi se, uvek vršio svoju dužnost kao što treba, i trudim se oko poslova koje mi starešine poveravaju; radim savesno.

- Da. Ali šta hoćete time da kažete?

- Ništa, Antone Antonoviču. Hteo sam samo, Antone Antonoviču, da objasnim, da sam ja... to jest, hteo sam da izrazim da ponekad nedobronamernost i zavist nikoga ne štede dok traže svakidašnju gadnu svoju hranu...

- Izvinite, ne razumem vas potpuno. To jest, na koga ciljate?

- To jest, hteo sam reći, Antone Antonoviču, da ja idem pravim putem i prezirem okolišne puteve, da ja nisam intrigant i da se time, ako mi je dozvoljeno

reći, mogu s pravom ponositi...

- Da. Sve je to tako, i ja, po svom shvatanju, dajem potpuno za pravo vašem rezonovanju; ali ipak, dozvolite mi, Jakove Petroviču, da vam i ja primetim da se u dobrom društvu ne dozvoljavaju lične uvrede; iza leđa, na primer, mogu i dopustiti - jer koga ne grde iza leđa - ali u oči, vi kako hoćete, gospodine moj, ali ja, na primer, neću dozvoliti da mi se govore drskosti. Ja sam, gospodine moj, osedeo u državnoj službi i neću dozvoliti da mi se pod starost govore drskosti.

- Ne, Antone Antonoviču, vidite li, Antone Antonoviču, vi me, čini mi se, niste dobro razumeli. Ja, molim vas, Antone Antonoviču, od svoje strane smatram samo za čast...

- Onda, molim, izvinite i nas. Mi smo naučeni po starinski. A po vaški, po novom, dockan nam je da učimo. Za službu otadžbini izgleda da dosad imadosmo dosta pameti. Ja, moj gospodine, kao što i sami znate, imam odlikovanje za svoju dvadesetpetogodišnju besprekornu službu...

- Ja osećam, Antone Antonoviču, ja sa svoje strane potpuno sve to osećam. Ali ja ne govorim o tome, govorio sam o maski, Antone Antonoviču...

- O maski?

- To jest, vi ćete opet... bojim se da vi opet ne shvatite drugačije smisao, to jest, smisao mojih reći, kao što ste sami kazali, Antone Antonoviču. Ja samo razvijam temu, to jest, iznosim misao, Antone Antonoviču, da ljudi koji nose masku sada nisu retki, da je sad teško poznati čoveka pod maskom...

- Hja, znate li, nije baš ni tako teško. Ponekad je i dosta lako, ponekad nije potrebno ići daleko i tražiti.

- A ne, znate, Antone Antonoviču, ja govorim o sebi, da ja, na primer, stavljam masku samo onda kad je ona potrebna, to jest, govoreći otvoreno, jedino za karneval i za vesele skupove, ali se ne maskiram svaki dan pred ljudima, govoreći u drugom, više prenosnom smislu. Eto to sam hteo da kažem, Antone Antonoviču.

- Pa dobro, da mi to sve zasad ostavimo, ja i nemam kad - reče Anton Antonovič dižući se s mesta i skupljajući neka akta za referisanje njegovom prevashodstvu. - Nadam se, biće vremena da se vaša stvar objasni. Vi ćete sami saznati na koga treba da se žalite i koga da krivite; i još molim vas najpokornije da mene oslobodite daljih privatnih objašnjenja i raspravljanja koja idu na štetu službe...

- Ali, Antone Antonoviču, ja - malo prebledevši, počeo govoriti gospodin Goljatkin Antonu Antonoviču koji se udaljivao - ja, Antone Antonoviču, ovaj, to nisam ni mislio. „Šta li je to?” - nastavi u sebi naš junak kad je ostao sam. - „Kakav to vetar ovde duva i šta znači ova nova zamka?” Dok se naš zbunjeno i napola utučeni junak spremao da reši to novo pitanje, u susednoj se sobi začu šum, nastade neko poslovno komešanje, vrata se otvoriše i Andrej Filipovič, koji tek što je otišao u

kabinet njegova prevashodstva poslom, pojavi se na vratima zadihan i viknu gospodina Goljatkina. Znajući u čemu je stvar i ne želeći da Andreja Filipoviča ostavi da čeka gospodin Goljatkin skoči sa svog mesta, užurba se što igda može, kao što je već red, spremi i sredi traženi predmet, spremajući se i sam da pođe za predmetom i Andrejem Filipovičem u kabinet njegova prevashodstva. Odjednom, skoro ispod ruke Andreja Filipoviča, koji je u to vreme stajao na vratima, šmugnu u sobu gospodin Goljatkin mlađi, užurban, zadihan, premoren od službenog posla, važnim odlučno-službenim izrazom, i pride pravo gospodinu Goljatkinu starijem, koji se ni najmanje nije nadao takvome prepadu...

- Akta, Jakove Petroviču, akta... njegovo prevashodstvo je izvolelo pitati jesu li vam gotova? - procvrkuta poluglasno i žurno prijatelj gospodina Goljatkina starijeg.

- Andrej Filipovič vas očekuje...

- Znam i bez vas da me očekuje - progovori gospodin Goljatkin stariji, takođe brzo i šapatom.

- Ne, Jakove Petroviču, nisam ja o tome; ja Jakove Petroviču, uopšte nisam o tome; ja saosećam s vama, Jakove Petroviču, i podstaknut sam srdačnim saučešćem.

- Od kojeg vas najponiznije molim da me oslobodite. Dozvolite, dozvolite...

- Vi ćete ih, razume se, zaviti u omot, Jakove Petroviču, a treću ćete stranicu obeležiti zalogom, dozvolite, Jakove Petroviču...

- Ali dozvolite i vi, najzad ...

- Evo, ovde ima mrljica od mastila, Jakove Petroviču; jeste li opazili mrljicu od mastila?...

Uto Andrej Filipovič po drugi put viknu gospodina Goljatkina.

- Odmah, Andreju Filipoviču, ja ću samo malo, evo ovde... Gospodine, razumete li vi ruski?

- Najbolje će biti sastrugati to nožićem, Jakove Petroviču; oslonite se bolje na mene: bolje vi ne dirajte, Jakove Petroviču, nego se oslonite na mene - ja ću tu, malo nožićem...

Andrej Filipovič po treći put viknu gospodina Goljatkina.

- Ali, molim vas, gde tu ima mrlja? Rekao bih da tu i nema mrlje?

- Ogromna mrlja, evo je! Dozvolite, ovde sam je opazio, evo, dozvolite... vi samo dozvolite meni, Jakove Petroviču, ja ću tu malo nožićem iz saučešća, Jakove Petroviču, nožićem, od čistoga srca evo ovako, evo gotovo je...

Tada sasvim neočekivano gospodin Goljatkin mlađi, bez ikakvih obzira, nadvladavši gospodina Goljatkina starijeg u trenutnoj borbi koja je između njih iskrsla i u svakom slučaju sasvim protiv njegove volje, zgrabi predmet koji su tražili pretpostavljeni, pa umesto da sastruže nožićem mrlju, od čista srca, kao što je verolomno uveravao gospodina Goljatkina starijeg on ga brzo savi, gumu pod

pazuho, u dva skoka nađe se kraj Andreja Filipoviča, koji nije opazio nijednu njegovu smicalicu, i s njim pojuri u direktorov kabinet. Gospodin Goljatkin stariji osta kao prikovan na mestu, držeći u rukama nožić i kao spremajući se da njime nešto sastruže...

Naš junak nije još sasvim shvatio novu situaciju. On se još nije povratio. Osetio je udarac, ali je pomislio da je to nešto tek onako. U strašnom i neopisivom jadu jurnu najzad s mesta i polete pravo u kabinet direktora, moleći, uostalom, nebo uz put da sve to nekako okrene nabolje i da bude dobro. U poslednjoj sobi pred direktorovim kabinetom sudari se lice u lice s Andrejem Filipovičem i svojim prezimenjakom. Obojica su se već vraćala; gospodin Goljatkin načini im put. Andrej Filipovič je pričao smeškajući se veselo. Prezimenjak gospodina Goljatkina starijeg takođe se smeškao, vrteo, skakutao na pristojnom rastojanju od Andreja Filipoviča i nešto mu oduševljeno šaputao na uvo, na šta je Andrej Filipovič vrlo blagonaklono klimao glavom. Naš junak odmah razumede šta je u pitanju. Stvar je u tome što je njegov rad (kako je docnije saznao) gotovo prevazišao sva očekivanja njegovog prevashodstva i bio obavljen u određenom roku i na vreme. Njegovo prevashodstvo bilo je veoma zadovoljno. Govorilo se čak da je njegovo prevashodstvo kazalo hvala gospodinu Goljatkinu mlađem, veliko hvala; reklo je da će se u zgodnoj prilici njega setiti, da ga neće zaboraviti... Razume se da je prvo što je Goljatkin učinio bilo da protestuje svom snagom do krajnjih mogućnosti. Gotovo van sebe i bled kao smrt pojuri on k Andreju Filipoviču. Ali kad je Andrej Filipovič čuo da je stvar gospodina Goljatkina privatna stvar, odbi da ga sasluša i izjavi odlučno da nema ni trenutka slobodnog vremena čak ni za svoje lične potrebe.

Suv ton i oštro odbijanje preneraziše gospodina Goljatkina. „Bolje da ja to nekako s druge strane... bolje je da se ja obratim Antonu Antonoviču.” Na nesreću gospodina Goljatkina, i Anton Antonovič nije bio tu: i on je negde bio zauzet nečim! „Nije me uzalud molio da ga oslobodim objašnjenja i komentaranja!” - pomisli naš junak. - „Eto kud je ciljao stari lisac! Kad je tako, usudiću se prosto da se obratim njegovom prevashodstvu.”

Još neprestano bled i osećajući da mu je u glavi sve potpuno zbrkano, u silnoj neprilici na šta da se odluči, gospodin Goljatkin sede na stolicu. „Mnogo bi bilo bolje da je sve to tek samo onako” - neprestano je mislio u sebi. - „Zaista, ovako zamršena stvar čini se čak sasvim neverovatna. Prvo, to je budalaština, a drugo, ne može ni da se dogodi. Verovatno se tamo nešto nekako pričinilo, ili je ispalo drugo, a ne ono što se odista dogodilo; ili sam baš ja sam otišao... pa sam tamo sebe smatrao za drugoga... jednom rečju, to je potpuno nemoguće.”

Tek što je gospodin Goljatkin zaključio da je to potpuno nemoguća stvar kad odjednom u sobu ulete gospodin Goljatkin mlađi noseći akta u obema rukama i pod

pazuhom. Rekavši uzgred dve-tri potrebne reči Andreju Filipoviču, progovorivši još s nekima, našalivši se sa jednima i prozborivši familijarno s drugima, gospodin Goljatkin mlađi, očigledno nemajući suvišnog vremena za traćenje, izgleda da se spremao da već izađe iz sobe, kad, na sreću gospodina Goljatkina starijeg, zastade na vratima i uz put izmenja nekoliko reči sa dva-tri mlada činovnika koji su se tu desili. Gospodin Goljatkin stariji pojuri tad pravo k njemu. Tek što je gospodin Goljatkin mlađi spazio manevar gospodina Goljatkina starijeg, odmah poče vrlo uznemireno da se osvrće kuda što pre da umakne. Ali naš je junak već držao za rukav svog jučerašnjeg gosta. Činovnici koji su okružavali dvojicu titularnih savetnika, razmakoše se, i iščekivahu radoznalo šta će biti. Stariji titularni savetnik znao je dobro da protiv njega intrigiraju; tim pre bilo je potrebno da se ne ponizi. Trenutak je bio odlučan.

- Dakle? - reče gospodin Goljatkin mlađi gledajući dosta drsko gospodina Goljatkina starijeg.

- Ja ne znam, gospodine - poče ovaj - na koji način da vam objasnim vaše čudno ponašanje prema meni.

- No. Nastavite. - Tu se gospodin Goljatkin mlađi obazre unaokolo i namignu činovnicima koji su ih okružavali, kao da im je davao na znanje da će eto baš sad početi komedija.

- Drskost i bestidnost vaših postupaka prema meni, gospodine, sad vas još više pokazuju u pravoj boji... nego sve moje reči. Ne uzdajte se u svoju igru, ona je loša...

- No, Jakove Petroviču, recite mi, dakle, kako ste spavali? - odgovori gospodin Goljatkin mlađi gledajući pravo u oči gospodinu Goljatkinu starijem.

- Vi se, gospodine zabavljate - reče sasvim zbunjen titularni savetnik, koji je gubio tlo pod nogama - nadam se da ćete promeniti ton...

- Dušice moja! - progovori gospodin Goljatkin mlađi i napravi dosta nepristojnu grimasu gospodinu Goljatkinu starijem, pa odjednom, sasvim neočekivano, tobože milujući ga, uhvati ga sa dva prsta za prilično punačak desni obraz. Naš junak planu kao oganj... Čim je prijatelj gospodina Goljatkina starijeg opazio da se njegov protivnik trese celim telom, nem od besa, crven kao rak, i da se, doveden do krajnjih granica, može čak odlučiti i na stvarni napad, odmah ga je na najbestidniji način preduhitrio. Pošto ga još jedno dvared potapša po obrazu, pogolica ga i poigra se s njim, nepomičnim i izbezumljenim od besa, još nekoliko trenutaka, na ne malo zadovoljstvo sakupljene mladeži, gospodin Goljatkin mlađi s bestidnošću koja zbunjuje dušu, zvrču gospodina Goljatkina starijeg po isturenom trbuščiću i s najpakosnijim punim aluzija osmejkom reče mu: „Nećeš, brate Jakove Petroviču, nećeš! Ja i ti ćemo se dovijati, Jakove Petroviču, dovijaćemo se.” Zatim pre nego što je naš junak uspeo da se bar malo povrati od poslednjeg napada, gospodin Goljatkin

mlađi odjednom (pošto je prethodno uputio samo osmeh okupljenim gledaocima) napravi vrlo zauzeto, vrlo poslovno i vrlo službeno lice, obori oči k zemlji, zguri se, skupi, pa rekavši žurno „sa specijalnim zadatkom”, ritnu se svojom kratkom nožicom i šmugnu u susednu sobu. Naš junak nije verovao svojim očima i još nikako nije mogao da se osvesti...

Najzad dođe k sebi. Pošto je namah jasno razabrao da je propao, da je donekle uništio sebe, okaljao i uprljao svoj ugled, da je ismejan i ispljuvan u prisustvu tuđih ljudi, da ga izdajnički naružio onaj koga je još juče smatrao za svoga najvećeg i najpouzdanijeg prijatelja, da se, najzad, obrukao što je najgore mogao - gospodin Goljatkin pojuri u poteru za svojim neprijateljem. U tom trenutku nije hteo ni da misli na svedoke svoje bruke. „Svi su oni u dogovoru jedan s drugim” - govorio je u sebi - „jedan drugoga brani, jedan drugoga tutka protiv mene.” Ali pošto je učinio deset koraka, naš junak jasno vide da mu je svaka potera nepotrebna i uzaludna i zato se vrati. „Nećeš mi umaći” - pomisli on - „doći će i tebi crni petak; platićeš ti to.” Jarosno hladnokrvan i energično odlučan dođe gospodin Goljatkin do svoje stolice i sede. „Nećeš umaći!” reče opet. Sad se stvar nije više ticala neke pasivne odbrane: mirisalo je na odlučan napad, i ko je u tom trenutku video gospodina Goljatkina, kako je, crveneći i jedva uzdržavajući svoje uzbuđenje, umočio pero u mastionicu i kako je besno počeo da piše, taj je već unapred mogao znati da se stvar neće olako svršiti, na neki prost ili bapski način. U dubini svoje duše donese on odluku i u dubini srca zakle se da je ispuni. Istina, nije još dobro znao kako će postupiti, to jest, bolje reći, on to uopšte nije znao, ali svejedno, ne mari! „Danas se, gospodine, samozvanstvom i bestidnošću ništa ne postiže. Samozvanstvo i bestidnost, poštovani gospodine moj, ne vode dobru, nego vešalima. Samo je Griška Otrepjev,⁸ gospodine moj, postigao nešto samozvanstvom, prevarivši zaslepljeni narod, pa i to ne zadugo.”

Bez obzira na tu poslednju okolnost, gospodin Goljatkin odluči da pričeka dok ne spadne maska s nekih lica i dok se ponešto ne pokaže. Za to je bilo potrebno, prvo, da što pre prođe kancelarijsko vreme, i dotle, naš junak reši da ništa ne preduzima. A kad se svrši kancelarijsko vreme, on će preduzeti jednu meru. Tada će on videti kako da postupi preduzevši tu meru, kako da rasporedi sav plan rada kojim će sabiti rogove oholosti i zgaziti zmiju koja u prezrenoj nemoći zemlju grize. Da dozvoli da ga zgaze kao krpu o koju se brišu prljave cipele, to gospodin Goljatkin ne može. Nije mogao pristati na to naročito u ovoj prilici. Da nije bilo ove poslednje bruke, možda bi se naš junak i rešio da stegne srce, možda bi se rešio da prećuti, pokori se i ne protestuje suviše uporno; malo bi se prepirao, malo opirao, dokazivao bi da je u pravu, zatim bi malo popustio, pa bi zatim možda još malo popustio, najzad bi se složio sasvim, a naročito ako bi suprotna strana svečano priznala da je

on u pravu; zatim bi se možda čak i pomirio, čak bi se malo i raznežio - ko sve to može da zna - možda bi iskrslalo ponovno prijateljstvo, čvrsto, vatreno prijateljstvo, još veće no sinoć, i to bi prijateljstvo moglo, najzad, potpuno zaseniti neprijatnosti zbog prilično nezgodne sličnosti dvaju lica, i tako bi oba titularna savetnika bila vrlo zadovoljna i proživela bi valjda i sto godina, itd. Najzad, reći ćemo sve: gospodin Goljatkin je čak počeo pomalo da se kaje što je branio sebe i svoje pravo i zato pretrpeo neprijatnosti. „Da se onaj pokorio” - mislio je gospodin Goljatkin - „da je rekao: šalio sam se, oprostio bih mu, čak i više nego oprostio, da je samo glasno to priznao. Ali da me gazi kao krpu, ne dam. Nisam to dozvoljavao ni boljim ljudima, tim pre neću dozvoliti pokvarenom čoveku. Nisam ja krpa, gospodine moj, nisam krpa!”

- Jednom rečju, naš se junak odlučio. - „Sami ste, gospodine moj, krivi!” Odlučio se da protestuje, da protestuje svom snagom, do krajnjih granica. Takav je to bio čovek! Nikako nije mogao dopustiti da ga vređaju, a još manje da ga gaze kao krpu, i to još da dozvoli pokvarenom čoveku. Uostalom, mi ne sporimo, ne sporimo. Možda, kad bi neko hteo, kad bi, na primer, neko baš hteo da od gospodina Goljatkina načini krpu, on bi je i načinio, načinio bi je bez protivljenja i bez kazne (gospodin Goljatkin je to ponekad i sam osećao) i ispala bi krpa, a ne Goljatkin - gadna, prljava krpa, ali to ne bi bila prosta krpa, nego ambiciozna krpa s mislima i osećanjima, iako s jadnom ambicijom i jadnim osećanjima, skrivenim duboko u prljavim naborima te krpe, ali ipak, osećanjima...

Sati su se otegli neverovatno dugo; najzad izbi četiri. Malo kasnije svi se digoše i, odmah posle starešine, kretose svojim kućama. Gospodin Goljatkin se umeša u gomilu; njegovo oko bilo je budno i nije ispuštalo iz vida koga treba. Najzad naš junak vide kako je njegov prijatelj pritrčao služiteljima koji su izdavali kapute i, po svom podlačkom običaju, obigrava oko njih očekujući svoj kaput. Trenutak je bio odlučan. Gospodin Goljatkin se nekako progura kroz gomilu i, ne želeći da zaostane, zatraži i on svoj kaput. Ali prvo dobi kaput prijatelj i drug gospodina Goljatkina, jer je on i ovde stigao da, po svom običaju, podiđe, da se dodvori, došapne i podvali.

Pošto je obukao kaput, gospodin Goljatkin mlađi pogleda ironično gospodina Goljatkina starijeg, čineći to nekako otvoreno i drsko njemu u inat; zatim se s urođenim bezobrazlukom obazre unaokolo, pa, da bi ostavio o sebi povoljan utisak, provrcka se malo oko činovnika: jednome dobaci reč, drugome nešto došapnu, s trećim se smerno poljubi, na četvrtog se nasmeja, petome pruži ruku i veselo klisnu niz stepenice. A gospodin Goljatkin stariji za njim, i, na svoje veliko zadovoljstvo, stiže ga na poslednjoj stepenici i dohvati za okovratnik od kaputa. Izgleda da se gospodin Goljatkin mlađi malo prepao i pogledao oko sebe kao izgubljen.

- Kako da to razumem? - prošaputa on najzad slabim glasom gospodinu

Goljatkinu.

- Gospodine, ako ste vi plemenit čovek, nadam se da ćete se setiti našeg jučerašnjeg prijateljstva - progovori naš junak.

- A, da. Pa šta? Jeste li dobro spavali?

Gospodinu Goljatkinu se oduže jezik od besa.

- Dobro spavao... Ali dozvolite mi da vam rekнем, gospodine, da je vaša igra do krajnosti zamršena...

- Ko to kaže? To kažu moji neprijatelji - odgovori oštro onaj koji se nazivao gospodinom Goljatkinom; i u isti mah, s tom rečju se najednom istrže iz slabačkih ruku pravog gospodina Goljatkina. Čim se otrgao, pojurio je sa stepeništa, obazreo se unaokolo, pa spazivši kola, pritrčao, seo u njih, i u trenutku nestao iz vida gospodina Goljatkina starijeg. Očajan, od svih napušten, titularni savetnik pogleda oko sebe, ali drugih kola nije bilo. Pokuša da juri za onim, ali mu noge počеше klecati. Iskrivljena lica, razjapljenih usta, utučen, zguren i nemoćan, on se nasloni na stub od fenjera i ostade tako neko vreme nasred pločnika. Činilo se da je za gospodina Goljatkina sve izgubljeno.

GLAVA DEVETA

Izgleda kao da je sve, pa i sama priroda, ustala protiv gospodina Goljatkina, ali je on još bio na nogama, nepobeđen; još je osećao da nije pobeđen. Bio je spreman da se bori. S takvim je osećanjem i sa takvom energijom protro ruke kad se povratio od prve preneraženosti da se već i po licu gospodina Goljatkina moglo zaključiti da neće popustiti. Inače, opasnost je bila već tu, i bila je očigledna; gospodin Goljatkin je i to osećao, ali kako da se s njom uhvati ukoštac, s tom opasnošću, to je bilo pitanje. U jednom trenutku u glavi gospodina Goljatkina sinu misao: „Da li da ostavi sve onako kako je, prosto da se povuče? Pa šta s tim? Pa ništa. Držaću se po strani, kao da nisam ja” - pomisli gospodin Goljatkin - „ostaću prema svemu ravnodušan, nisam ja u pitanju, pa kraj; a on će terati svoje pa će se možda i povući. Tako je to! Pobeđiću svojom smernošću. A i gde je upravo opasnost? želeo bih da mi neko u tome pokaže opasnost? Trice! Obična stvar!...”

Tu se gospodin Goljatkin trže. Reči mu zamreše na usnama; čak i izgrdi sebe zbog te misli, čak je tu na mestu uhvatio sebe u niskosti i kukavičluku zbog te misli. Ipak, njegova stvar nije nikako kretala s mesta. Osećao je nasušnu potrebu da se odmah na nešto odluči; i osećao je da bi mnogo dao onome ko bi mu rekao na šta upravo treba da se odluči. E, ali kako da pogodi to? Uostalom, nije se imalo ni vremena za pogađanje. Za svaki slučaj, da ne bi gubio vreme, uze fijaker i polete kući. „No, kako se sad osećaš?” - pomisli u sebi - „kako se sad izvolite osećati, Jakove Petroviču? Šta ćeš sad da radiš? Šta ćeš sad uraditi, nitkove jedan, nevaljalče jedan? Doveo si sebe do krajnosti, pa sad plačeš, sad cviliš!” Tako se sebi podsmevao gospodin Goljatkin dok se tresao truckajući se u rasklimatanim kolima svog fijakeriste. Za gospodina Goljatkina je bilo pravo uživanje, maltene sladostrašće, da se u ovom trenutku podsmeva sebi i na taj način pozleđuje svoje rane. „Ako bi sad” - pomisli on - „došao neki čarobnjak, ili bi mu zvanično rekli: daj, Goljatkin, prst sa desne ruke, pa smo kvit, neće više biti drugog Goljatkina, i bićeš srećan samo nećeš imati prsta - dao bi on prst, na svaki način bi ga dao, ne bi se ni namrštio, dao bi ga... Neka đavo nosi sve to!” - uzviknu najzad očajni titularni

savetnik. - „Čemu sve to! Kog je vruga sve to trebalo, baš to, i upravo to, kao da nije moglo biti i što drugo! I sve je isprva bilo dobro, svi su bili zadovoljni i srećni; ali ne, zar je moralo doći do toga! Uostalom, reći ne pomažu. Treba nešto preduzeti.”

Pošto se, dakle, skoro bio odlučio na nešto, gospodin Goljatkin, čim je ušao u stan, odmah dohvati lulu, pa, odbijajući dimove desno i levo, vrlo uzbuđeno počeo užurbano hodati tamo-amo po sobi. Međutim, Petruška je postavljao sto. Najzad se gospodin Goljatkin konačno odluči, odjednom baci lulu, obuče kaput, reče da neće ručati kod kuće i istrča iz stana. Na stepenicama ga stiže zaduvani Petruška držeći u rukama njegov šešir, koji je bio zaboravio. Gospodin Goljatkin uze šešir, htjede uzgred da se malo opravda u Petruškinim očima, da Petruška ne bi pomislio ne znam šta - stvar je takva i takva, zato sam zaboravio šešir itd. - ali kako ga Petruška i ne pogleda, nego odmah ode, gospodin Goljatkin bez daljih objašnjenja metnu šešir na glavu, strča niz basamake govoreći za se da će se možda sve okrenuti nabolje, da će se stvar nekako udesiti, premda je čak i u petama osećao jezu, izađe na ulicu, uze fijaker i polete Andreju Filipoviču. „Uostalom, zar ne bi bilo bolje sutra?” - pomisli gospodin Goljatkin hvatajući gajtan od zvonceta pred vratima stana Andreja Filipoviča - „i šta mu mogu naročito reći? Nema tu ničeg naročitog. Stvar je tako mizerna, zbilja je mizerna, tričava, to jest skoro ništavna stvar... eto, takva ti je cela ova situacija...” Tu gospodin Goljatkin odjednom cimnu zvonce, zvonce zazvoni, unutra se začuše nečiji koraci... Tad gospodin Goljatkin čak i prokle sebe zbog svoje žurbe i drskosti. Odmah mu iskrснуše u pameti skorašnje neprijatnosti, koje kao da je malo i zaboravio u poslu, seti se i sukoba s Andrejem Filipovičem. Ali je već bilo kasno da umakne: vrata se otvoriše. Na sreću gospodina Goljatkina, rekoše mu da Andrej Filipovič nije dolazio iz kancelarije kući i neće ručati kod kuće. „Znam ja gde on ruča: on ruča kod Izmajlovskog mosta” - pomisli naš junak i strašno se obradova. Na slugino pitanje šta da javi o njemu reče: ja sam, prijatelju, dobro, ja ću, prijatelju, malo posle - pa nekako ohrabren strča niz stepenice. Kad je izišao na ulicu, odluči da isplati kočijaša i otpusti kola. A kad je kočijaš tražio da mu se doplati - dugo sam, veli, gospodine, čekao i nisam štedeo konja da bih ugodio njegovoj milosti - dodade mu još pet kopjejaka i to vrlo rado, i krenu pešice.

„Istina, stvar je takva” - mislio je gospodin Goljatkin - „da se tako ostaviti ne može; no ako čovek razmisli, zašto bi, u stvari, imao da se uznemirava? Pa ipak, i ja ću to stalno ponavljati, šta ima tu da se uznemiravam, što da se majem, da se mučim, kinjim, sebe upropašćujem? Prvo, stvar je svršena, natrag se ne može... ne može! Da uzmemo stvar ovako: dolazi čovek, dolazi čovek s dovoljnom preporukom, sposoban činovnik, dobroga vladanja, samo siromah i s mnogo nepravilika - neke trzavice - ali sirotinja nije greh; znači, ja s tim nemam nikakve veze. Zbilja, kakve su ovo sve budalaštine? Desilo se, eto, sama priroda je tako udesila da je čovek sličan drugom

čovjeku kao što su dve kapi vode, prava njegova slika i prilika - i zar za to da ga ne prime u službu?! Ako je tu sudbina, samo sudbina, jedino slepa fortuna kriva - zašto bi njega zgazili kao krpu i zašto mu ne bi dali da služi... gde bi tu bila pravičnost? To je čovek siromah, izgubljen, zaplašen; tu srce boli, tu ti milosrđe zapoveda da ga prigriši! Jest! Lepe bi to bile starešine kad bi mislile kao ja, ja, luda glava! Eh, kakva mi je tikva! Dovoljno je u njoj pokadšto gluposti za desetoricu. Ne, ne! dobro su učinili, i hvala im što su prigrlili siromaha, jadnika... Recimo, na primer, da smo mi blizanci, rodili smo se eto tako da smo braća, blizanci - pa kraj! Šta je s tim? Ništa! Svi se činovnici mogu navići na to... a stranac ako bi došao u naše nadleštvo, sigurno ne bi u tom video ništa nepristojno i uvredljivo. Ima tu čak nečeg dirljivog; da čudne li pojave! Božja promisao stvorila je dva savršeno ista bića, a milostivi pretpostavljeni, videći božju promisao, prihvatili oba blizanca. Ono, naravno” - nastavi gospodin Goljatkin, odahnuv i malo spustivši glas - „ono, naravno... bilo bi, naravno, najbolje, najbolje kad ne bi bilo ničeg tog dirljivog, i kad ne bi bilo nikakvih blizanaca... Neka đavo nosi sve to! I zašto je to bilo potrebno? I zar je to bila neka naročita i neodložna potreba? Gospode bože! Baš su tu sami đavoli zakuvali kašu! A čudan mu dođe i karakter, narav mu je nestašna i rđava, nitkov jedan, vetrogonja, laskavac i čankoliz. Goljatkin jedan! Još će početi rđavo da se vlada, pa će mi ime uprljati, hulja! Dakle, izvoli, pazi na njega i dvori ga! Eto šta me snađe! Uostalom, šta tu ima? Šta se to mene tiče! Podlac je, pa neka je podlac; zato je onaj drugi pošten. On neka bude podlac, a ja ću biti pošten - pa će svi reći: evo ovaj Goljatkin je podlac, ne gledajte ga i ne mešajte ga s drugim; a evo ovaj je pošten, krepostan; krotak, dobrodušan, u službi pouzdan i zaslužuje da dobije unapređenje; tako je to! Dobro... a ako, ovaj... A ako nas oni tamo, ovaj... pomešaju! Od onog se sve može očekivati! O, Gospode bože!... I zameniće čoveka, zameniće, nitkov jedan - zameniće ga kao dronjak i neće pomisliti da čovek nije dronjak. O, Gospode bože! Da grdne nesreće!...”

Premišljajući tako i jadikujući, trčao je gospodin Goljatkin ne birajući puta i ne znajući ni sam kuda. Osvestio se na Nevskom prospektu, i to jedino otuda što se sudario s nekim prolaznikom tako vešto i snažno da mu svetlaci udariše na oči. Ne dižući glave, Goljatkin promumla izvinjenje, i tek kad je prolaznik progundao nešto nimalo laskavo, i dosta poodmakao, diže glavu i obazre se da vidi gde je. Pošto se obazreo i opazio da se nalazi baš pred onim restoranom u kome se odmarao spremajući se za svečani ručak kod Olsufija Ivanoviča, naš junak odjednom oseti da mu stomak krči, zavija, seti se da nije ručao i da nije nigde pozvan na ručak, i zato, ne gubeći dragoceno vreme, potrča uz basamake u restoran, da se što pre na brzinu prihvati žureći se da se ne zadrži. Premda je u restoranu sve bilo skupo, ovoga puta to nije zadržalo gospodina Goljatkina; a nije ni imao kad da se sada zadržava na

takvim sitnicama. U sjajno osvetljenoj prostoriji, kraj bifea na kom je stajalo pravo brdo od svega onoga što pristojan svet uzima kao zakusku, stajala je dosta zbijena grupa gostiju. Bifedžija je jedva stizao da sipa, poslužuje, vraća i prima novac. Gospodin Goljatkin pričekava da dođe red na njega i, sačekavši, skromno pruži ruku da uzme jedan pirožić s ribom. Odmače se u ugao, i okrenuvši leđa prisutnima, pojede ga s apetitom, zatim se okrete bifedžiji, vrati tanjirić na šank i, znajući cenu izvadi deset kopjejaka i stavi na šank hvatajući pritom bifedžijin pogled da mu pokaže: „Evo, tu stoji novac, jedan pirog”, itd.

- Rubalj i deset kopjejaka dugujete - procedi kroz zube bifedžija.

Gospodin Goljatkin se prilično začudi.

- Meni kažete?... Pa... ja sam, čini mi se, uzeo samo jedan pirožić.

- Uzeli ste jedanaest - odgovori pouzdano bifedžija.

- Vi se... koliko se meni čini... vi se, rekao bih, varate... Ja sam zaista uzeo samo jedan pirog.

- Ja sam brojao; vi ste uzeli jedanaest komada. Kad ste uzeli, treba i da platite; mi ništa ne dajemo badava.

Gospodin Goljatkin bio je preneražen, „šta je to, da li su to na mene bacili neke čini?” - pomisli. Međutim, bifedžija je očekivao odluku gospodina Goljatkina; oko gospodina Goljatkina okupiše se gosti, gospodin Goljatkin se već maši džepa da izvadi rubalj i da odmah plati, pa da se ukloni od napasti. „Kad je jedanaest, neka je jedanaest” - pomisli crveneći kao rak. - „Šta ima u tome što je čovek pojeo jedanaest pirožića? Bio čovek gladan, pojeo jedanaest piroga, i neka mu je na zdravlje! Šta tu ima da se čude, i da se smeju...” Odjednom kao da nešto bocnu gospodina Goljatkina, on diže oči i odmah razumede zagonetku, razumede sve čarolije; odjednom se sve razjasni... Na vratima susedne sobe, nekako baš iza leđa bifedžiji, a licem prema gospodinu Goljatkinu, na vratima koja je naš junak smatrao dosad za ogledalo, stajao je jedan čovek, stajao je on, stajao je sam gospodin Goljatkin - ne stari gospodin Goljatkin, ne junak naše priče, nego drugi gospodin Goljatkin, novi gospodin Goljatkin. Drugi gospodin Goljatkin, izgleda, bio je vrlo dobro raspoložen. Smeškao se na gospodina Goljatkina prvog, klimao mu glavom, namigivao, pocupkivao i izgledao da će, čim što bude, da se pokupi i šmugne u drugu sobu, a odatle, možda na sporedni izlaz - i zbogom... svako gonjenje bi bilo uzalud. U rukama je držao poslednji komad desetog piroga, koji je na oči gospodina Goljatkina strpao u usta i mljacnuo od zadovoljstva. „Zamenio me, podlac!” - pomisli gospodin Goljatkin i planu kao oganj od stida - „nije se stideo javnosti! Da li ga vide? Čini mi se da ga niko i ne opaža...” Gospodin Goljatkin baci rubalj tako kao da mu je on sve prste opekao, i ne opazivši značajno drski smešak bifedžijin, smešak likovanja i mirne nadmoćnosti, probi se kroz svet i pojuri napolje glavom bez obzira. „Hvala mu

i zato što me nije do kraja kompromitovao!” - pomisli gospodin Goljatkin stariji. - „Hvala mu, razbojniku, i njemu i sudbini, što se sve dobro svršilo. Jedino je bifedžija bio neučtiv. Ali šta ima u tome, čovek je imao pravo! Trebalo je platiti rubalj i deset kopjejaka; imao je pravo. Veli mi bez novaca ne dajemo nikome! Bar da je bio učtiviji, hulja jedna!...”

Sve je to govorio gospodin Goljatkin silazeći niz stepenice ka izlazu. Na poslednjem basamaku zastade kao ukopan, i odjednom pocrvene tako da mu čak suze navreše na oči, toliko mu je stradalo častoljublje. Pošto je ostao trenutak ukočen, najedanput odlučno udari nogom i jednim skokom izlete sa stepenica na ulicu i, ne obazirući se, zaduvan, ne osećajući umor, pojuri svojoj kući, u Šestilavočnu ulicu. Ne skide čak ni gornju odeću, iako mu je bio običaj da se kod kuće raskomoti, ne uze čak ni lulu, nego odmah sede na divan, primače mastionicu, uze pero, izvadi list hartije za pisma, pa rukom koja je drhtala od unutrašnjeg uzbuđenja poče da piše sledeću poslanicu:

„Poštovani gospodine
Jakove Petroviču!

Ne bih se laćao pera da me nisu okolnosti, pa i vi sami, gospodine, na to nagnali. Verujte mi, jedino me preka potreba goni da se upustim s vama u ovakvo objašnjenje, i zato vas, pre svega, molim da ovaj moj korak ne smatrate kao namernu uvredu, nego kao nužnu posledicu okolnosti koje nas vezuju.”

„Čini mi se, dobro je, pristojno, učtivo, ima i snage i čvrstine... Čini mi se da nema za šta da se vređa. Sem toga, ja sam u pravu” - pomisli gospodin Goljatkin čitajući šta je napisao.

„Vaša iznenadna i čudnovata pojava, gospodine, one burne noći, posle grubog i neuljudnog postupanja prema meni od strane mojih neprijatelja, čije ime prećutkujem jer ih prezirem - bila je začetak svih nezgoda koje danas među nama postoje. A vaša tvrdoglava želja, poštovani gospodine, da po svaku cenu uđete u krug moga bitisanja, i u sve moje odnose u praktičnom životu, prelazi granice osnovne pristojnosti i najobičnijeg društvenog reda. Mislim da je nepotrebno navoditi ovde da ste vi, poštovani gospodine, prisvojili moja akta i moje časno ime, da biste stekli simpatije starešina - simpatije koje niste zaslužili. Ne treba da spominjem ovde ni vaše smišljeno i uvredljivo izbegavanje u ovom slučaju neophodnih objašnjenja. Najzad, da kažem sve, ja ne spominjem ovde ni vaš poslednji, čudan i, može se reći, neshvatljiv postupak prema meni u kafani. Daleko sam od toga da žalim što sam uludo izgubio rubalj, ali ne mogu da ne iskažem svoje

negodovanje kad se setim kako ste, poštovani gospodine, javno nasrnuli na moju čast, i to još u prisustvu nekih ličnosti koje su, iako su mi nepoznate, ipak iz boljeg društva...”

„Da nisam preterao?” - pomisli gospodin Goljatkin. - „Nije li previše; nije li odveć uvredljivo - na primer, ova aluzija na bolje društvo? No, ništa! Treba mu pokazati čvrst karakter. Uostalom, da bude blaže, može se, na kraju, polaskati i podmazati. Videćemo još.”

„Ali ja vas, poštovani gospodine, ne bih zamarao svojim pismom kad ne bih bio čvrsto ubeđen da će vaša plemenita osećanja i otvoren i iskren karakter vaš ukazati vam sredstva da ispravite sve omaške i da sve opet vratite na staro.

Usuđujem se u punoj nadi ostati uveren da moje pismo nećete primiti u smislu uvredljivom po vas, a ujedno, da nećete odbiti da se naročito i pismeno izjasnite po mom sluzi.

U tom očekivanju čast mi je ostati, poštovani gospodine,

vaš najpokorniji sluga,
J. Goljatkin.”

„No dobro je. Stvar je svršena. Došlo je i do pisma - ali ko je kriv? Sam je on kriv, sam on dovodi čoveka do toga da mora da se služi pismenim dokumentima. A ja sam u pravu...”

Pošto je poslednji put pročitao pismo, gospodin Goljatkin ga presavi, zapečati i pozva Petrušku. Petruška se, po običaju, javio pospanih očiju i strašno ljut na nešto.

- Ti ćeš, brate, uzeti sad ovo pismo... Razumeš li?

Petruška je ćutao.

- Uzećeš ga i odneti u kancelariju; tamo ćeš potražiti dežurnoga gubernijskog sekretara Vahramejeva, Vahramejev je danas dežurni. Razumeš li?

- Razumem.

- Razumem! Zar ne možeš reći: razumem, gospodine. Potražićeš činovnika Vahramejeva i reći ćeš mu, tako i tako, gospodin je, reci, naredio da vas pozdravim i najpokornije zamolio da pogledate u adresar našega nadleštva gde stanuje titularni savetnik Goljatkin.

Petruška očuta, ali, kako se učini gospodinu Goljatkinu, osmehnu se.

- Dakle, Petre, upitaćeš za tu adresu, pa ćeš doznati gde stanuje novopostavljeni činovnik Goljatkin.

- Razumem.

- Zapitaćeš za adresu i odnećeš tamo ovo pismo; razumeš?

- Razumem.

- Ako je tamo... kud ovo pismo odneseš, onaj gospodin kome ćeš pismo da predaš, to jest, Goljatkin... Šta se smeješ, budalo?

- Šta imam da se smejem? Šta se mene tiče? Ja to tek onako, što bih se ja smejao...

- Dakle, tako... a ako te taj gospodin bude pitao kako je tvoj gospodin, kako on, tamo... ako te on, dakle, ovaj... no, ma šta bude ispitivao - ti ćuti i odgovaraj: moj je, reci, gospodin dobro, i moli, reci, odgovor od vas svojeručni. Razumeš?

- Razumem, gospodine.

- Eto tako reci, gospodin je moj dobro, zdrav je, sad se, reci, sprema u goste, a od vas, reci, traži pismeni odgovor. Razumeš?

- Razumem.

- Idi sad.

„Još i s tom budalom imaj posla! Smeje se i šta mu možeš! Čemu li se smeje? Dopao sam nevolje, eto, malo-pomalo sam dopao nevolje! Uostalom, možda će se sve okrenuti nabolje... Taj će se lopov sad sigurno dva sata skitati, i ostaće negde... Nikuda ne mogu da ga pošaljem. Nevolja!... Grdna me je nevolja snašla!...”

Osetivši tako u punoj meri svoju nevolju, naš se junak odluči na pasivnu ulogu: da dva sata čeka Petrušku. Gotovo ceo sat je hodao po sobi i pušio, zatim je bacio lulu i dohvatio neku knjigu, zatim legao na divan, zatim opet dohvatio lulu, zatim opet počeo da juri po sobi. Hteo je da razmišlja, ali apsolutno ni na šta nije mogao da misli. Najzad je muka od njegovog pasivnog stanja dostigla poslednji stepen, i gospodin Goljatkin se odluči da preduzme još jednu meru. „Petruška neće doći još za čitav sat” - pomisli on - „ključ mogu dati domaru, a ja ću za to vreme, ovaj... ispitaću situaciju, ispitaću ono što mene zanima.” Ne gubeći vremena i žureći se da ispita situaciju, gospodin Goljatkin dohvati šešir, izađe iz sobe, zaključa stan, svrati do domara, predade mu ključ i deset kopjejaka - gospodin Goljatkin postao je nekako i suviše darežljiv - i pođe kuda je imao da ide. Gospodin Goljatkin je krenuo pešice, prvo, ka Izmajlovskom mostu. U hodu mu je prošlo otprilike pola sata. Kad je stigao do cilja svoga puta, ušao je pravo u dvorište poznate mu kuće, i pogledao u prozore stana savetnika Berendjejeva. Sem tri prozora, koji behu zastrti crvenim zastorima, ostali su bili mračni. „Olsufij Ivanovič sigurno danas nema gostiju” - pomisli gospodin Goljatkin - „danas su sigurno sami kod kuće.”

Pošto je postojao neko vreme u dvorištu, naš se junak već hteo na nešto da odluči. Ali, izgleda, nije bilo suđeno da dođe do odluke. Gospodin Goljatkin se predomisli, odmahnu rukom i vrati se na ulicu. „Ne, nije trebalo ovamo da dolazim, šta bih i imao tu da radim?... Bolje da ja sad, ovaj... lično izvidim situaciju.” Pošto se odluči na to, gospodin Goljatkin krenu u svoju kancelariju. Put nije bio kratak; pored

toga, bilo je još i strahovito blato, a mokar sneg padao je u vrlo krupnim pahuljicama. Ali za našeg junaka kao da sad nisu više postojale teškoće. On je, doduše, pokisao, dobro pokisao, pa se dosta i isprljao, „ali svejedno, svrha je postignuta”. I zaista, gospodin Goljatkin se već primicao cilju. Tamna masa ogromne državne zgrade već se izdaleka crnela pred njim. „Stoj!” - pomisli on: - „kuda ja to idem i šta ću tamo da radim? Recimo: doznaću gde onaj stanuje; ali se, međutim, i Petruška morao već vratiti i doneo mi je odgovor. Samo uzalud gubim dragoceno vreme, samo sam uzalud gubio vreme. Ali ništa: sve se to još može popraviti. Zbilja, kako bi bilo da svratim do Vahramejeva? Ali ne! Bolje posle... Eh, uopšte nije trebalo da izlazim. Eto, takva mi je narav! Takva mi je navika, potrebno ili nepotrebno, ja uvek moram nekako da se istrčim... Hm... koliko li je sati? Sigurno je već devet. Petruška se može vratiti, pa da me ne nađe kod kuće. Učinio sam pravu glupost što sam izašao... Eh, što ti je petljancija!”

Pošto je tako iskreno priznao da je učinio čistu glupost, naš junak potrča natrag, kući u Šestilavočnu ulicu. Stigao je umoran i izmučen. Već od domara doznade da Petruška nije još ni pomislio da se vrati. „Pa da! Ja sam to i slutio” - pomisli naš junak - „a već je devet. Eto kakva je bitanga! Večito negde pijanči! Gospode bože! Kakav mi je crni danak osvanuo, jadniku!” Razmišljajući i jadikujući tako, gospodin Goljatkin otključa stan, upali svetlost, svuče se potpuno, ispuši lulu i, iscrpen, umoran, izlomljen i gladan, leže na divan da sačeka Petrušku. Sveća je tmurno izgarala, svetlost je treperila po zidovima... Gospodin Goljatkin je gledao, gledao, mislio, mislio, i najzad zaspao kao zaklan.

Probudio se kasno. Sveća je skoro sasvim bila dogorela, dimila se i samo što se nije sasvim ugasila. Gospodin Goljatkin skoči, rasani se, i seti se svega, baš svega. Iza pregrade čulo se snažno hrkanje Petruškino. Gospodin Goljatkin jurnu prozoru - nigde svetlosti. Otvori prozorčić - tišina; grad kao da je izumro, spava. Mora da je dva ili tri sata; tako je: sat iza pregrade se upe i odbi dva. Gospodin Goljatkin jurnu za pregradu.

Posle duge muke, nekako uspe da razdrma Petrušku i da ga posadi u postelji. U taj čas sveća se potpuno ugasi. Prošlo je desetak minuta dok je gospodin Goljatkin mogao da nađe drugu sveću i da je upali. Za to vreme Petruška stiže da ponovo zaspi. „Nevaljalče jedan, nitkove jedan!” - govorio je gospodin Goljatkin drmajuci ga ponovo - „Hoćeš li ustati, hoćeš li se probuditi?” Posle pola sata napora gospodin Goljatkin uspe najzad da potpuno razmrda svoga slugu i da ga izvuče iza pregrade. Tek tada vide naš junak da je Petruška, kako se kaže, bio mrtav pijan, i jedva se držao na nogama.

- Huljo jedna! - povika gospodin Goljatkin - Razbojniče jedan! Glavu si mi odsekao! Gospode, kud li je samo pismo denuo? O, tvorče moj, kako li će sve to... I

zašto sam ga i pisao? I zar je potrebno bilo da ga pišem? Zaleteo sam se, budala, s tom svojom ambicijom! Spopala čoveka ambicija! Eto ti ambicije, nitkove jedan, eto ti ambicije!... Hej ti! kud si denuo pismo, razbojniče jedan? Kome si ga dao?...

- Nikome nisam dao nikakvo pismo; a i nisam ni imao nikakvo pismo... eto!

Gospodin Goljatkin je kršio ruke u očajanju.

- Slušaj, Petre... čuj, poslušaj me...

- Slušam...

- Gde si bio? Odgovaraj.

- Gde sam bio... bio sam kod dobrih ljudi! Da!

- O, bože moj! Kuda si najpre otišao? Jesi li bio u nadležstvu? Ej, čuj, Petre, ti si možda pijan?...

- Ja pijan? Dabogda se s mesta ne makao! Ni, ni, ni kapljice, eto...

- Ništa, ništa to što si pijan... Ja sam to samo onako pitao; ne mari što si pijan; ja to tek onako Petruša, onako... Možda si samo malo zaboravio, a pamtiš sve. Dela, seti se, jesi li bio kod činovnika Vahramejeva - jesi, nisi?

- Niti sam bio, niti postoji takav činovnik. Dabogda me odmah...

- Ne, ne, Petre! Ne Petruša, ja ne zameram. Vidiš da se ne ljutim... Pa šta tu ima! Eto, napolju je hladno, vlažno, i čovek ispio neku, pa šta onda. Ja se ne ljutim. I ja sam brate, danas pio... Samo sad reci, seti se, brate, jesi li bio kod činovnika Vahramejeva?

- Pa dobro kad je već tako pošlo, onda pravo da kažem - bio sam, eto ovoga časa...

- E, lepo, Petruša, lepo je što si bio. Vidiš da se ja ne ljutim... No, pa onda - nastavi naš junak, trudeći se da što više odobrovolji svog slugu tapšući ga po ramenu i smešeći mu se - no, gucnuo si, gade, malo... gucnuo si za deset kopjejaka? Nevaljalče jedan! Ali ništa, ti vidiš da se ja ne ljutim... ne ljutim se, brate, ne ljutim se...

- Ne, nisam ja nevaljalac, nemojte... Svratio sam samo k dobrim ljudima, a nisam nevaljalac, niti sam ikad bio...

- Ma čuj, Petruška! Slušaj, Petre, pa ja te ne grdim kad kažem da si nevaljalac. To ti govorim da ti polaskam, u najboljoj nameri. To po koji put znači, Petruška, da hoćeš da odobrovoljiš nekog čoveka kad mu kažeš da je vešt i prefrigan, da je lukavo momče i neće nikome dozvoliti da mu podvali. To poneko baš voli... Dakle, ne mari! A sad mi reci, Petruška, ali bez prikrivanja, iskreno kao prijatelju... no, dakle, jesi li bio kod činovnika Vahramejeva, i je li ti dao adresu?

- I adresu, dao mi je i adresu. Dobar je činovnik! I gospodin je tvoj, kaže, dobar čovek, vrlo dobar, kaže čovek; dakle, veli, reci gospodinu - pozdravi ga, kaže, zahvali mu i reci da ga ja, veli, volim - evo koliko, veli, poštujem tvoga gospodina!

Zato što je, kaže, tvoj gospodin, Petruša, dobar čovek, i ti si, kaže, tako isto dobar čovek, Petruša - eto...

- O, Gospode bože! A adresa, adresa! Judo Iskariotski! - Poslednje reči gospodin Goljatkin je izgovorio gotovo šapćući.

- I adresu... i adresu je dao.

- Dao? No, pa gde stanuje onaj, Goljatkin, činovnik Goljatkin, titularni savetnik.

- Gospodin Goljatkin, veli, stanuje u Šestilavočnoj ulici. Eto, kaže, uđeš u tu ulicu, onda nadesno, uz stepenice, četvrti sprat. Eto, veli, tu ti je Goljatkin...

- Lopove jedan! - povika naš junak izgubivši strpljenje - razbojniče jedan! Pa to sam ja, ti to o meni govoriš. Ali ima još jedan Goljatkin; ja govorim o onom drugom, lopove jedan!

- Kako vam je po volji! Šta se mene tiče! Kako znate - eto vam ...

- A pismo, pismo...

- Kakvo pismo! Nije ni bilo nikakvog pisma! Ja nikakvo pismo nisam ni video!

- Kud si ga denuo - huljo nijedna!?...

- Predao sam ga, pismo sam predao. Pozdravi, veli, i zahvali, tvoj je gospodin, veli, dobar. Pozdravi, veli, tvoga gospodina...

- Pa ko je to rekao? Je li to rekao Goljatkin?

Petruška počuta malo pa razvuče usta od uva do uva, gledajući pravo u oči gospodaru.

- Slušaj ti, razbojniče, jedan! - poče gospodin Goljatkin sav zaduvan, van sebe od besa. - Šta si učinio od mene! Kaži mi sad šta si učinio od mene! Ubio si me, zlikovče jedan! Glavu si mi sa ramena smakao, Judo Iskariotski!

- Sad, kako vam drago, šta ću! - reče odlučnim tonom Petruška, povlačeći se za pregradu.

- Hodi ovamo, hodi ovamo, razbojniče jedan!...

- Ma nema šta da vam dolazim, neću doći. Briga me! Idem ja k dobrim ljudima... Dobri ljudi časno žive, dobri ljudi žive bez obmane, i nikad i nema kod njih da mesto jednog čoveka budu dva...

Gospodinu Goljatkinu se ohladiše i ruke i noge, nestade mu daha.

- Jeste - nastavi Petruška - i nema kod njih da mesto jednog čoveka budu dva i pošten svet ne vređaju...

- Ti si pijan, huljo jedna! Idi spavaj, razbojniče jedan! A sutra ćeš dobiti - reče gospodin Goljatkin jedva čujnim glasom.

Što se tiče Petruške, on promrmlja još nešto; zatim se čulo kako se izvalio na krevet tako da je krevet zaškripao, otegnuto zevnuo, protegao se i najzad zahrkao snom pravednika, kako se to kaže. Gospodin Goljatkin ostade ni živ ni mrtav. Petruškino ponašanje, njegove veoma čudnovate, doduše daleke aluzije, na koje se,

prema tome, nije mogao ljutiti, tim pre što je to govorio pijan čovek - a i to što je stvar uzela zlokoban obrt, sve je to do krajnosti potreslo gospodina Goljatkina. „I šta mi je trebalo da ga grdim usred noći” - govorio je naš junak drhteći celim telom od nekog bolesnog osećanja. - „Šta me je nagnalo da imam posla s pijanim čovekom! Šta može da se očekuje od pijanice! Što god rekne, slaže. Na šta li je, ipak, ciljao, razbojnik jedan? Gospode bože! I zašto sam ja ono pismo pisao, ja svoj dušmanin, ja nesrećni samoubica! I šta sam hteo! Propadam, ličim na krpu, pa ipak, ambicija je tu, čast mi je, vidite, ugrožena, treba čast da spasavam! Samoubica jedan!”

Tako je govorio gospodin Goljatkin dok je sedeo na divanu i nije smeo da se makne od straha. Odjednom mu se oči zaustaviše na jednom predmetu koji mu je u najvećoj meri privukao pažnju. U strahu - nije li predmet što mu je privukao pažnju iluzija, obmana uobraženja - pruži prema njemu ruku, s nadom, sa strahom, s neopisivom radoznalošću... Ne, nije obmana! Nije iluzija! Pismo je, zbilja je pismo, pismo van svake sumnje, i njemu adresovano. Gospodin Goljatkin uze pismo sa stola. Srce mu je strašno kucalo. „Sigurno ga je onaj lopov doneo” - pomisli - „ostavio ga tu, pa zatim zaboravio; sigurno je tako bilo: mora da je baš tako bilo...” Pismo je bilo od činovnika Vahramejeva, mladog kolege i nekadašnjeg prijatelja gospodina Goljatkina. „Uostalom, ja sam sve to još ranije predosećao” - pomisli naš junak - „i sve što ću sad u pismu naći, i to sam predosećao”... Pismo je bilo ovakvo:

„Poštovani gospodine
Jakove Petroviču!

Vaš je sluga pijan, i ništa se s njim ne može, zbog toga više volim da vam odgovorim pismeno. Hitam da vam javim da sam spreman potpuno tačno da ispunim poruku koju mi nalažete, a koja se sastoji u tom da pismo predam poznatoj vam osobi. Osoba, koju vi vrlo dobro znate, i koja mi je sad zamenila prijatelja, i čije ime ovde prećutkujem (jer ne želim uzalud da prljam reputaciju potpuno nevina čoveka) stanuje zajedno s nama kod Karoline Ivanovne, u onoj istoj sobi gde je pre, dok ste i vi bili kod nas, stanovao pešadijski oficir iz Tambova. Uostalom, tu ličnost možete naći svuda među ljudima časna i iskrena srca, što se o drugima ne bi moglo reći. Moje veze s vama nameran sam od danas prekinuti; u prijateljskom tonu i u predašnjoj drugarskoj saglasnosti ne možemo ostati, i zato vas molim, poštovani gospodine, čim dobijete ovo iskreno moje pismo, da mi pošaljete dva rublja, koji mi sleduju za britve strane izrade što sam vam prodao, ako se izvolite setiti, još pre sedam meseci, na dug, u ono doba kad ste još stanovali s nama kod Karoline Ivanovne, koju ja od sve duše poštujem. Postupam, pak, na ovaj način zato što ste vi,

po pričanju pametnih ljudi, izgubili ambiciju i reputaciju, i postali opasni za moral nevinih i neiskvarenih ljudi, jer izvesne osobe ne žive po pravici, i povrh toga reči njihove su lažne, a dobronameran izgled sumnjiv. Za odbranu ugleda Karoline Ivanovne, koja je uvek bila moralnog vladanja, i drugo, poštena žena, i povrh toga gospođica, iako ne baš mlada, ali iz dobre strane porodice - svagda i svuda se mogu naći sposobni ljudi, o čemu su me neke osobe zamolile da uzgred spomenem u ovom pismu, i to kao od svoje strane. U svakom slučaju, sve ćete doznati u svoje vreme, ako niste doznali sad, bez obzira na to što ste se, po pričanju pametnih ljudi, ozloglasili na sve strane po prestonici, pa, dakle, mogli, poštovani gospodine, već na mnogim mestima dobiti o sebi nadležna obaveštenja. Na kraju ovog pisma izjavljujem vam, gospodine, da poznata vam ličnost, čije ime ne pominjem ovde zbog izvesnih plemenitih razloga, i koju dobromisleni ljudi veoma poštuju, koja je povrh toga i vesele i prijatne naravi, da ta osoba ima uspeha kako u službi tako i među svima ljudima koji trezveno misle, da je verna svojoj reči i svome prijateljstvu, i da ne vređa iza leđa one s kojima je u lice u prijateljskim vezama.

U svakom slučaju, ostajem
vaš pokorni sluga
N. Vahramejev.”

„P. S. Slugu vašeg oterajte: on je pijanica i verovatno vam stvara mnogo neprilika - a uzmite Jevstafija, koji je pre služio kod nas, a sad je bez mesta. Sadašnji vaš sluga ne samo da je pijanica nego je, povrh toga, i lopov, jer je još prošle nedelje prodao Karolini Ivanovnoj funtu šećera u kockama po nižoj ceni, što po mome mišljenju, nije mogao drukčije učiniti nego potkradajući vas na najlukaviji način, pomalo i u razno vreme. Pišem vam ovako jer vam želim dobra, bez obzira na to što neke ličnosti umeju jedino da vređaju i obmanjuju sve ljude, a naročito one poštene i dobre naravi; povrh toga, ruže ih iza leđa i predstavljaju ih gorim nego što su, jedino iz zavisti, i zato što se sami ne mogu onako dobrim osobinama pohvaliti.

V.”

Kad je pročitao pismo Vahramejeva, naš junak dugo ostade nepomičan na svom divanu. Neka nova svetlost probijala je kroz nejasnu i zagonetnu maglu koja ga je obavijala već dva dana. Naš je junak donekle počeo da shvata... Pokušao je isprva da ustane s divana i da prođe po sobi da bi se osvežio, kako-tako sabrao rasturene misli, upravio ih na određen predmet kako bi zatim, pošto se malo pribere, mogao zrelo

razmisliti o svom položaju. Ali tek što htede da se pridigne, nemoćan i slab pade natrag na isto mesto. „Ono, naravno, ja sam sve to ranije predosećao; pa ipak, kako on to piše, i koji je pravi smisao tih reči? Uzmimo da ja i znam smisao; ali kuda to vodi? Što nije otvoreno rekao: tako i tako, traži se to i to, i ja bih što se traži ispunio. Ta promena, taj obrt koji stvar dobija ispada tako neprijatan! Oh, da mi je samo da što pre dočekam sutrašnji dan, da što pre počnem dejstvovati. Sad već znam šta da činim. Reći ću: de, dobro, tako i tako, razloge primam, čast svoju neću prodati, a ovaj... ako... uostalom, on, ta poznata ličnost, to neprijatno lice, kako se ono ovde umešalo i zašto se umešalo? Oh, da samo što pre nastane sutra! Ali dotle će me obrukati oni, spletkare oni, rade u inat! Glavno je, ne treba gubiti vreme, a sad, na primer, da napišem bar pismo, i da makar samo naglasim: tako i tako, i da pristajem na to i to. A sutra, čim svane, da pošaljem a sam da poranim i ovaj... s druge strane, da im se suprotstavim i da ih, golubiće, preduhitrim... Samo će me obrukati, eto!”

Gospodin Goljatkin primače hartiju, uze pero i napisa sledeću poslanicu kao odgovor na pismo gubernijskog sekretara Vahramejeva:

„Poštovani gospodine
Nestore Ignatjeviču!

S tužnim čuđenjem u srcu svom pročitao sam vaše po mene uvredljivo pismo, jer jasno vidim da pod imenom nekih nepristojnih ličnosti i drugih lažno dobronamernih ljudi podrazumevate mene. Iskreno ojađen vidim kako se brzo, uspešno i nadaleko ukorenila kleveta na štetu moga mira, moje časti i moga dobroga glasa. I to je utoliko žalosnije i uvredljivije što čak i pošteni ljudi, koji zaista plemenito misle i, što je glavno, koji su obdareni otvorenim i iskrenim karakterom, i oni odstupaju od interesa plemenitih ljudi i s najboljim osobinama srca svoga pristaju uz štetnu rđavštinu, koja se, na nesreću, u naše teško i nemoralno doba jako i krajnje zlonamerno razmnožila. Na kraju ću vam reći da dug koji ste mi pomenuli, dva rublja, smatram za svoju svetu dužnost da vam u potpunosti vratim.

Što se, pak, moj poštovani gospodine, tiče vaših aluzija na poznatu ličnost ženskog pola u pogledu namera, računa i raznih planova te osobe, reći ću vam, poštovani gospodine, da sam mutno i nejasno shvatio sve te aluzije. Dozvolite mi, poštovani gospodine, da svoja plemenita načela i svoje poštovano ime očuvam neokaljano. U svakom slučaju, spreman sam da se lično objasnim, pretpostavljajući tačnost ličnog objašnjenja pismenom, i povrh toga spreman sam da stupim u razne miroljubive, razume se, obostrane nagodbe. U tom cilju vas molim, poštovani gospodine, da toj ličnosti isporučite moju pripravnost da lično pregovaram i, povrh

toga, da je umolite da odredi vreme i mesto sastanka. Teško mi je bilo čitati, poštovani gospodine, aluzije na to kao da sam vas ja uvredio, izneverio naše prvobitno prijateljstvo i o vama se loše izražavao. Sav taj nesporazum pripisujem gnusnoj kleveti, zavisti i zlobi onih koje mogu s pravom nazvati svojim ogorčenim neprijateljima. Ali oni verovatno ne znaju da je nevinost jaka baš zato što je nevinost, da će bestidnost, bezobrazluk i odvratna familijarnost nekih osoba pre ili posle poznjeti sveopšte prezrenje, i da će te ličnosti nastradati ne drukčije nego baš od svoje lične izopačenosti i pokvarenjaštva. Na kraju, molim vas, poštovani gospodine, da tim ličnostima isporučite: kako njihova čudna pretenzija i nepoštena, fantastična želja da druge istiskuju sa mesta koja su ti drugi zauzeli po samom svom postojanju u ovom svetu, i da oni zauzmu njihovo mesto - zaslužuje čuđenje, prezrenje, sažaljenje i, povrh svega, ludu kuću; i dalje, kako su, na kraju krajeva, takvi odnosi strogo zakonom zabranjeni, što je po mome mišljenju i sasvim pravo, jer svaki treba da bude zadovoljan sopstvenim mestom. Svemu ima granica, a ako je to šala, onda je to nepristojna šala; reći ću čak: sasvim nemoralna jer, slobodan sam uveriti vas, poštovani gospodine, moje ideje u pogledu svojih mesta, koje sam ranije izložio, jesu čisto moralne prirode.

U svakom slučaju, čast mi je ostati
vaš pokorni sluga
J. Goljatin.”

GLAVA DESETA

Uopšte se može reći da su događaji jučerašnjeg dana iz osnova potresli gospodina Goljatkina. Naš je junak spavao veoma rđavo, to jest, nikako nije mogao, ni pet minuta, da čestito zaspi: kao da mu je neki mangup čekinjama posuo postelju. Svu noć je proveo u nekom polusnu, polubdenju, prevrćući se s jedne strane na drugu, s boka na bok, hućući, stenjući; malo bi zadremao, da se za trenutak ponovo probudi, a sve je to bilo praćeno nekom čudnom tugom, nejasnim uspomnama, ružnim vizijama - jednom rečju, svim što uopšte može da bude neprijatno... čas mu se javljao u nekom čudnom, zagonetnom polumraku lik Andreja Filipoviča - suv, srdit lik, s hladnim, tvrdim pogledom i sa zvanično učtivim prebacivanjima... I tek što bi gospodin Goljatkin počeo da prilazi Andreju Filipoviču da se pred njim na neki način opravda, ovako ili onako, i da mu dokaže da on uopšte nije takav kakvim su ga neprijatelji prikazali, nego da je takav i takav, i da povrh običnih, urođenih osobina svojih ima još i to i to - odmah bi iskršavalo izvesno lice poznato po svojim sumnjivim težnjama, i na neki način koji izaziva negodovanje, odjednom rušilo sve namere gospodina Goljatkina, tu, gotovo na oči gospodina Goljatkina, do kraja ocrnilo njegovu reputaciju, bacio u blato njegovu ambiciju, i zatim odmah zauzelo njegovo mesto u službi i u društvu. Čas bi gospodina Goljatkina zasvrabela glava zbog neke zvrčke nedavno dobivene i ponizno primljene, dobivene ili u društvu ili nekako službeno, pa bi teško bilo protestovati zbog te zvrčke... I, dok je gospodin Goljatkin lupao glavu zašto je teško protestovati bar protiv jedne zvrčke, dotle je ta misao o zvrčki neprimetno dobijala neki drugi oblik, oblik neke male ili prilično velike podlosti, koju je on video, čuo ili sam nedavno učinio - a učinio je, ne na podloj osnovi, čak ni iz neke podle pobude, nego onako, ponekad, na primer, slučajno - iz delikatnosti; drugi put, zato što je bio nezaštićen, i najzad, zato... zato, jednom rečju, gospodin Goljatkin je već dobro znao zašto!

Gospodin Goljatkin bi tu crveneo u snu i, gušeći svoje crvenilo, mrmljao je u sebi da je tu, na primer, mogao pokazati čvrstinu karaktera, u tom slučaju mogao je pokazati dosta čvrst karakter... a zatim je završavao: „šta je to čvrst karakter?... i

čemu da se on sad spominje?” Ali najviše je ljutilo i razdraživalo gospodina Goljatkinu što se tu, i baš u tom trenutku, pojavljivala zvana ili nezvana ličnost, poznata po svojoj ogavnosti i paskvilnim težnjama svojim i, mada je već stvar bila jasna - takođe mrmljala s nepristojnim osmejkom: „Ma de, kakva čvrstina karaktera! Kakvu ti, Jakove Petroviču, i ja, možemo imati čvrstinu karaktera!...” Ili bi se gospodinu Goljatkinu pričinilo da se nalazi u nekom krasnom društvu, koje je poznato po duhovitosti i plemenitom tonu svih ličnosti koje ga sačinjavaju; i da se gospodin Goljatkin ističe ljubaznošću i duhovitošću, da su ga svi zavoleli, čak su ga i neki njegovi neprijatelji, koji su tu bili, zavoleli, što je gospodinu Goljatkinu bilo vrlo prijatno; i da su mu svi priznali prvenstvo, i da je, najzad, sam gospodin Goljatkin sa zadovoljstvom čuo kako je domaćin, povukavši neke od gostiju u stranu, hvalio gospodina Goljatkinu... i odjednom, opet, iznenada se pojavljuje ličnost, poznata po svojoj zlonamernosti i zverskim pobudama, javlja se u licu gospodina Goljatkinu mlađeg, i odmah tu, u trenutku, samom svojom pojavom, Goljatkin mlađi ruši sav uspeh i svu slavu gospodina Goljatkinu starijeg, zasenjuje Goljatkinu starijeg, baca u blato gospodina Goljatkinu starijeg i, najzad jasno dokazuje da Goljatkin stariji, dakle i pravi - nije nikako pravi, nego lažni, a da je pravi on, i da najzad, Goljatkin stariji nije ništa od onog što izgleda, nego je takav i takav, i prema tome, nema prava da pripada društvu dobronamernih i pristojnih ljudi. I sve se to zbivalo tako brzo da gospodin Goljatkin stariji nije stigao ni usta da otvori, a svi su se već i dušom i telom odali niskom i lažnom gospodinu Goljatkinu, a s najdubljim prezrenjem odbacili njega, pravog i nevinog gospodina Goljatkinu. Nije bilo nijedne ličnosti čije mišljenje gospodin Goljatkin mlađi nije u tren oka preokrenuo na svoj način. Nije bilo nijedne ličnosti, ma i najbeznačajnije u društvu, kojoj se nekorisni lažni gospodin Goljatkin mlađi nije umeo dodvoriti na svoj način, najslatkorečivije, kojoj nije podišao na svoj način, pred kojom nije, po svom običaju, nakadio nečim vrlo prijatnim i slatkim, tako da je okađena ličnost mirisala i kijala već do suza, sve od osobitog zadovoljstva. I, glavno, sve se to zbivalo u jednom trenutku: brzina sumnjivog i nekorisnog gospodina Goljatkinu prosto je zaprepasćivala. Na primer, jedva bi stigao da se izljubi s jednim i da stekne njegove simpatije - dok si okom trenuo, on je već kod drugoga. Lizne se s drugim, izmami mu osmejak simpatije, šarne svojom kratkom, punačkom, a bogme i dosta nezgrapnom nogom, pa ga eto s trećim, udvara se trećem i s njim se liže prijateljski; ne stigneš usta da otvoriš, ne stigneš da se zabezekneš, a on je već kraj četvrtog, i s tim četvrtim izvodi isto - užas! Mađije, i to ti je! A svi mu se raduju, svi ga vole, svi ga uzdižu i svi u horu izjavljuju da je ljubaznost i satirična priroda njegovog uma neuporedivo bolja od ljubaznosti i satirične žice pravog gospodina Goljatkinu, i tako postiduju pravog i nevinog gospodina Goljatkinu, odbacuju istinoljubivog gospodina

Goljatkina, i gone i guraju dobronamernog gospodina Goljatkina, i padaju zvrčke po pravome gospodinu Goljatkinu, tako poznatom po svojoj ljubavi prema bližnjem!... U jadu, u užasu i besu, istrča mnogonapaćeni gospodin Goljatkin na ulici i uze da pogada fijaker da odmah poleti njegovom prevashodstvu, a ako ne njemu ono bar Andreju Filipoviču - ali, gle užasa! Fijakeristi nikako neće da pristanu da voze gospodina Goljatkina: „Ne možemo” - veli - „gospodine, voziti dvojicu potpuno jednakih; vaše blagorodstvo zna” - veli - „da dobar čovek uvek teži da pošteno živi, i nikad ne biva u dva lica.” Van sebe od stida, osvrće se unaokolo krajnje pošten gospodin Goljatkin, i zaista se uverava, sam svojim očima, da su fijakeristi i Petruška, koji je s njima u dosluhu, potpuno u pravu; jer, nemoralni gospodin Goljatkin zbilja se nalazi tu, pored njega, na malom rastojanju i, po svom podlom urođenom običaju, i tu, u ovom kritičnom slučaju, sigurno sprema da učini nešto veoma neprijatno, što ni ukoliko ne pokazuje naročitu plemenitost karaktera, koja se obično dobija vaspitanjem - plemenitost kojom se toliko dičio u svakoj zgodnoj prilici odvratni gospodin Goljatkin drugi. Van sebe, postićen i očajan, pojuri propali i sasvim nevini gospodin Goljatkin kud ga oči vode, na milost i nemilost sudbini, kud bilo; ali na svakom koraku, kad bi mu noga udarila o kameni pločnik, kao da je ispod zemlje izbijao po jedan sasvim isti takav, odvratan svojom duševnom pokvarenošću gospodin Goljatkin. I svi ti sasvim isti, odmah, čim se pojave, udare da trče jedan za drugim, u dugom nizu kao guščja povorka: otegnu se i cepaju za gospodinom Goljatkinom starijim, tako da on nema kuda da pobegne od potpuno istih, tako da je sažaljenja dostojni gospodin Goljatkin gubio dah od užasa, tako da se namnožila tolika silesija savršeno istih: da su najzad svu prestonicu preplavili ti savršeno isti; a kad je policijski stražar video takvo narušavanje reda, bio je prinuđen da sve te savršeno iste dohvati za ruke, i da ih strpa u stražaru koja se desila tu blizu... Sav ukočen i sleđen od užasa, naš se junak budio, i tako ukočen i sleđen, osećao da mu ni na javi vreme ne prolazi lepše... Bilo mu je teško, mučno... Jad ga je morio tako kao da mu neko izjeda srce u prsima...

Najzad, gospodin Goljatkin nije mogao dalje da trpi. „To ne može biti!” - viknu on odlučno se dižući u postelji i s tim se uzvikom sasvim razbudi.

Izgleda da je dan već uveliko počeo. U sobi je bilo nekako neobično svetlo, sunčani zraci su se gusto cedili kroz zamrzla stakla i obilno se rasipali po sobi, što je veoma začudilo gospodina Goljatkina, jer kod njega je sunce zavirivalo samo u podne; ranije takve izuzetke nebesko svetlilo na svom putu gotovo nikada nije činilo, bar koliko je mogao da se seti gospodin Goljatkin. Tek što je naš junak stigao da se tome začudi, kad iza pregrade zašišta zidni sat pripremajući se na taj način da kuca. „E, eto!” - pomisli gospodin Goljatkin, i s tužnim očekivanjem uze da sluša... Ali, na potpuno i krajnje iznenađenje gospodina Goljatkina, njegov sat se upe i izbi svega

jedanput. „Šta to znači?” - povika naš junak i skoči iz postelje. Onako kako je bio, ne verujući svojim ušima, pojuri za pregradu, časovnik je zbilja pokazivao jedan sat. Gospodin Goljatkin pogleda na Petruškin krevet, ali u sobi nije bilo ni traga od Petruške: krevet je bio, izgleda, odavno namešten i napušten; ni čizme Petruškine nisu bile tu - nesumljiv znak da Petruška odista nije kod kuće. Gospodin Goljatkin pojuri vratima: vrata su bila zaključana. „Ama gde je Petruška?” - nastavi on šapatom, strašno uzbuđen, osećajući dosta jaku drhtavicu u svakom zglobu... Najedanput, kroz glavu mu sinu jedna misao... Gospodin Goljatkin polete svome stolu, pogleda po njemu, pretraži sve - tako je; njegovo jučerašnje pismo Vahramejevu nestalo je... Petruške iza pregrade nema, zidni sat pokazuje jedan, a u jučerašnje pismo Vahramejeva bile su unesene sve neke nove tačke, na prvi pogled, uostalom, veoma nejasne, ali sad potpuno rasvetljene. Najzad i Petruška - očigledno potkupljeni Petruška! Jeste, jeste, tako je!

„Dakle, tamo je zavezan glavni čvor!” - povika gospodin Goljatkin udarivši se po čelu, i sve više i više mu se otvarahu oči - „dakle, u gnezdu te skaredne Nemice krije se sad sva ta nečista sila! Dakle, ona je, znači, činila samo strategijsku diversiju kad me je upućivala na Izmajlovski most - zamazivala mi oči, zbunjivala me (gadna veštica!) i na taj način potkopavala!!! Jest, tako je! Ako se samo s te strane gleda na stvar, sve to je zbilja tako! Sad je i pojava onoga nitkova potpuno objašnjiva: sve to pristaje jedno uz drugo. Odavno su ga oni, dakle, čuvali, pripremali i držali u rezervi za svaki slučaj. Eto kako je sad, kako je sve ispalo! Kako se sve objasnilo! Ali ništa!

Nije još vreme izgubljeno!... Tu se gospodin Goljatkin s užasom priseti da je već prošao jedan sat posle podne. - „A ako su oni sad već uspeli...” - Iz grudi mu se ote vapaj... - Ne, koješta, nisu uspeli, videćemo...” Nekako se obukao, dohvatio hartiju i pero, i sastavio sledeće pismo:

„Poštovani gospodine
Jakove Petroviču!

Ili vi ili ja, a obojica zajedno ne možemo! I zato vam izjavljujem da vaša čudna, smešna i u isti mah nemoguća želja da izgledate kao moj blizanac i izdajete se za takovog neće poslužiti ni za šta drugo sem za vaše potpuno poniženje i poraz. I zato vas molim, radi lične vaše koristi, da se uklonite i oslobodite put pravim plemenitim ljudima koji imaju dobronameran cilj. U protivnom slučaju spreman sam da se odlučim na krajnje mere. Ostavljam pero i čekam... Uostalom, ostajem pripravan na usluge i - na dvoboju

J. Goljatkin.”

Energično je protrljao naš junak ruke kad je svršio to pisamce. Zatim, pošto je obukao kaput i metnuo šešir, drugim, rezervnim ključem otključa stan i pojuri u kancelariju. Do kancelarije je i došao, ali da uđe nije se mogao odlučiti; zaista bilo je već i suviše kasno, sat gospodina Goljatkina pokazivao je dva i po. Iznenada, jedna na izgled veoma beznačajna okolnost razbi neke sumnje gospodina Goljatkina: iza ćoška zgrade nadležstva odjednom se pojavi zaduvana i zajapurena prilika, i krišom kao pacov, šmugnu na ulaz, a zatim odmah u trem. Bio je to pisar Ostafjev, ličnost dobro poznata gospodinu Goljatkinu, ličnost donekle potrebna i za deset kopjejaka spremna na sve. Znajući slabu stranu Ostafjeva i setivši se da će on posle izlaska radi preke potrebe biti verovatno još pohlepniji na novac - naš se junak odluči da ne štedi i šmugnu i on na ulaz, a zatim u trem u stopu za Ostafjevom; viknu ga i, tajanstvena lica, pozva u stranu, u skriveni kutak iza jedne ogromne gvozdene peći. Kad ga je tamo namamio naš junak počeo da ga ispituje.

- No, dakle, prijatelju, kako je, ovaj, tamo... ti me razumeš?

- Razumem, vaše blagorodstvo, zdravo da ste, vaše blagorodstvo.

- Dobro prijatelju, dobro; a ju ću ti se već odužiti, dragi prijatelju. Pa, dakle, kako je prijatelju, je li?

- Šta izvolevate pitati? - Tu Ostafjev zakloni malo rukom usta, koja su se slučajno otvorila.

- Ja, eto, znaš prijatelju, ja ovaj... nemoj ti da misliš što... Da, je li Andrej Filipovič tu?

- Tu je.

- I činovnici su tu?

- I činovnici, kao obično.

- I njegovo prevashodstvo isto tako?

- I njegovo prevashodstvo isto tako. - Tu pisar po drugi put zakloni usta, koja se ponovo otvoriše, i nekako radoznalo i čudno pogleda gospodina Goljatkina. Bar se našem junaku tako pričinilo.

- I nema ništa naročito, prijatelju?

- Nema, nema.

- Nešto onako, o meni, prijatelju, da nema ipak nešto, tamo, onako neka malenkost... a? Tek onako, prijatelju razumeš li?

- Nema, i ništa se ne čuje, bar zasad. - Tu pisar opet zakloni usta, i opet nekako čudno pogleda gospodina Goljatkina. Stvar je u tome što se naš junak sad trudio da prozre lice Ostafjeva i da na njemu pročita da li se što krije. I zaista, kao da se nešto krilo, jer je Ostafjev postajao sve grublji i suvlji, i nije sa toliko učešća kao u početku

ulazio u interese gospodina Goljatkina. „On, dakle, ima i pravo” - pomisli gospodin Goljatkin; - „šta sam ja njemu? A možda je već primio što s druge strane, pa je zato baš i izišao radi svoje najpreče potrebe. A da mu sad ja, ovaj...” Gospodin Goljatkin shvati da je došlo vreme za novac.

- Uzmi ovo, prijatelju ...

- Iskreno sam zahvalan vašem blagorodstvu.

- Daću ti i više.

- Razumem, vaše blagorodstvo.

- Sad odmah ću ti dati još, a kad se stvar svrši, daću ti opet toliko. Razumeš?

Pisar je ćutao, stajao je mirno i netremice gledao u gospodina Goljatkina.

- No, a sad pričaj: čuje li se što za mene?

- Izgleda da još, zasad... ovaj... ništa nema, zasad. - Ostafjev je odgovarao isprekidano, praveći se isto kao i gospodin Goljatkin malo tajanstven, mičući pomalo obrvama, gledajući u zemlju, trudeći se da pogodi potreban ton, jednom rečju, trudeći se svim silama da zaradi obećano, jer ono što je dobio smatrao je već za svoje, konačno stečeno.

- Dakle, ništa se ne zna?

- Zasad još ništa.

- A slušaj... ovaj... možda će se nešto i znati?

- Docnije, razume se, možda će se i znati.

„Zlo!” - pomisli naš junak.

- Slušaj, evo ti još dragi moj.

- Veoma sam zahvalan vašem blagorodstvu.

- Je li Vahramejev bio juče ovde?...

- Bio je.

- A da nije bio još ko!... Seti se, brate!

Pisar je za časak premetao po pameti i nije mogao da se seti ničega što bi bilo potrebno.

- Ne, drugi niko nije bio.

- Hm! - nastala ćutanje.

- Čuj, brate, evo ti još: govori sve, sve do kraja.

- Razumem. - Ostafjev je bio mek kao pamuk; to je i trebalo gospodinu Goljatkinu.

- Objasni mi, brate, kako on sad tamo stoji?

- Pa tako, dobro - odgovori pisar izbuljivši oči u gospodina Goljatkina.

- To jest, kako to: dobro?

- To jest, tako. - Tu Ostafjev značajno podiže obrve. Uostalom, on je bio u velikoj nedoumici i nije znao šta još da kaže. - „Zlo!” - pomisli gospodin Goljatkin.

- Da nema on još što s Vahramejevom?

- Sve je kao pre.

- Razmisli.

- Kažu da ima.

- A šta to?

Ostafjev zakloni rukom usta.

- Da nema odonud pismo za mene?

- Danas je služitelj Mihejev išao Vahramejevu u stan, onamo, njegovoj Nemici... pa, da idem i da pitam, ako je potrebno.

- Učini mi to, brate, tako ti boga!... Ja to samo onako... Nemoj da pomisliš što, brate, ja to tek onako. Pitaj, brate, raspitaj se, da se ne sprema što protiv mene. Šta on preduzima? To mi je potrebno; eto, to mi saznaj, dragi prijatelju, a ja ću ti se posle odužiti dragi prijatelju.

- Razumem, vaše blagorodstvo. A na vaše mesto seo danas Ivan Semjonič.

- Ivan Semjonič? A! Je li? Zbilja?

- Andrej Filipovič mu je pokazao mesto.

- Zbilja? Zašto? Ispitaj to, bratac; tako ti boga, ispitaj, bratac; ispitaj to sve - a ja ću ti se odužiti, dragi moj, eto, to mi treba... A ti, brate, nemoj što da pomisliš...

- Razumem, razumem, i odmah ću sići ovamo. A vi, vaše blagorodstvo, zar nećete danas dolaziti?

- Ne, prijatelju; ja sam tek samo onako, samo onako, došao sam samo da vidim, dragi moj, a posle ću ti se odužiti, dragi moj.

- Razumem. - Pisar žurno i usrdno pojuri uz stepenice, a gospodin Goljatkin ostade sam.

„Zlo!” - pomisli on. - „Eh, zlo je, zlo! Eh, moja stvar sad... zdravo stoji! Šta to sve može da znači? Šta znače izvesne aluzije ove pijanice, na primer, i čije je to maslo? A! Znam sad čije je to maslo. Evo u čemu je stvar. Oni su sigurno doznali, pa njega namestili... Uostalom, otkud namestili? To je njega Andrej Filipovič namestio, toga Ivana Semjoniča; ali zašto ga je namestio, s kojom namerom? Sigurno su doznali... To Vahramejev radi, to jest ne Vahramejev, on je glup kao bukva taj Vahramejev; nego oni svi za njega rade, zato su i onog nitkova ovamo napujdali, a Nemica ona ćorava, žalila se! Ja sam uvek podozrevao da sva ta intriga nije tek onako i da u celoj toj ženskoj spletki sigurno ima nešto; to sam isto i Krestjanu Ivanoviču rekao: zakleli se, velim, da ubiju čoveka, naravno, u moralnom smislu, a uhvatili se za Karolinu Ivanovnu. Naravno, majstori su tu na poslu, to se vidi! Tu, gospodine moj, rade majstorske ruke, a ne Vahramejev. Rečeno je već da je Vahramejev glup, a ovo... sad znam ko za njih sve ovde radi, to radi nitkov, radi samozvanac! Time se on i drži, to donekle dokazuju i njegovi uspesi u boljem

društvu. Zaista, dobro bi bilo znati kako on sad stoji... Šta je on tamo, kod njih? - Samo, zašto li su uzeli Ivana Semjonoviča? Koga đavola im treba Ivan Semjonovič? Kao da nisu mogli naći koga drugoga. Uostalom, ma koga da su uzeli, bilo bi isto; a ja znam samo jedno, da mi je taj Ivan Semjonovič odavno već sumnjiv, davno sam već opazio: gadan je to i rđav starkelja, kažu da daje novac pod interes i uzima čivutsku kamatu. A sve su to medvedove majstorije. U sve se to medved umešao. Tako je to počelo. Počelo je kod Izmajlovskog mosta: eto kako je počelo..." Tu se gospodin Goljatkin namršti kao da je limun zagrizao; sigurno se setio nečeg veoma neprijatnog. „Ništa, uostalom!” - pomisli on. - „Ja jednako o svojoj stvari, što to nema Ostafjeva? Sigurno zaseo, ili su ga tamo nečim zadržali. A donekle je i dobro što i ja buškaram i sa svoje strane rovarim. Treba Ostafjevu dati samo deset kopjejaka pa će on, ovaj... biće na mojoj strani. No pitanje je da li je on odista na mojoj strani; možda ga i oni, od svoje strane... pa u dosluhu s njim od svoje strane podvaljuju. Izgleda kao razbojnik, protuva jedna, pravi razbojnik! Maskira se, nitkov! 'Nema ništa' - kaže - 'i iskreno sam vam, veli zahvalan, vaše blagorodstvo.' Razbojniče jedan.”

Začu se šum... gospodin Goljatkin se zgrči i skoči za peć. Neko siđe niz stepenice i iziđe na ulicu. „Ko li je to mogao sad otići?” - pomisli u sebi naš junak. Posle jednog trenutka začuše se opet nečiji koraci... Gospodin Goljatkin sad ne izdrži i promoli iza svog zaklona vršak nosa - promoli i odmah se trže nazad kao da ga je neko čiodom ubo u nos. Ovoga puta prolazio je, zna se ko, to jest, nitkov, intrigant i pokvarenjak - prolazio je uobičajenim svojim podlim i ubrzanim sitnim korakom, pocupkujući i izbacujući noge tako kao da se sprema nekoga da ritne. - „Podlac!” - reče u sebi naš junak. Uostalom, gospodin Goljatkin nije mogao ne opaziti da je podlac nosio pod pazuhom ogromnu zelenu torbu njegovog prevashodstva. „Sigurno opet po naročitom zadatku” - pomisli gospodin Goljatkin, pocrvene i ljutito se skupi još više no pre. Tek što je gospodin Goljatkin mlađi promakao pokraj gospodina Goljatkina starijeg, i ne opazivši ga, kad se i po treći put začuše nečiji koraci; i ovoga puta gospodin Goljatkin pogodi da su to koraci pisara. Zaista, neka nalickana pisarska prilika priviri mu za peć ali ta prilika nije bio Ostafjev, već drugi pisar, po imenu Pisarenko. To je prenerazilo gospodina Goljatkina. „Zašto li je onaj i druge posvetio u tajnu?” - pomisli naš junak. - „Što su divljaci, ništa im nije sveto!”

- No, šta je, prijatelju - reče Goljatkin obraćajući se Pisarenku - ko te je poslao?...

- Pa eto, radi vaše stvari. Zasad nema ni od koga nikakvih vesti. Ako bude, izvestićemo.

- A Ostafjev?...

- On, vaše blagorodstvo, doista nije mogao. Njegovo prevashodstvo je već dvaput prolazilo kroz odeljenje, a i ja sad nemam vremena.

- Hvala, dragi moj, hvala ti... Samo mi kaži...

- Bogami, nemam vremena... Svaki čas nas traže... A vi izvolite još malo počekati tu, pa ako štogod bude u pogledu vaše stvari, mi ćemo vas izvestiti...

- Ali ti meni, prijatelju, kaži...

- Dozvolite, nemam vremena - govorio je Pisarenko pokušavajući da se otrgne od gospodina Goljatkinu, koji ga je uhvatio za peš - zbilja, nemam kad. Vi izvolite počekati još ovde; pa ćemo vas izvestiti.

- Odmah, odmah, prijatelju! Odmah, dragi prijatelju! A evo, sada, evo ti pismo, prijatelju, a ja ću ti se odužiti, dragi moj.

- Razumem.

- Postaraj se da ga predaš, dragi moj, gospodinu Goljatkinu.

- Goljatkinu?

- Da, prijatelju, gospodinu Goljatkinu.

- Dobro; čim stignem, odneću. A vi zasad čekajte tu. Tu vas neće niko videti...

- To jest, ja, prijatelju, ti ne misli... ja ne stojim tu zato da me ko ne vidi. Ja, prijatelju, neću biti više tu... biću tamo, u uličici. Ima tu jedna kafanica; tamo ću čekati, a ti, ako što iskrsne, da me obavestiš o svemu, razumeš?

- Dobro. Pustite me samo, razumem...

- A ja ću ti se odužiti, dragi moj! - vikao je gospodin Goljatkin za Pisarenkom, koji ga se najzad otresao... „Čini mi se da je nitkov bio sve grublji” - pomisli naš junak, izlazeći krišom iza peći. - „Biće tu još jedna začkoljica, to je jasno... Iz početka bilo je i ovako i onako... Uostalom, on se zaista žurio; možda ima tamo mnogo posla. I njegovo prevashodstvo je dvaput prolazilo kroz odeljenje... Zbog čega li to?... Uf! Ali ništa! Zaista, možda zbilja nije ništa; sad ćemo videti...”

Tu gospodin Goljatkin otvori vrata i već htede izići na ulicu, kad odjednom, u tom trenutku pred ulazom zatutnjaše kola njegovog prevashodstva. Nije stigao gospodin Goljatkin da se pribere, kad se iznutra otvoriše vratanica na kolima i gospodin koji je u njima sedeo iskoči pred ulaz. A to nije bio niko drugi nego gospodin Goljatkin mlađi, koji je pre deset minuta otišao. Gospodin Goljatkin stariji se seti da je direktorov stan samo dva koraka odatle. „Sigurno s naročitim zadatkom” - pomisli naš junak u sebi. Međutim, gospodin Goljatkin mlađi uze iz kola debelu zelenu torbu za akta i još nekakve hartije, pa pošto je izdao neko naređenje kočijašu, otvori vrata, skoro gurnu njima gospodina Goljatkinu starijega, i ne primetivši ga namerno, čineći to kao njemu uprkos, potrča naglo uz stepenice nadleštva. „Zlo!” - pomisli gospodin Goljatkin. - „Eh, dokle je, eto, naša stvar doterala! Gle ti njega! O, Gospode bože moj!” Jedan trenutak stajao je naš junak nepomično - najzad se odluči.

Ne razmišljajući mnogo, iako je osećao jako lupanje srca i drhtavicu u celom telu, potrča uz stepenice za svojim prijateljem. „Kud puklo da puklo; šta se mene tiče? Ja sam u toj stvari po strani” - mislio je skidajući u predsoblju šešir, kaput i kaljače.

Kad je gospodin Goljatkin ušao u svoje odeljenje, bio je već sasvim mrak. Ni Andrej Filipovič, ni Anton Antonovič nisu bili u sobi. Obojica su se nalazili u direktorovom kabinetu na referisanju; a i direktor se, kako se čulo, žurio njegovom visokoprevashodstvu. Usled takvih okolnosti, a i zato što je već pao sumrak i kancelarijsko vreme se završavalo, neki činovnici, naročito omladina, u trenutku kad je ušao naš junak, traćili su vreme u neradu, okupljali se, razgovarali, raspravljali, smejali, i poneki, najmlađi, to jest činovnici najnižih zvanja, krišom i u opštoj gužvi igrali su krajcarica u kutu kraj prozora. Znajući red i, u ovom trenutku, osećajući neku osobitu potrebu da nekoga nađe i zadobije, gospodin Goljatkin pristupi nekima s kojima je bio u boljim odnosima, da im poželi dobar dan, itd. Ali kolege nekako čudno odgovoriše na pozdrav gospodina Goljatkina. Neprijatno ga je dirnula neka sveopšta hladnoća, čak suvoparnost, moglo bi se reći, i strogost dočeka. Ruku mu nije pružio niko. Neki prosto rekoše: „Zdravo”, i odoše od njega; drugi samo klimnuše glavom; neki su se, opet, prosto okretali od njega i činili da ništa nisu videli; najzad, neki - što je gospodina Goljatkina najviše uvredilo - neki mladići bez najnižeg zvanja, dečurlija, koja, kao što se gospodin Goljatkin tačno o njima izrazio, ume samo da igra krajcarica kad se ukaže prilika i da se kojegde smuca - malo-pomalo opkoliše gospodina Goljatkina, skupiše se oko njega i gotovo mu preprečiše put. Svi su ga oni gledali s nekom uvredljivom radoznalošću.

Bio je to rđav znak. Gospodin Goljatkin je to osećao, pa se mudro pripremio da ništa ne opaža. Odjednom, jedna neočekivana okolnost, sasvim je, što se kaže, dotukla i uništila gospodina Goljatkina.

U gomili mlađih kolega, koje ga opkoliše odjednom i kao namerno, u najtežem trenutku po gospodina Goljatkina, pojavi se gospodin Goljatkin mlađi, veseo kao i uvek, s osmejkom kao i uvek, vrckast takođe kao i uvek, jednom rečju: spadalo, nemirko, maza, smešljivko, brz na jeziku i na nogama, kao uvek, kao pre, isto onako kao juče, na primer, u jednom veoma neprijatnom trenutku po gospodina Goljatkina starijega. Cerio se, vrteo, cupkao s osmejkom koji je govorio svima: „Dobro večer”; uvukao se u gomilu činovnika, ovom stegao ruku, onog potapšao po ramenu, trećega lako obgrlio, četvrtome objasnio zašto ga je njegovo prevashodstvo slalo, kud je išao, šta je uradio, šta je doneo; petoga, sigurno svog najboljeg prijatelja, cmoknuo je pravo u usta - jednom rečju, sve se događalo baš kao u snu gospodina Goljatkina starijega. Pošto se sit naskakao, svršiv sa svakim na svoj način, zadobivši ih sve - po potrebi ili ne - i učinivši svima ponešto prijatno, gospodin Goljatkin mlađi, odjednom, pošto verovatno greškom nije dosad opazio svoga staroga prijatelja, pruži

ruku i gospodinu Goljatkinu starijem. Takođe verovatno greškom, mada je, uostalom, stigao dobro da opazi niskost gospodina Goljatkina mlađeg - naš junak odmah željno zgrabi tako neočekivano pruženu mu ruku i stište je vrlo snažno i najprijateljskije, stište je s nekim neobičnim, sasvim neočekivanim uzbuđenjem, s nekim ganutljivim osećanjem. Da li je našeg junaka prevario prvi pokret njegovog nepristojnog neprijatelja, ili se prosto nije snašao, ili je osetio i shvatio u dubini svoje duše koliko je bespomoćan - teško je reći. Činjenica je da je gospodin Goljatkin stariji, potpuno svesno, svojevolejno i pred svedocima, svečano stisnuo ruku onoga koga je zvao svojim smrtnim neprijateljem. Ali koliko je bilo iznenađenje, jarost i bes, koliki je bio užas i stid gospodina Goljatkina starijega kad je nedrug i smrtni neprijatelj, niski gospodin Goljatkin mlađi, opazivši pogrešku progonjenog, nevinog i verolomno prevarenog od njega čoveka, bez ikakva stida, bez osećanja, bez milosti i savesti, odjednom, s nepodnošljivom drskošću i grubošću istrkao svoju ruku iz ruke gospodina Goljatkina starijega; i ne samo to - otrešao je svoju ruku kao da ju je uprljao o nešto veoma ružno, i ne samo to - pljunuo u stranu, propraćajući sve to najuvredljivijim pokretom; i ne samo to - izvadio maramicu, i tu, na najbezočniji način, obrisao o nju prste koji su za trenutak bili u ruci gospodina Goljatkina starijega. Radeći sve to, gospodin Goljatkin mlađi, po svom podlom običaju, navlaš se obazirao unaokolo, činio tako da bi svi videli njegovo ponašanje, zagledao svima u oči i očigledno se starao da naturi svima sve što je najgore o gospodinu Goljatkinu starijem. Izgleda da je ponašanje odvratnoga gospodina Goljatkina mlađeg izazvalo sveopšte negodovanje kod prisutnih činovnika; čak je i lakomislena mladež pokazala nezadovoljstvo. Nastade mrmljanje i žagor. Opšte uzbuđenje nije moglo da izmakne ušima gospodina Goljatkina starijega; ali odjednom zgodno izbačena šala koja je izletela iz usta gospodina Goljatkina mlađeg sruši i uništi poslednje nade našeg junaka, i sve pretegnu opet u korist njegovog smrtnog i ništavnog neprijatelja.

- To je naš ruski Foblas, gospodo; dozvolite da vam predstavim mladog Foblasa - zašišta gospodin Goljatkin mlađi, s urođenim mu bezobrazlukom trčkarajući i uvijajući se među činovnicima, i pokazujući im zabezeknutog i izbezumljenog pravog gospodina Goljatkina. - Da se poljubimo, dušice! - nastavio je, s nepodnošljivom familijarnošću se primičući čoveku koga je tako izdajnički uvredio. Izgleda da je šala ništavnog gospodina Goljatkina mlađega našla odjeka tamo gde je trebalo, tim pre što je sadržavala podmuklu aluziju na jednu okolnost o kojoj se govorilo i koja je bila svima poznata. Naš je junak osetio težinu ruke svojih neprijatelja na svojim plećima. Uostalom, on se već odlučio. Vatrene pogleda, bleđa lica i ukočena osmejka, progurao se nekako kroz gomilu i neujednačenim, ubrzanim korakom uputio pravo u kabinet njegovog prevashodstva. U preposlednjoj sobi sreće Andreja Filipoviča, koji tek što je izišao od njegovog prevashodstva; i premda je tu u

sobi bio i priličan broj drugih, u tom trenutku potpuno stranih ličnosti gospodinu Goljatkinu, naš junak na to nije hteo da se obazire. Pravo, odlučno, smelo, čudeći se gotovo sam sebi i u sebi hvaleći sebe zbog smelosti, pristupi on ne gubeći časa Andreju Filipoviču, koga taj neočekivani napad, uostalom, vrlo iznenadi.

- A!... šta hoćete? - upita šef odeljenja, ne slušajući gospodina Goljatkina, koji na nečemu zape.

- Andreju Filipoviču, ja... mogu li ja, Andreju Filipoviču, sad, ovoga časa, u četiri oka da razgovaram s njegovim prevashodstvom? - reče naš junak slobodno i razgovetno i upre u Andreja Filipoviča najodlučniji pogled.

- Šta? Naravno da ne možete. - Andrej Filipovič odmeri gospodina Goljatkina od glave do pete.

- Ja Andreju Filipoviču, sve ovo govorim stoga što se čudim kako to da niko ovde ne raskrinkava samozvanca i nitkova.

- Šta-a?

- Nitkova, Andreju Filipoviču.

- O kom se vi to tako izvolevate izražavati?

- O izvesnoj ličnosti, Andreju Filipoviču. Ja, Andreju Filipoviču, ciljам na izvesno lice: ja imam pravo... Mislim, Andreju Filipoviču, da bi starešine morale pomagati slične pobude - dodade gospodin Goljatkin, očigledno van sebe. - Andreju Filipoviču... vi verovatno sami vidite, Andreju Filipoviču, da je to plemenita pobuda i svakako je znak moje dobronamernosti da starešinu smatram kao oca, Andreju Filipoviču, i ja i smatram dobrog starešinu za oca, i slepo mu poveravam svoju sudbinu. To i to, velim... eto tako... - Tu glas gospodinu Goljatkinu zadrhta, lice mu pocrvene i dve se suze pojaviše na trepavicama.

Andrej Filipovič se toliko začudio slušajući gospodina Goljatkina da je nekako i nehotice uzmaknuo dva koraka unazad. Zatim se uznemireno obazreo oko sebe... Teško je reći čime bi se stvar svršila... Ali odjednom se vrata od kabineta njegovog prevashodstva otvoriše i on iziđe, praćen nekolicinom činovnika. Za njim pođoše svi koji su bili u sobi. Njegovo prevashodstvo pozva Andreja Filipoviča i pođe s njim uporedo, razgovarajući o nekim poslovima. Kad su svi krenuli i pošli iz sobe, povratio se i gospodin Goljatkin. Pritajio se i sklonio pod okrilje Antona Antonoviča Sjetočkina, koji je takođe koračao iza svih drugih i, kako se činilo gospodinu Goljatkinu, imao vrlo strog i zabrinut izraz. „I sad sam natrućao koješta, i sad sam zabrljao” - pomisli on u sebi - „ali ne mari.”

- Nadam se da ćete bar vi, Antone Antonoviču, pristati da me saslušate i da ćete shvatiti moju situaciju - reče tiho, još pomalo drhtavim od uzbuđenja glasom. - Svi su me odbili, obraćam se vama. Još ni sad ne shvatam šta su značile reči Andreja Filipoviča. Objasnite mi ih, ako možete.

- Sve će se objasniti u svoje vreme - strogo i odmereno odgovori Anton Antonovič i, kako se učini gospodinu Goljatkinu, s takvim licem koje je jasno davalo na znanje da Anton Antonovič ne želi uopšte da nastavlja razgovor. - Doznaćete uskoro sve. Još danas ćete biti službeno obavješteni o svemu.

- Šta to, službeno, Antone Antonoviču? Zašto baš službeno? - upita bojažljivo naš junak.

- Nije naše da raspravljamo, Jakove Petroviču, šta pretpostavljeni naređuje.

- Zašto pretpostavljeni, Antone Antonoviču - reče gospodin Goljatkin još preplašenije - zašto pretpostavljeni? Ne vidim razloga što bi tu bilo potrebno uznemiravati pretpostavljenog, Antone Antonoviču... Možda vi hoćete da kažete nešto u vezi s onim sinoć, Antone Antonoviču?

- Ma ne, nije u pitanju ono sinoćnje; nešto drugo ramlje tu kod vas.

- A šta to ramlje, Antone Antonoviču? Čini mi se, Antone Antonoviču, da kod mene ništa ne ramlje.

- A s kim ste se to spremali da podvaljujete? - oštro preseče Anton Antonovič potpuno preneraženoga gospodina Goljatkina. Gospodin Goljatkin zadrhta i preblede kao krpa.

- "Naravno, Antone Antonoviču - reče on jedva čujnim glasom - ako slušate glas klevete, i slušate neprijatelje, a ne primete opravdanja s druge strane, onda naravno... naravno, Antone Antonoviču, onda se može nastradati, Antone Antonoviču, ni kriv ni dužan nastradati.

- E baš to, a vaš ružni postupak na štetu reputacije čestite gospođice iz one vrle, poštene i poznate porodice, koja vam je činila dobro?

- Kakav postupak, Antone Antonoviču?

- E baš to. A zar ne znate ni za svoj pohvalni postupak prema drugoj gospođici, mada siromašnoj, ali čestitog stranog porekla?

- Dozvolite, Antone Antonoviču... Budite dobri, Antone Antonoviču, pa me saslušajte...

- A vaš verolomni postupak i klevetanje jedne ličnosti - krivite drugo lice za ono za šta ste sami krivi? A! Kako se to naziva?

- Ja, Antone Antonoviču, nisam njega terao - reče naš junak zadrhtavši - ni Petrušku, to jest, svoga slugu nisam nagovarao da čini što tome slično... On je jeo moj hleb, Antone Antonoviču; on se koristio mojim gostoprimstvom - dodade izrazito, s dubokim osećanjem naš junak, tako da mu je brada malo zadrhtala i suze bile spremne da opet navru.

- To vi, Jakove Petroviču, samo onako govorite, da je on vaš hleb jeo - odgovori cereći se Anton Antonovič, a u njegovom glasu osećalo se lukavstvo tako da se gospodinu Goljatkinu steglo srce.

- Dozvolite, Antone Antonoviču, da vas još najponiznije upitam: da li je sva ta stvar poznata njegovom prevashodstvu?

- Kako da ne! Uostalom, sad me pustite. Nemam ja vremena tu s vama... Još danas ćete doznati sve što treba da znate.

- Tako vam boga, dopustite još jedan trenutak, Antone Antonoviču...

- Reći ćete docnije...

- Ne, Antone Antonoviču: ja, vidite, slušajte samo ovo, Antone Antonoviču... Nisam ja slobodouman; Antone Antonoviču, ja se klonim od slobodoumlja; od svoje strane ja sam spreman, i čak sam se držao ideje...

- Dobro, dobro, čuo sam već...

- Ne, to niste čuli, Antone Antonoviču. Drugo je to, Antone Antonoviču, to je lepo, zbilja lepo i prijatno čuti... Kao što sam već rekao, ja sam se držao ideje, Antone Antonoviču, kako je božja promisao stvorila dva potpuno jednaka bića, a milosrdne starešine, videći božju promisao, prihatile dva blizanca. To je lepo, Antone Antonoviču. Vi vidite da je to vrlo lepo, Antone Antonoviču; i da sam ja daleko od slobodoumlja. Ja smatram milosrdne starešine za oca. Tako i tako, velim, milosrdne starešine, a vi, ovaj... velim... mladić treba da služi... Podržite me, Antone Antonoviču, zauzmite se za mene, Antone Antonoviču... Ja ništa... Antone Antonoviču, tako vam boga, još jednu reč... Antone Antonoviču...

Ali je Anton Antonovič već bio daleko od gospodina Goljatkina... Naš junak nije znao gde stoji, šta je čuo, šta je radio, šta mu se dogodilo i šta će još da bude s njim - tako ga je zbunilo i potreslo sve što je čuo i sve što mu se dogodilo.

Molećivim pogledom tražio je on u gomili činovnika Antona Antonoviča, da se još više opravda u njegovim očima i da mu kaže nešto veoma dobronamerno, plemenito i prijatno o sebi... Uostalom, malo-pomalo nova svetlost počela je da probija kroz zbunjenost gospodina Goljatkina, nova, užasna svetlost, koja je odjednom iznenada obasjala svu perspektivu dosad sasvim nepoznatih i čak neslućenih okolnosti... U tom trenutku neko munu u rebra našeg potpuno smetenog junaka. On se obazre. Pred njim je stajao Pisarenko.

- Pismo, vaše blagorodstvo.

- A!... Ti si već bio, dragi moj?

- Nisam, još jutros u deset sati doneli su ga ovamo. Sergej Mihejev, služitelj, doneo ga iz stana gubernijskog sekretara Vahramejeva.

- Dobro, prijatelju, dobro, ja ću ti se već odužiti, dragi moj.

Rekavši to, gospodin Goljatin sakri pismo u džep mundira, zakopča svu dugmad, zatim se obazre unaokolo, i na svoje veliko čuđenje opazi da se već nalazi u predsoblju nadleštva, u gomili činovnika koji su se skupili na izlazu jer je kancelarijsko vreme bilo prošlo. Gospodin Goljatin ne samo da dosad nije opažao

to nego čak nije primetio, niti se setio, kako se odjednom našao u kaputu, u kaljačama i sa šešišrom u rukama. Svi su činovnici stajali nepomično u smernom iščekivanju. Stvar je bila u tome što je njegovo prevashodstvo zaostalo dole na stepenicama iščekujući svoja kola, koja su zbog nečega zakasnila, i vodilo veoma interesantan razgovor s dvojicom savetnika i Andrejem Filipovičem. Malo dalje od dvojice savetnika i Andreja Filipoviča stajao je Anton Antonovič Sjetočkin, i još neki činovnici, koji su se ulagivački smešili videći da njegovo prevashodstvo izvoleva da se šali i smeje. Činovnici okupljeni gore na stepenicama takođe su se smešili i očekivali da se njegovo prevashodstvo opet nasmeje. Jedino se nije smejao trbušasti vratar Fedosejič, koji je stajao kraj kvake na vratima u stavu mirno, i s nestrpljenjem očekivao svoju običnu porciju uživanja, koja se sastojala u tome da u jedan mah, jednim pokretom ruke širom otvori jedno krilo vrata, i zatim, savivši se u luk, s poštovanjem propusti njegovo prevashodstvo. Ali najzadovoljniji i najradosniji je, međutim, izgleda, bio nedostojni i niski neprijatelj gospodina Goljatkina. U tom trenutku on je čak zaboravio sve činovnike, čak je prestao da se vrti i poskakuje među njima, po svom podlom običaju, čak je zaboravio da iskoristi priliku i da se u tom trenutku ulizuje nekome. Sav se pretvorio u oči i uši, nekako se čudno skupio, verovatno da bolje čuje, nije skidao očiju s njegovog prevashodstva, i samo bi mu pokašto trzali ruke, noge i glavu neki jedva primetni trzaji, koji su odavali sve unutrašnje, skrivene težnje njegove duše.

„Gledaj ga samo!” - pomisli naš junak - „izlazi kao neki ljubimac, lopov! Želeo bih da znam kako uspeva u otmenom društvu? Nema ni pameti, ni karaktera, ni obrazovanja, ni osećanja; sreća služi nitkova! Gospode bože! Kad pomisliš kako ponekad može čovek brzo da se uzdigne, i da uspe kod ljudi! I napredovaće taj čovek, kunem se, daleko će nitkov doterati - sreća služi nitkova! Želeo bih još da znam šta im to svima došaptava? Kakve tajne ima sa svim tim svetom, o kakvim tajnama govore oni? Gospode bože! Kad bih ja tako, ovaj... i s njim da malo... tako i tako, možda bih ga zamolio... da kažem, ja, eto, više neću; kriv sam, da kažem, a mladić vaše prevashodstvo, treba da služi u naše vreme; i mene nimalo ne buni ta moja mutna situacija - eto, tako! I neću ja protestovati ni na koji način, sve ću strpljivo i smerno podneti, eto tako! Da li tako da postupim?... Uostalom, njega, nitkova, nećeš dirnuti, nikakvim rečima zadobiti; njemu nećeš uterati razloge u praznu tikvu. Uostalom, pokušaćemo. Ako se desi da pogodim u dobar čas, onda ću pokušati...”

Uznemiren, ojađen i zbunjen, osećajući da tako ne može ostati, da nastaje odlučan trenutak, da treba s nekim da se objasni, naš junak počeo polagano da se približava onome mestu gde je stajao njegov nedostojni i zagonetni prijatelj; ali u tom trenutku pred ulazom zatutnjaše odavno očekivana kola njegovog

prevashodstva. Pedosejič trže vrata i, trogubo se presamitivši, propusti njegovo prevashodstvo pored sebe. Svi oni što čekahu odjednom nagrnuše ka izlazu, i za trenutak rastaviše gospodina Goljatkina starijeg od gospodina Goljatkina mlađeg. „Nećeš mi umaći!” - govorio je naš junak probijajući se kroz gomilu i ne skidajući očiju sa onoga koga je pratio. Najzad se gomila razmače. Naš junak oseti se u slobodi i pojuri u poteru za svojim neprijateljem.

GLAVA JEDANAESTA

Gospodinu Goljatkinu je nestajalo daha u prsima, kao na krilima je leteo za svojim neprijateljem koji je brzo odmicao. Osećao je u sebi strašnu energiju. Međutim, i pored strašne energije, gospodin Goljatkin mogao je biti sasvim siguran da bi ga u tom trenutku i običan komarac, da se samo mogao u to doba naći u Petrogradu, sasvim lako oborio svojim krilom. Osećao je takođe da je klonuo i sasvim oslabeo, da ga nosi neka sasvim naročita i strana sila i da on uopšte ne ide, da mu, naprotiv, noge klecaju i odriču poslušnost. Uostalom, sve bi se to moglo okrenuti nabolje. „Nabolje ili nagore” - mislio je gospodin Goljatkin gotovo se gušeći od brzog trčanja - „ali da je stvar izgubljena, o tome nema više ni najmanje sumnje; da sam sasvim propao, to je već poznato, određeno, rešeno i potpisano.” Bez obzira na sve to, naš junak kao da je iz mrtvih vaskrsao, kao da je bitku izdržao, kao da je pobedu odneo kad je uspeo da uhvati za kaput svoga neprijatelja koji je već digao nogu da se popne u kola pogođena da ga nekuda odvezu. - Poštovani gospodine! Poštovani gospodine! - povika on najzad niskom gospodinu Goljatkinu mlađem, kad ga je stigao. - Poštovani gospodine, ja se nadam da ćete vi...

- Nemojte se vi, molim, ničemu nadati - odgovori odbijajući nemilosrdni neprijatelj gospodina Goljatkina, sa jednom nogom na papuču kola, a trudeći se iz sve snage da onu drugu prebaci na drugu stranu kola, mlatarajući njome uzalud po vazduhu, starajući se da ne izgubi ravnotežu i, u isto vreme, čineći napor iz sve snage da otrgne svoj kaput od gospodina Goljatkina starijega, koji je ovaj, opet, držao svom snagom koju mu je priroda dala.

- Jakove Petroviču! Samo deset minuta.

- Izvinite, nemam vremena.

- Priznajte i sami, Jakove Petroviču... molim vas, Jakove Petroviču... tako vam boga, Jakove Petroviču... tako i tako - da se objasnimo... sasvim ukratko... Jedan trenutak, Jakove Petroviču!...

- Golube moj, nemam kad - odgovori s neučtivom familijarnošću ali prividno dobroćudno, nazoviplemeniti neprijatelj gospodina Goljatkina; - drugi put, verujte,

od sve duše i od čista srca, ali sad - verujte, ne mogu.

„Nitkov!” - pomisli naš junak.

- Jakove Petroviču! - povika tužno - ja vam nisam nikad bio neprijatelj. Zlobni su me ljudi nepravedno obedili... Od svoje strane, ja sam gotov... Jakove Petroviču, da li je po volji da vi i ja, Jakove Petroviču, sad svratimo?... I tamo, od čista srca, kao što ste maločas tačno rekli, otvoreno i pošteno... evo u ovu kafanu: tada će se sve od sebe objasniti - eto tako, Jakove Petroviču! Tada će se morati sve samo od sebe objasniti...

- U kafanu? Dobro. Nisam protivan, svratimo u kafanu, samo pod jednim uslovom, srećo moja, pod jednim uslovom: da se tamo sve samo od sebe objasni. Recimo, tako i tako, dušice - reče gospodin Goljatkin mlađi silazeći s kola i bezobrazno tapšući našeg junaka po ramenu - prijane moj; za tebe sam, Jakove Petroviču, spreman da pođem i uličicom (kao što ste se vi u svoje vreme izvoleli pravilno izraziti). E, što ti je obešenjak, zaista, što god hoće učini od čoveka! - nastavi lažni prijatelj gospodina Goljatkina smešeći se malo, vrteći se i uvijajući oko njega.

Kafana u koju udoše oba gospodina Goljatkina bila je udaljena od glavnih ulica, i u tom trenutku potpuno prazna. Prilično debela Nemica pojavi se za šankom čim je čula zvonce. Gospodin Goljatkin i njegov nedostojni neprijatelj predoše u drugu sobu, gde je podbuli i kratko podšišani dečak poslovaio sa naramkom iveraka oko peći, trudeći se da podstakne u njoj vatru koja se gasila. Na zahtev gospodina Goljatkina mlađeg donesoše čokoladu.

- A, punačka ženica - progovori gospodin Goljatkin mlađi namignuvši obešenjački gospodinu Goljatkinu starijem.

Naš junak pocrvene i oćuta.

- A, jest, zaboravio sam, izvinite. Znam vaš ukus. Mi smo lakomi na tanušne Nemice; ja i ti, dušo istinoljubiva, Jakove Petroviču, volimo tanušne Nemice, koje inače još imaju neke draži; iznajmljujemo kod njih stan, sablažnjujemo njihov moral, za bir-supu i za milh-supu im naše srce poklanjamo i razne obaveze potpisujemo - eto šta mi činimo, Foblase jedan, izdajniče jedan.

Sve je to gospodin Goljatkin mlađi izgovorio praveći na taj način sasvim nepotrebnu iako, uostalom, vraški lukavu aluziju na izvesnu osobu ženskog pola, uvijajući se oko gospodina Goljatkina, smešeći mu se tobož ljubazno, lažno pokazujući na taj način srdačnost i zadovoljstvo što se sastao s njim. Kad je opazio da gospodin Goljatkin stariji nije baš toliko glup i nije toliko bez obrazovanja i dobrih manira da bi mu odmah poverovao, niski čovek se reši da promeni taktiku i da igra s otvorenim kartama. Kad je izgovorio svu tu gadost, lažni Goljatkin završi tapšanjem solidnog gospodina Goljatkina po ramenu bezobrazno i sa familijarnošću

koja izaziva negodovanje i, ne zadovoljivši se ni time, poče da se titra s njim na način koji se uopšte ne pristoji u dobrom društvu, naime, htjede da ponovi svoju predašnju gadost, to jest bez obzira na opiranje i tihe uzvike gospodina Goljatkin starijega, da ga uštine za obraz. Na toliku pokvarenost naš junak planu i očuta... uostalom, za neko vreme.

- Tako moji neprijatelji - odgovori on najzad drhtavim glasom, uzdržavajući se razborito. U isto vreme naš se junak uznemireno okrete prema vratima. Stvar je bila u tome što je gospodin Goljatkin mlađi, izvanredno raspoložen, bio spreman da se upusti u svakojake šale koje nisu dopuštene na javnom mestu i, govoreći uopšte, nisu dopuštene ni pravilima društva, a naročito u boljem društvu.

- E, lepo, u tom slučaju, kako hoćete - odgovori ozbiljno gospodin Goljatkin mlađi na misao gospodina Goljatkin starijega, i stavi na sto svoju praznu šolju koju je ispio sa nepristojnom halapljivošću. - Da, ja i nemam za vas mnogo vremena... uostalom... A, kako sad živite, Jakove Petroviču?

- Mogu vam jedno reći, Jakove Petroviču - odgovori naš junak hladnokrvno i dostojanstveno - vaš neprijatelj nikad nisam bio.

- Hm... da, a Petruška? Kako ono beše? Petruška, čini mi se? Da, da! Pa, kako je on? Dobro? Kao i pre?

- I on je kao i pre, Jakove Petroviču - odgovori malo iznenađen gospodin Goljatkin stariji. - Ja ne znam, Jakove Petroviču... ja od svoje strane... plemenito i iskreno, Jakove Petroviču, priznajte i sami, Jakove Petroviču...

- Jeste. Ali vi sami znate, Jakove Petroviču - reče tiho i značajno gospodin Goljatkin mlađi, izigravajući na taj način tužnog čoveka punog kajanja i sažaljenja dostojnog - vi i sami znate, vreme je naše teško... Pozivam se na vas, Jakove Petroviču, vi ste pametan čovek pa ćete pravilno rasuditi - ubaci gospodin Goljatkin mlađi, laskajući podlo gospodinu Goljatkinu starijem. - Život nije igračka, sami znate, Jakove Petroviču - završi značajno gospodin Goljatkin mlađi, praveći se na taj način pametan i učen čovek, koji može da razmišlja o visokim stvarima.

- Ja, od svoje strane, Jakove Petroviču - odgovori oduševljeno naš junak - od svoje strane, prezirući zaobilazne puteve i govoreći smelo i otvoreno, govoreći iskreno i pošteno, na plemenitoj osnovi - mogu otvoreno i časno da tvrdim, Jakove Petroviču, da sam sasvim čist i da, vi i sami znate, Jakove Petroviču, sva ta obostrana zabluda, sve su to, možda, priče, mišljenje povodljive svetine... Ja govorim otvoreno, Jakove Petroviču: sve može da bude. Još ću vam, Jakove Petroviču, reći, ako se tako sudi, ako se na stvar gleda pošteno i uzvišeno, smelo ću reći, bez lažnog stida, čak će mi biti prijatno da vam otkrijem da sam bio u zabludi, i da mi je čak prijatno da to priznam. Vi sami znate, vi ste pametan čovek, a povrh toga i plemenit.

Bez stida, bez lažnoga stida spreman sam da to priznam... - dostojanstveno i

otmeno završi naš junak.

- Udes, sudbina! Jakove Petroviču... ali ostavimo sve to - s uzdahom reče gospodin Goljatkin mlađi. - Bolje da kratke trenutke našeg sastanka upotrebimo za korisniji i prijatniji razgovor, kao što priliči dvojici kolega... Zbilja, ja nekako nisam imao prilike, za sve ovo vreme, da progovorim s vama ni dve reči... Nisam tome kriv ja, Jakove Petroviču...

- A ni ja - prekide ga vatreno naš junak - ni ja! Srce mi kaže, Jakove Petroviču, da ja nisam kriv u svome tome. Sudbinu ćemo okriviti za sve, Jakove Petroviču - dodade gospodin Goljatkin stariji potpuno pomirljivim tonom. Glas mu je počeo malo-pomalo da slabi i dršće.

- A inače? Kako vaše zdravlje, uopšte? - izusti zabludeli slatkim glasom.

- Kašljucam pomalo - odgovori naš junak još slađim.

- Čuvajte se. Sad je na sve strane rednja, nije teško dobiti anginu; priznajem vam da sam ja već počeo da nosim flanelsko rublje.

- Zaista, Jakove Petroviču, nije teško navući anginu... Jakove Petroviču! - izusti posle kratkog ćutanja naš junak. - Jakove Petroviču! Vidim da sam bio u zabludi... S ganućem se sećam onih srećnih trenutaka koje smo proveli zajedno pod mojim siromašnim, ali, smem reći, gostoljubivim krovom...

- Vi, u svom pismu, međutim, niste tako pisali - odgovori mu donekle prekorno gospodin Goljatkin mlađi, koji je tu bio potpuno u pravu (naravno, jedino u tom slučaju potpuno u pravu).

- Jakove Petroviču! Ja sam grešio... Sad jasno vidim da sam grešio i u tom svom nesrećnom pismu. Jakove Petroviču, vi mi nećete verovati, ali mene muči savest kad vas pogledam... Dajte mi to pismo da ga na vaše oči pocepam ili, ako je to nemoguće, preklinjem vas da ga shvatite obrnuto - sasvim obrnuto, u prijateljskom duhu, dajući suprotan smisao svim rečima u mom pismu. Bio sam u zabludi. Oprostite mi, Jakove Petroviču, ja sam sasvim... bio sam u strašnoj zabludi, Jakove Petroviču.

- Vi velite? - prilično rasejano i ravnodušno upita verolomni prijatelj gospodina Goljatkina starijeg.

- Kažem da sam skroz grešio, Jakove Petroviču, i da, od svoje strane, bez ikakvog lažnog stida...

- E, onda dobro! To je vrlo dobro što ste bili u zabludi - odgovori grubo gospodin Goljatkin mlađi.

- Ja sam, Jakove Petroviču, čak imao ideju - dodade u plemenitoj težnji naš iskreni junak, ne opažajući užasno izdajstvo svog lažnog prijatelja - ja sam čak imao ideju... eto, velim, postoje dva savršeno ista...

- A! To li je vaša ideja!...

Tu, poznat po svojoj ništavnosti, gospodin Goljatkin mlađi ustade i dohvati šešir. Nikako ne opažajući obmanu, ustade i gospodin Goljatkin stariji smešeći se prostodušno i toplo na svog lažnog prijatelja, i trudeći se u svojoj nevinosti da ga zadobije, ohrabri, i na taj način sklopi s njim novo prijateljstvo...

- Zbogom, vaše prevashodstvo - doviknu odjednom gospodin Goljatkin mlađi. Naš junak zadrhta kad je opazio na licu svog neprijatelja čak nešto satirsko, i samo da bi ga se otarasio, metnu dva svoja prsta u pruženu ruku nemoralnog čoveka; ali tada... tada bestidnost gospodina Goljatkina mlađeg pređe svaku meru. Dohvativši dva prsta ruke gospodina Goljatkina starijeg, i stisnuvši ih malo, nevaljalac, sada opet, na oči našeg junaka, ponovi svoju jutrošnju bestidnu šalu. Mera ljudskog strpljenja bila je prevršena.

Već je vraćao u džep maramicu kojom je obrisao prste, kad gospodin Goljatkin stariji dođe k sebi i polete za njim u susednu sobu, kuda je, po svojoj gadnoj navici, pohitao da što pre umakne njegov nepomirljivi neprijatelj. I kao da ništa nije bilo, stajao je već kraj tezge, jeo kolače i savršeno spokojno, kao moralan čovek, koketovao sa poslastičarkom Nemicom. - „Ne sme se pred damama” - pomisli naš junak, i takođe priđe tezgi, premda van sebe od uzbuđenja.

- Zbilja, babac nije rđav! Šta vi mislite? - počeo ponovo sa svojim nepristojnim ispadima gospodin Goljatkin mlađi, verovatno računajući na beskrajno strpljenje gospodina Goljatkina. Debela Nemica gledala je oba svoja gosta teškim i praznim pogledom, očevidno ne razumevajući ruski, i ljubazno se smešila. Naš junak planu kao oganj zbog reči bestidnog Goljatkina mlađeg i, ne mogavši više da se savlada, polete najzad na njega s očevidnom namerom da ga rastrgne i na taj način konačno svrši s njim, ali gospodin Goljatkin mlađi, po svojoj podloj navici, bio je već daleko, zaždio je i bio već na vratima. Samo se po sebi razume da se posle prvog trenutka zaprepašćenja, koje je, prirodno, obuzelo bilo gospodina Goljatkina starijeg, on odmah povratio i, što je igda mogao, pojuri sad kao bez duše za izazivačem, koji je već sedao u kola koja su ga očekivala, očigledno po ranijem dogovoru s kočijašem. Ali u tom trenutku, videći bekstvo oba gosta, debela Nemica ciknu i zazvoni svom snagom. Naš se junak tako reći u trku okrete natrag, baci joj novac za sebe i za bestidnog čoveka koji nije platio, ne tražeći kusura, i premda ga je to zadržalo, ipak uspe, opet u trku, da se dohvati svog neprijatelja. Svom snagom koju mu je priroda dala uhvatio se naš junak za blatobran, i tako neko vreme jurio ulicom upinjući se da se ubaci u kola, što mu je, opet, iz sve snage branio gospodin Goljatkin mlađi. Kočijaš je, međutim, i bičem, i vodicama i nogom i rečima podsticao svoje premoreno kljuse koje neočekivano pojuri u galopu zagrizavši žvale i ritajuć se, po svojoj ružnoj navici, na svakom trećem koraku. Najzad, naš junak nekako uspe da se popne u kola; licem je bio okrenut svom neprijatelju, naslanjao se leđima na

kočijaša, kolena je upro u kolena bestidnika, a desnom rukom se iz sve snage uhvatio za sasvim olinjalu krznenu jaku na kaputu razvratnog i ogorčenog svog neprijatelja...

Neko vreme neprijatelji su se vozili ćutke. Naš je junak jedva disao; put je bio veoma rđav, i on je na svakom koraku odskakivao izlažući se opasnosti da slomi vrat. Osim toga, svirepi njegov neprijatelj još nije bio voljan da se prizna pobeđenim i gledao je da izgura u blato svog protivnika. Uz sve neprilike, još je i vreme bilo užasno. Sneg je vejao u krupnim pahuljicama i na sve načine pokušavao da se nekako podvuče pod raskopčani kaput gospodina Goljatkinina. Svud je bilo tamno i ništa se nije videlo. Teško se moglo razaznati kojim ulicama jure... Gospodinu Goljatkinu se sad pričinilo da se s njim zbiva nešto poznato. Pokušavao je trenutno da se seti nije li nešto predosećao juče... u snu, na primer... Najzad je njegova tuga došla do vrhunca muke. Navali se na svog nemilosrdnog protivnika, i počeo da viče. Ali krik njegov je zamirao na usnama... Nastao je trenutak kad je gospodin Goljatkin sve zaboravio i rešio da sve to nije ništa, da je to samo onako, događa se na neki neobjašnjiv način, i zato bi bilo suvišno i uzaludno da protestuje... Ali odjednom, gotovo u istom trenutku kad je naš junak sve to zaključio, neki neoprezni trzaj promeni celu situaciju. Gospodin Goljatkin se kao džak brašna strovali s kola i otkotrlja nekud, sasvim osnovano priznajući, dok je padao, da se odista i u nezgodno vreme ražestio. Podigavši se, vide da su nekud stigli; kola su stajala nasred nečijeg dvorišta, a naš junak na prvi pogled opazi da je to dvorište one kuće u kojoj stanuje Olsufij Ivanovič. U isti čas spazi da se njegov neprijatelj uputio ka ulazu i verovatno Olsufiju Ivanoviču. U neopisivoj tuzi pojuri da stigne svog neprijatelja, ali, na sreću, razumno se predomisli još na vreme. Ne zaboravivši da plati kočijaša, gospodin Goljatkin polete na ulicu i potrča što igda može kuda ga oči vode.

Sneg je vejao, kao i pre, u krupnim pahuljicama; kao i pre bilo je mutno, mokro i tamno. Naš junak nije išao, on je leteo, i rušio putem sve, seljake, žene, decu, i odbijao se kao lopta od žena, seljaka i dece. Oko njega i za njim čuo se plašljiv žagor, cika i vika... Ali gospodin Goljatkin kao da nije znao za sebe, i ni na šta nije hteo da se osvrće... Došao je k sebi tek kod Semjonovskog mosta, i to zato što je nezgodno očepio i oborio dve seljanke s nekakvom njihovom robom, a i sam se pritom preturio. „Ništa to” - pomisli gospodin Goljatkin; - „sve se to još može okrenuti nabolje” - i uvuče ruku u džep želeći da rubljom plati prosute medenjake, jabuke, grašak i drugo. Odjednom nova svetlost ozari gospodina Goljatkinina: u džepu je napipao pismo koje mu je jutros pisar predao. Setivši se, između ostalog, da u blizini ima jedna kafana, svrati tu ne časeći časa, sede za sto osvetljen lojanom svećom, pa, ne obraćajući ni na šta pažnju, ne slušajući kelnera koji je došao da ga usluži, prelomi pečat i počeo da čita sledeće, što ga je do krajnosti iznenadilo:

„Plemeniti stvore što patiš radi mene,
zanavek drag srcu mome!

Ja patim, ja propadam - spasi me! Klevetnik, intrigant, čovek poznat po svojim zlonamernim težnjama upleo me je u svoje mreže, i ja sam propala! Pala sam! Ali on mi je odvratn, a ti!... Nas su rastavljali, moja su pisma hvatali - sve to činio je onaj pokvarenjak koristeći se svojom jedinom dobrom osobinom - sličnošću s tobom. Naravno da čovek može biti ružan, ali da pleni umom svojim, jakim osećanjima i prijatnim ponašanjem... Ja propadam! Udaju me silom, a najviše intrigira u tome moj otac, dobrotvor moj, savetnik Olsufij Ivanovič, želeći verovatno da zauzme moje mesto i moje veze u otmenom društvu... Ali ja sam se odlučila i protestujem svom snagom svog bića. Čekaj me s kočijama danas, tačno u devet sati, pod prozorima stana Olsufija Ivanoviča. Kod nas je danas opet bal i doći će i lepi poručnik. Ja ću izići, mi ćemo se otisnuti. Uostalom može se naći i druga služba gde se može otadžbini biti od koristi. U svakom slučaju, seti se, dragi, da je nevinost jaka baš svojom nevinošću. Zbogom. Čekaj s kočijama pred ulazom. Baciću se u zaštitu tvog zagrljaja, tačno u dva sata posle ponoći.

Do groba tvoja
Klara Olsufjevna .”

Kad je pročitao pismo, naš junak ostade nekoliko trenutaka kao poražen. U strašnom jadu, u strašnom uzbuđenju, bled kao krpa, s pismom u ruci, prošao je nekoliko puta po kafani. Da nevolja bude veća, naš junak nije primetio da je u tom trenutku bio predmet izuzetne pažnje svih onih koji su se tu nalazili. Verovatno njegovo neuredno odelo, nesavladljivo uzbuđenje, hodanje, ili bolje reći trčanje, gestikuliranje rukama, možda koja zagonetna reč izgovorena uvetar i nesvesno - sve to verovatno bilo je veoma rđava preporuka za gospodina Goljatkina u očima svih posetilaca; čak je i momak počeo podozrivo da ga gleda. Došavši k sebi, naš junak opazi da stoji nasred sobe i gotovo nepristojno i neučtivo gleda u jednog starčica sasvim uljudne spoljašnjosti, koji je, pošto je ručao i pomolio se bogu pred ikonom, opet seo i takođe ne skida očiju sa gospodina Goljatkina. Kad se smeteno obazreo oko sebe, naš junak opazi da svi, baš svi, gledaju u njega, i to na najzloslutniji i najpodozriviji način. Odjednom, neki oficir u ostavci sa crvenim okovratnikom, glasno zatraži „Policijske novine”. Gospodin Goljatkin zadrhta i pocrvene: nekako

slučajno pogleda nadole i vide da je u tako nepristojnom odelu u kakvom ne bi smeo ni kod kuće sedeti, a kamoli na javnom mestu. Cipele, pantalone, sva leva strana, bili su potpuno blatnjavi; pantljika što pridržiava pantalone ispod cipele, otkinuta na desnoj nozi, frak pocepan na više mesta. U neizmernom svome jadu pride naš junak stolu za kojim je čitao i vide kako mu prilazi kafanski momak sa nekim čudnim i drsko odlučnim izrazom na licu. Naš se junak zbuni, potpuno se izgubi i poče da razgleda sto kraj koga je sad stajao. Na stolu su bili nepospremljeni tanjiri posle nečijeg ručka, ležala je uprljana servijeta i upotrebljen nož, viljuška i kašika. „Ko li je to ručao” - pomisli naš junak - „je li moguće da sam ja? Sve je moguće! Ručao, a nisam ni opazio; šta ću sad?” Digavši oči, gospodin Goljatkin opazi pored sebe opet momka koji se spremao da mu nešto kaže.

- Šta sam dužan, bratac? - upita naš junak drhtavim glasom.

Glasan smeh zaori se oko gospodina Goljatkina, pa i momak se osmehnu. Gospodin Goljatkin razumede da se i tu obrukao, i počinio neku strašnu glupost. Shvativši to, toliko se zbunio da je bio primoran da zavuče ruku u džep po maramicu, tek da nešto učini i ne stoji tek tako; ali, na neopisivo čudo svoje i svih prisutnih, mesto maramice izvuče bočicu s nekakvim lekom, koji mu je pre četiri dana prepisao Krestjan Ivanovič. „Lekove u istoj apoteci” - prođe kroz glavu gospodinu Goljatkinu... On odjednom zadrhta i samo što ne viknu od užasa. Nova svetlost sinu... Tamna, crvenkasto-odvratna tečnost udari sa zloslutnom svetlošću u oči gospodinu Goljatkinu... Bočica mu ispade iz ruku i razbi se. Naš junak kriknu i odskoči dva koraka unazad od prosute tečnosti... drhtao je celim telom i znoj mu je probijao na slepoočnicama i po čelu. „Znači, život je u opasnosti!” Međutim, u sobi je nastalo komešanje, gužva; svi opkoliše gospodina Goljatkina, svi počeše da govore gospodinu Goljatkinu, neki čak ščepaše gospodina Goljatkina. Ali je naš junak bio nem i nepomičan, nije video ništa, nije čuo ništa, nije osećao ništa... Najzad, kao da se otkide s mesta, pojuri iz kafane, gurajući sve i svakoga ko je hteo da ga zadrži, i gotovo van sebe pade u prva kola koja se nađoše uz put i polete u svoj stan.

U predsoblju stana sreće Mihejeva, kancelarijskog služitelja, sa službenim pismom u rukama. „Znam, prijatelju, sve znam” - reče naš izmučeni junak slabim i tužnim glasom - „to je zvanično...” U pismu je zaista bilo naređeno gospodinu Goljatkinu, s potpisom Andreja Filipoviča, da preda sve predmete koji su bili kod njega Ivanu Semjonoviču. Gospodin Goljatkin uze pismo, dade služitelju deset kopjejaka, uđe u sobu i vide da Petruška sprema i skuplja na gomilu sve svoje krpe i prnje, sve svoje stvari, nameravajući očigledno da napusti gospodina Goljatkina, i da od njega pređe Karolini Ivanovnoj, koja ga je odmamila da joj zameni Jevstafija.

GLAVA DVANAESTA

Petruška uđe ljuljajući se, držeći se nekako čudno nemarno, i s nekim prostačkim, svečanim izrazom na licu. Videlo se da je nešto namislio, smatrao se potpuno u pravu i gledao kao sasvim stran čovek, to jest, neki tuđ sluga, a nikako nekadašnji sluga gospodina Goljatkina.

- Eto, eto vidiš, dragi moj - poče zadihano naš junak - koliko li je sati, dragi moj?

Petruška ćuteći pođe za pregradu, zatim se vrati i dosta slobodnim tonom izjavi da je već skoro sedam i po.

- E, dobro, dragi moj. Vidiš li, dragi moj... dozvoli da ti kažem, dragi moj, da je među nama, izgleda, sad sve svršeno.

Petruška je ćutao.

- A sad, sad kad je među nama sve svršeno, kaži mi otvoreno, kao prijatelju kaži, gde si, bratac, bio?

- Gde sam bio? Bio sam kod dobrih ljudi.

- Znam, prijatelju, znam. Ja sam uvek bio zadovoljan tobom, dragi moj, daću ti preporuku... A sad si, dakle, kod njih?

- Šta ćete, gospodine. I sami izvolevati znati. Poznato je da dobar čovek nikoga neće zlu naučiti.

- Znam, dragi moj, znam. Danas su dobri ljudi retki, prijatelju; ceni ih, prijatelju. No, pa kako je kod njih?

- Zna se, kako... Samo, ja kod vas, gospodine, više služiti ne mogu, sami izvolevati znati.

- Znam, dragi moj, znam, znam ja tvoju revnost i marljivost, sve sam ja to video, prijatelju, zapažao sam. Ja te, prijatelju, poštujem. Ja dobrog i čestitog čoveka poštujem, pa ma to bio i sluga.

- Pa zna se! Naravno, i sami znate, čovek traži gde je bolje. Tako je to. Šta ću! Zna i vi, gospodine, da se bez dobrog čoveka ne može.

- Pa lepo, bratac, lepo; ja to osećam... Evo ti dakle, tvoj novac, a evo ti i

preporuke. Sad da se poljubimo, bratac, da se oprostimo... A sad, dragi moj, ja ću te zamoliti za jednu uslugu, poslednju uslugu - reče gospodin Goljatkin svečanim glasom. - Vidiš li, dragi moj, svašta biva. Nevolja se krije, prijatelju, i u raskošnim palatama i od nje ne možeš nikud umaći. Ti znaš, prijatelju, ja sam prema tebi, čini mi se, uvek bio pažljiv...

Petruška je ćutao.

- Ja sam, čini mi se, uvek bio prema tebi pažljiv, dragi moj... A, koliko mi sad imamo rublja, dragi moj?

- Pa sve je na broju, šest platnenih košulja, tri para čarapa, četiri plastrona, jedna potkošulja od flanela, donjeg rublja dva para. Sami znate, sve je tu. Ja, gospodine, od vašega ništa... Ja, gospodine, čuvam gospodsko dobro. Ja vam, gospodine, ovaj... zna se ... a da imam neku manu, to nikada, gospodine, to i sami znate, gospodine...

- Verujem, prijatelju, verujem. Ja ne govorim o tome, prijatelju, ne govorim o tome, vidiš li, evo šta je, prijatelju...

- Zna se, gospodine, znamo mi već za to. Ja, kad sam ono bio kod generala Stolbnjakova u službi, mene su ostavljali kad su odlazili u Saratov... tamo su imali imanje...

- Nisam ja to hteo reći, prijatelju, ja onako... nemoj ti nešto da pomisliš, dragi prijatelju...

- Zna se, nas sirotinju, i sami izvolevate znati, nije teško opanjkati. A sa mnom su bili svud zadovoljni. I ministri, i generali, i senatori, i grofovi. Bio sam kod svih, kod kneza Svinčatkina, kod pukovnika Pereborkina, kod generala Nedobarova, i posećivali smo i našima na imanje dolazili. Zna se...

- Jest, prijatelju, jest; dobro, prijatelju, dobro. Eto i ja, prijatelju, sad putujem... Svakome stoji svoj put, dragi moj, i ne zna se kakav put čoveka čeka. Pa, prijatelju, da mi spremiš sad odelo; da, moj mundir metni... druge pantalone, čaršave, pokrivače, jastuke...

- Zapovedate da sve to stavim u zavežljaj...

- Da, prijatelju, jest; moglo bi se i u zavežljaj... Ko zna šta nam se može dogoditi. A sad, dragi moj, idi i dovedi kočije.

- Kočije?

- Jest, prijatelju, kočije poveće, i za duže vreme. A ti, prijatelju, nemoj što da pomisliš...

- A daleko putujete?

- Ne znam, prijatelju, ni to ne znam. Perinu takođe mislim da bi trebalo staviti. Kako ti misliš, prijatelju? Ja se na tebe oslanjam, dragi moj...

- Zar odmah izvolevate putovati?

- Da, prijatelju, da! Tako se desilo... tako je to, dragi moj, tako je to?

- Pa jest, gospodine, eto, kod nas u puku, s poručnikom je bila ista stvar: tamo od spahije... odveo...

- Odveo? Kako! Dragi moj, ti...

- Jeste, odveo, i u drugom selu se venčali. Sve je bilo ranije pripremljeno. Bila je potera, ali se knez, pokojnik, umešao i uredio stvar.

- Venčali se, ali... kako ti, dragi moj? Otkud ti to, dragi moj, znaš?

- Pa, zna se! Glas se daleko čuje, gospodine. Znamo mi sve, gospodine... naravno, ko nije grešio. A sad ću ja vama, gospodine, reći, dozvolite mi da vam, gospodine, kažem, prosto, po seljački; kad je već dotle došlo, reći ću vam: imate vi, gospodine, neprijatelja - suparnika imate, jakog suparnika, to je...

- Znam, prijatelju, znam; i ti, dragi moj, znaš... Eto, ja se uzdam u tebe. Šta sad, dakle, da radimo, prijatelju? Šta mi ti savetuješ?

- Evo šta, gospodine, ako ste vi sad već, recimo, tako, pošli tim putem, onda će vam trebati ponešto i da kupite - čaršave, jastuke, još jednu perinu za dvoje, dobar jorgan - možete ovde dole, kod komšinice: meštanka je ona, gospodine, ima dobru lisičju bundu, možete je videti i kupiti, možete odmah otići da je vidite. Sad vam je potrebno, gospodine; bunda je dobra, odozgo je od atlasa, a postavljena lisičjim krznom...

- Dobro, prijatelju, dobro, pristajem, prijatelju, i uzdam se u tebe, potpuno se uzdam; neka bude i bunda, prijatelju... Samo brže, brže! Tako ti boga, brže! Kupiću i bundu, samo te molim, požuri! Skoro će osam, brže, tako ti boga, prijatelju! Žuri što pre, prijatelju!...

Petruška ostavi neuvezan zavežljaj rublja, jastuka, jorgana, čaršava i svakojakih prnja, koje je počeo da skuplja i slaže, i strmoglavce pojuri iz sobe. Međutim, gospodin Goljatkin dohvati još jednom pismo - ali da ga čita, nije mogao. Uhvati se obema rukama za jadnu svoju glavu i u čudu se prisloni uza zid. Da misli, nije mogao ni o čemu, da radi što, takođe nije mogao: ni sam nije znao šta se s njim zbiva. Najzad, videći da vreme prolazi, a niti se Petruška niti se bunda pojavljuje, gospodin Goljatkin se reši da pođe sam. Kad je otvorio vrata od predsoblja, začu dole neku larmu, govor, prepirku, raspravljanje... Nekoliko žena iz susedstva brbljale su, vikale, raspravljale, prepirale se o nečem - gospodin Goljatkin je već znao o čemu. Čuo se Petruškin glas, zatim se čuše nečiji koraci. „Bože moj! Ceo svet će sazvati ovamo!” - prostenja gospodin Goljatkin kršeći ruke u očajanju i pojuri nazad u sobu. Utrčavši u sobu, pade gotovo van sebe na divan, licem na jastuk. Jedan trenutak je tako ležao, zatim skoči i, ne sačekavši Petrušku, obu kaljače, uze šešir i kaput, uze novčanik i strmoglavce potrča niz stepenice. „Ne treba ništa, ništa, dragi moj! Ja ću sve sam. Zasad mi nisi potreban; možda će se, međutim, stvar okrenuti nabolje” - promrmlja gospodin Goljatkin Petruški, kojeg je sreo na stepenicama, a

zatim istrča u dvorište pa napolje. Srce mu je premiralo, još se nije odlučio... Kako će i šta će, kako da postupi u sadašnjoj kritičnoj situaciji...

- Eto sad opet: kako da postupim, Gospode bože? A zar je sve to moralo biti! - povika najzad u očajanju, vrljajući po ulici bez cilja, kud ga oči vode - zar je baš moralo da bude sve to! I da nije toga, baš toga, sve bi se udesilo; najedanput, jednim udarcem, jednim veštim, energičnim, čvrstim udarcem, sve bi se udesilo. Dao bih prst da mi se odseče ako se ne bi udesilo! I čak znam na koji bi se način udesilo. Evo kako bi se desilo: ja bih tu, ovaj, tako i tako rekao, dopustite mi, gospodine, da kažem, niti tako niti onako; rekao bih, poslovi se tako ne rade, gospodine moj; milostivi gospodine moj, poslovi se tako ne rade i samozvanstvom se kod nas ništa ne da postići; samozvanac je, gospodine moj, čovek, ovaj - nepotreban, koji otadžbini ne doprinosi nikakve koristi. Razumete li vi to? Ded, razumete li vi to, rekao bih, milostivi gospodine?! Eto tako bi to, ovaj... Ali ne, šta je to... on uopšte nije ovaj... Ja koješta govorim, budala, prava budala! Ja, samoubica jedan! Ono, samoubico jedan, nije to baš ni sasvim, ovaj... Ipak si ti pokvaren čovek, eto kako sad stoji stvar!... No kuda sad da se denem? Šta sad da činim od sebe? Za šta sad valjam? Za šta ti sad, da reknemo, valjaš, Goljatkine jedan, nedostojniče jedan! No, i šta ćeš sad? Treba uzeti kočije; najmi ih i odvedi joj ih, tamo; nožice bi, veli, pokvasili ako ne bi bilo kočija... I ko bi to mogao da pomisli? Ej, gospođice, ej, gospo moja! Ej, devojko primernog vladanja! Ej, hvaljena naša! Pokazali ste se, gospođice, nema se šta reći, pokazali ste se!... A sve to dolazi od lošeg vaspitanja; i ja, kad sam sad razmotrio i prokljuvio sve to, vidim da ne dolazi ni od čega drugoga nego od nemorala. Da su je u mladosti, ovaj... pa baš i prutom koji put, ne, nego su je bombonama i slatkišima raznim kljukali, i starac glavom slinio nad njom: ti si, veli, moja ovakva i onakva, ti si veli, divna, za grofa ću te udati!... A eto kakva je ispala i pokazala sad svoje karte; eto, veli, kako ja igram! Umesto da su je odmalena držali kod kuće, a oni nju u pansion, kod madam Francuskinje, kod nekakve emigrantkinje Falbale; i tu je ona razne finese naučila, kod te emigrantkinje Falbale, i tako je i ispalo. Haj'te sad, radujte se!... Budite, veli, u kočijama u toliko i toliko sati, pod prozorima, i osećajnu romansu na španskom otpevajte; očekujem vas i znam da me volite, zato ćemo pobeći i zajedno živeti u kolibi. Pa, najzad, to nije ni dozvoljeno; a to se, gospo moja, ako smo već na tome, i ne sme, to je i zakonom zabranjeno, to, poštenu i nevinu devojku iz roditeljske kuće odvesti bez pristanka roditelja! I, najzad, zašto, čemu, i kakva je za to potreba? Što se ne uda za koga treba, koga joj je sudbina odredila, pa kraj! A ja sam čovek činovnik; i zbog toga mogu svoje mesto izgubiti, ja mogu, gospo moja, otići pod sud zbog toga! Eto tako je to, ako niste znali! To ona Nemica radi. To sve od nje, veštice, dolazi, zbog nje se ta kaša zakovala. Zato što su oklevetali čoveka, zato što su izmislili protiv njega ženske

spletke, čitavu komediju, po savetu Andreja Filipoviča - zato se to sve događa. Inače, šta bi Petruška imao tu da se plete? Šta se njega to tiče? Šta mu to treba? Ne, gospođice, ja ne mogu, nikako ne mogu, nipošto ne mogu... A vi me, gospođice, ovoga puta nekako izvinite. Od vas je sve to, gospođice, i poteklo, nije to poteklo od Nemice, nego baš od vas; zato što je veštica dobra žena, zato što veštica nije kriva, nego ste, gospođice, krivi vi - eto tako je to! Vi me, gospođice, navodite na tanak led... Tu čovek propada, tu čovek sam od sebe nestaje i samoga sebe ne može da održi - kakva tu svadba da bude! I kako će se sve to svršiti? I kako će se sad to srediti? Sve bih dao da to mogu da znam!...

Tako je naš junak razmišljao u svome očajanju. Kad se osvestio, opazio je da stoji u Litejnoj ulici. Vreme je bilo užasno: jugovina, padao je sneg pomešan s kišom, i baš isto onako kao u ono nezaboravno vreme kad su u strašni ponoćni čas počele sve nesreće gospodina Goljatkina. - „Kakvo putovanje!” - pomisli gospodin Goljatkin posmatrajući vreme - „da čovek umre!... Gospode bože, gde da sad nađem kočije? Eno tamo na uglu, kanda, nešto se crni. Da vidimo, da ispitamo... „Gospode bože!” ponovi naš junak i pođe slabačkim i nesigurnim koracima na onu stranu gde je ugledao nešto slično kočijama. „Ha, evo šta ću uraditi: otići ću, pašću na kolena, ako se bude moglo, i ponizno ću moliti. Reći ću, tako i tako, u vaše ruke predajem sudbu svoju, u ruke svoga starešine; vaše prevashodstvo, reći ću, zaštitite i usrećite čoveka; tako i tako, stvar je u tom i tom, postupak nezakonit; nemojte me upropastiti, smatram vas za oca, ne ostavite me... ambiciju, čast, ime i dobar glas porodice spasite... od zlikovca, pokvarenjaka, spasite... On je jedna ličnost, vaše prevashodstvo; a ja sam druga; on ide svojim putem, ja svojim, i to vam je. Reći ću: ja ne mogu ličiti na njega; promenite, učinite milost, naredite da se promeni i uništi bezbožna, samovoljna zamena, koja je rđav primer za sve, vaše prevashodstvo. Smatram vas za oca; starešine, naravno dobre i pažljive, treba da podstiču takve težnje... Ima tu čak nečeg viteškog. Smatram vas, reći ću, za milostivog starešinu, za oca, i poveravam vam svoju sudbinu, i neću protivrečiti, povlačim se i stvar prepuštam vama... tako ću reći!”

- Jesi li ti, dragi moj, kočijaš?

- Jesam...

- Potrebne su mi kočije za večeras...

- Izvolevate li daleko ići?

- Za večeras, za večeras, pa ma kuda, dragi moj, ma kuda.

- Izvolevate li izvan grada?

- Jest, prijatelju; možda i izvan grada. Ja još sam ne znam sigurno, prijatelju, ne mogu ti pouzdano reći, dragi moj. Ono, vidiš li dragi moj, možda će se sve okrenuti nabolje. Naravno, prijatelju...

- Pa zna se, gospodine, naravno, i neka da bog svakome.
 - Da, prijatelju, da, zahvaljujem ti, dragi moj, a šta tražiš, dragi moj?...
 - Idete li odmah?
 - Jest, odmah, to jest pričekećeš na jednom mestu... onako, malo, nećeš čekati dugo, dragi moj...
 - Ako me uzimate za sve vreme, po ovom kijametu ne mogu za manje od šest rubalja...
 - Pa dobro, dragi moj, dobro; ja ću ti platiti, dragi moj. A sad me vozi, dragi moj.
 - Sedite; dozvolite da nešto malo ovde popravim; e, sad izvolite, sedite. Kud zapovedate?
 - Ka Izmajlovskom mostu, prijatelju.
- Fijakerist se pope na bok i potera ka Izmajlovskom mostu dva mršava kljuseta koja se jedva odvojiše od jaslara sa senom. Ali najedanput gospodin Goljatkin povuče za gajtan, zaustavi kola i preklinjućim glasom zamoli da okrene natrag, ne prema Izmajlovskom mostu, nego u neku drugu ulicu. Kočijaš skrenu u drugu ulicu, i posle deset minuta najmljene kočije gospodina Goljatkinina zastadoše pred kućom u kojoj je stanovalo njegovo prevashodstvo. Gospodin Goljatkin iziđe iz kola, zamoli usrdno svoga kočijaša da pričeka, a sam, premrla srca, potrča na drugi sprat, cimnu za gajtan, vrata se otvoriše, i naš se junak obre u predsoblju njegovog prevashodstva.
- Je li njegovo prevashodstvo kod kuće? - upita gospodin Goljatkin obraćajući se sluzi koji mu je otvorio vrata.
 - A šta hoćete? - upita lakej mereći od glave do pete gospodina Goljatkinina.
 - Ja, prijatelju, ovaj... ja sam činovnik Goljatkin, titularni savetnik Goljatkin. Tako i tako, došao sam da se objasnim...
 - Pričekajte, ne može se...
 - Prijatelju, ja ne mogu da čekam: moja je stvar važna i ne trpi odlaganja...
 - Pa od koga dolazite? Jeste li akta doneli?...
 - Ne, ja, prijatelju, dolazim sam od sebe... Prijavi me, prijatelju, reci, tako i tako, hoće da se objasni. A ja ću ti se odužiti, dragi moj...
 - Ne može se. Naređeno je da se ne prima, tamo su gosti, izvolite ujutru u deset...
 - Prijavi me, dragi moj, ja ne mogu, nemoguće mi je da čekam... Vi ćete zbog toga, dragi moj, odgovarati ...
 - Pa idi i prijavi; šta ti je stalo, cipele valjda žališ, je li? - progovori drugi lakej, koji se izvalio na klupi i do tog trenutka nije izustio ni reči.
 - Cepam cipele samo! Naredio je da se ne prima, ti dobro znaš. Njihov je red pre podne.

- Prijavi! Neće ti valjda jezik otpasti!

- Pa prijaviću: neće mi jezik otpasti. Zabranio je, kad ti kažem, zabranio. Uđite u sobu.

Gospodin Goljatkin uđe u prvu sobu; na stolu je stajao sat. On pogleda: osam i po. Srce ga zatišta. Već je hteo da se vrati, ali u istom trenutku dugonja lakej stade na prag sledeće sobe i glasno doviknu prezime gospodina Goljatkina. - „Eh, što ti je ovaj grlat!” - pomisli u neopisanom jadu naš junak... - Što nisi rekao: ovaj... Sad je eto, stvar pokvarena, sav je moj trud otišao u vetar: e pa... nije važno...” Uostalom, nije vredelo razmišljati. Lakej se vrati, reče „izvolite”, i uvede gospodina Goljatkina u kabinet.

Kad je naš junak ušao, osetio se kao da je oslepeo jer baš ništa nije video. Ipak mu pred očima promaknuše dve-tri pojave: „To su gosti” - prođe gospodinu Goljatkinu kroz glavu. Najzad naš junak počeo jasno da razabira: orden na crnom fraku njegovog prevashodstva, zatim, postupno, pređe i na crni frak, najzad je bio u stanju da sve posmatra...

- Šta je? - progovori poznati glas nad gospodinom Goljatkinom.

- Titularni savetnik Goljatkin, vaše prevashodstvo.

- No?

- Došao sam da se objasnim...

- Kako?... Šta?...

- Pa tako. Tako i tako, eto, došao sam da se objasnim, vaše prevashodstvo.

- Vi... pa ko ste vi?

- Go-go-gospodin Goljatkin, vaše prevashodstvo, titularni savetnik.

- No, pa šta hoćete?

- Pa eto, tako i tako, smatram ga za oca; klonim se svega, i odbranite me od neprijatelja - eto to!

- Šta je to?...

- Zna se...

- Šta se zna?

Gospodin Goljatkin je ćutao; podbradak mu je počeo pomalo da dršće...

- No?

- Ja sam mislio na nešto viteško, vaše prevashodstvo... Velim, ima tu nešto viteško, i starešinu smatram za oca... velim, tako i tako, uzmite me u zaštitu, sa susuzama vas mo-molim i takve te-težnje treba po-potpomagati...

Njegovo prevashodstvo se okrete. Naš junak nekoliko trenutaka nije mogao ništa da vidi svojim očima. U prsima ga je stezalo. Dah mu se gubio. Nije znao gde stoji... Bilo ga je nekako stid i bilo mu je teško. Bogzna šta je posle došlo... Kad se prenuo, naš je junak opazio da njegovo prevashodstvo razgovara sa svojim gostima i

kao da se nešto žustro prepire s njima. Jednoga od gostiju gospodin Goljatkin poznade odmah. To je bio Andrej Filipovič; druga nije znao, uostalom, lice kao da mu je takođe bilo poznato - visoka, krupna pojava, već u godinama, s veoma gustim obrvama i zaliscima, i izrazita, oštra pogleda. Nepoznati je imao o vratu orden, a u ustima cigaru. Nepoznati je pušio ne vadeći iz usta cigaru, značajno je klimao glavom pogledajući s vremena na vreme u gospodina Goljatkina. Gospodinu Goljatkinu bi nekako nezgodno, pa okrete oči u stranu i tu opazi jednog veoma čudnog gosta. U vratima, koja je gospodin Goljatkin dosad smatrao za ogledalo, kao što mu se ranije desilo - pojavi se on - zna se ko, veoma dobar poznanik i prijatelj gospodina Goljatkina. Gospodin Goljatkin mlađi zaista se dotad nalazio u susednoj sobici, gde je nešto žurno pisao; sad mu je očigledno nešto zatrebalo - i on se pojavio s hartijama pod pazuhom, prišao njegovom prevashodstvu, i veoma vešto, očekujući da mu se pokloni sva pažnja, uspeo da se uplete u razgovor i savetovanje, zauzevši mesto kao malo iza leđa Andreja Filipoviča, a skriven donekle iza nepoznatog koji je pušio cigaru. Izgleda da je gospodin Goljatkin mlađi veoma živo učestvovao u razgovoru, slušao ga je vrlo pristojno, klimao glavom, pocupkivao nogama, smešio se, svaki čas pogledao u njegovo prevashodstvo, kao da je pogledom molio da se i njemu dozvoli da rekne koju reč. „Nitkov!” - pomisli gospodin Goljatkin i nehotice stupi jedan korak napred. Uto se general okrenu i sam dosta odlučno priđe gospodinu Goljatkinu.

- Pa, dobro, dobro; sad idite. Ja ću razmotriti vašu stvar, a narediću da vas isprate... - Tu general pogleda u nepoznatog s gustim zaliscima. Ovaj u znak odobravanja klimnu glavom.

Gospodin Goljatkin je osećao i shvatao jasno da ga drže za nešto drugo, a ne za ono što bi trebalo. „Ovako ili onako, ali se treba objasniti” - pomisli on - „tako i tako, vaše prevashodstvo”. Tada u nedoumici obori oči i, na svoje veliko čudo, opazi na cipelama njegovog prevashodstva poveću belu mrlju. „Nije moguće da su prsle?” pomisli gospodin Goljatkin. Ali uskoro gospodin Goljatkin otkri da cipele njegovog prevashodstva nisu nikako prsle, nego se samo jako sijaju - fenomen koji se potpuno objašnjavao time što su cipele bile lakovane i jako su bleštale. „To se zove odblesak” - pomisli naš junak - „i ta se reč naročito upotrebljava po umetničkim ateljeima, inače se taj sjaj naziva svetlim rubom.” Tu gospodin Goljatkin diže oči i vide da je vreme da govori, jer se stvar može okrenuti nagore... Naš junak učini, dakle, jedan korak napred.

- On je podao i pokvaren čovek, vaše prevashodstvo - reče naš junak ne znajući za sebe, premirujući od straha, pa ipak smelo i odlučno pokazujući na svoga nedostojnog blizanca, koji je u tom trenutku obigravao oko njegovog prevashodstva - tako i tako, ja ciljам na izvesno lice.

Kad je gospodin Goljatkin to rekao, nastala sveopšte komešanje. Andrej Filipovič i nepoznata ličnost zaklimalaše glavom; njegovo prevashodstvo je nestrpljivo iz sve snage cimalo za gajtan od zvonca dozivajući slugu. Tada i gospodin Goljatkin mlađi stupi napred.

- Vaše prevashodstvo - reče on - molim vas ponizno za dozvolu da mogu govoriti. - U glasu gospodina Goljatkina mlađeg bilo je nečeg krajnje odlučnog; sve je u njemu pokazivalo da se on oseća potpuno lagodno.

- Dopustite da vas upitam - počeo on opet, preduhitivši svojom usrdnošću odgovor njegova prevashodstva, i ovoga se puta obraćajući gospodinu Goljatkinu - dopustite da vas upitam: u čijem se prisustvu vi tako objašnjavate? Pred kim stojite, u čijem se kabinetu nalazite?... - Gospodin Goljatkin mlađi bio je sav neobično uzbuđen, sav crven i zažaren od negodovanja i gneva; čak su mu suze izbile na oči.

- Gospoda Basavrjukovi! - dreknu lakej iz sveg glasa pojavivši se na vratima kabineta. - „Lepo plemićko prezime, poreklom iz Malorusije” - pomisli gospodin Goljatkin, i tu oseti da mu je neko na veoma prijateljski način pritisnuo jednom rukom leđa, zatim mu i druga ruka pritisnu leđa; podli blizanac gospodina Goljatkina vrteo se pred njim pokazujući put, i naš junak jasno vide da ga, kako izgleda, vode ka velikim vratima kabineta. „Baš isto kao kod Olsufija Ivanoviča” - pomisli on i nađe se u predsoblju. Kad se obazreo, video je pokraj sebe dva lakeja njegovog prevashodstva i jednog blizanca.

- Kaput, kaput, kaput, kaput moga prijatelja! Kaput mog najboljeg prijatelja! - zacvrkuta pokvarenjak, istrže iz ruku jednog slugu kaput i baci ga gospodinu Goljatkinu pravo na glavu, da bi mu se podlo i pakosno narugao. Otimajući se ispod kaputa gospodin Goljatkin jasno ču smeh dvojice lakeja. Ali već nije ništa slušao i nije opažao ništa izvan sebe; već je izlazio iz predsoblja i našao se na osvetljenim stepenicama. A gospodin Goljatkin mlađi - za njim.

- Zbogom, vaše prevashodstvo! - povika on za gospodinom Goljatkinom starijim.

- Podlače! - reče, sav van sebe, naš junak.

- Pa neka sam i podlac...

- Pokvarenjače!...

- Pa neka sam i pokvarenjak... - odgovaraše poštenom gospodinu Goljatkinu njegov nepošteni neprijatelj i, po svojstvenoj mu podlosti, gledaše sa visine stepeništa, ne trepćući, pravo u oči gospodinu Goljatkinu kao moleći ga da nastavi. Naš junak pljunu u ljutini i istrča napolje; bio je tako utučen da apsolutno nije pamtio ko ga je i kako smestio u kola. Kad se prenuo, video je da se vozi Fontankom. „Znači, ka Izmajlovskom mostu?” - pomisli gospodin Goljatkin... Tu gospodin Goljatkin htede da pomisli još na nešto, ali nije mogao; to nešto bilo je tako užasno

da se čak nije moglo ni objasniti... „No, ništa!” - završi naš junak i odveze se ka Izmajlovskom mostu.

GLAVA TRINAESTA

... Izgledalo je da će se vreme promeniti nabolje. I zaista, susnežica koja je dosad padala u čitavim oblacima poče pomalo da se razređuje, i najzad sasvim prestade. Videlo se nebo, i po njemu gdegde zasjaše zvezde. Ali je bilo mokro, blatnjavo, vlažno i zagušljivo, naročito za gospodina Goljatkina, koji je ionako jedva disao. Njegov nakvašeni i otežali kaput prožimao mu je sve udove neprijatnom toplom vlagom, i svojom težinom čisto kosio ionako već sasvim oslabele noge. Neka grozničava jeza, kao oštri i ljuti mravi, probijala ga je po celom telu; iznemoglost je cedila iz njega hladan, bolestan znoj, tako da je gospodin Goljatkin zaboravio da i u ovom zgodnom slučaju ponovi, s urođenom mu sigurnošću i odlučnošću, svoju omiljenu frazu: da će se i sve ovo, možda, nekako, sigurno, neminovno, promeniti nabolje. „Uostalom, sve to zasad još nije ništa” - dodade naš krepki junak, koji još nije klonuo duhom, brišući s lica kapi hladne vode koje su curile sa svih strana oboda njegovog okruglog i do tog stepena prokislog šešira da se voda već nije mogla držati na njemu. Pošto je dodao da sve to još nije ništa, naš junak pokuša da sedne na prilično debeo panj, koji je ležao pored gomile drva u dvorištu Olsufija Ivanoviča. Naravno, na španske serenade i na svilene lestvice nije se moglo ni misliti, ali zato je trebalo pomisliti na usamljeni kutak, pa ma i ne bio topao, samo da je udoban i skriven. Uzgred budi rečeno, njega je jako mamio baš onaj kutić u predsoblju stana Olsufija Ivanoviča, gde je pre, još u početku ovog istinitog događaja, prestajao svoja dva sata između ormana i starog zaklona, među svakojakim domaćim nepotrebnim tričarijama, prnjama i stareži. Stvar je, pak u tome što je gospodin Goljatkin i sada stajao i iščekivao već čitava dva sata u dvorištu Olsufija Ivanoviča. Ali što se tiče usamljenog i udobnog kutka, sad su postojale izvesne nezgode kojih pre nije bilo. Prva nezgoda bila je ta što su, zapazivši sigurno to mesto, preduzeli izvesne mere predostrožnosti, otkako se desio onaj događaj na poslednjem balu kod Olsufija Ivanoviča; a drugo, trebalo je da sačeka ugovoreni znak od Klare Olsufjevne, jer najzad, morao je postojati neki takav znak. Tako se oduvek radilo: jer, „niti je od nas započelo, niti će se na nama svršiti”.

Gospodin Goljatkin se tu uzgred seti nekog romana koji je još davno čitao, gde je junakinja dala ugovoreni znak Alfredu u sasvim istovetnim prilikama, vezavši za prozor ružičastu traku. Ali ružičasta tračica, sad, noću, i u petrogradskoj klimi, poznatoj po vlazi i promenljivosti, nije mogla doći u obzir, bolje reći, bila je sasvim nemoguća. „Ne, nema tu ništa od svilenih lestvica” - pomisli naš junak - „bolje da ja ovde, onako skriveno iz potaje... bolje, na primer, da stanem ovde.” - I izabra mestašce u dvorištu preko puta prozora, kraj gomilice naslaganih drva. Naravno, po dvorištu je hodalo mnogo stranoga sveta, forajtera, kočijaša; uz to su još lupali točkovi, frktali konji itd.; ali ipak je mesto bilo udobno: hoće li opaziti ili ne, bar je zgodno to što se stvar događa nekako u senci, i Goljatkina ne vidi niko, dok je on mogao da vidi sve. Kod Olsufija Ivanoviča prozori behu veoma osvetljeni; bio je nekakav svečani prijem. Muzika se, doduše, još nije čula. „Znači, nije bal, nego su se onako sakupili iz nekog drugog razloga” - pomisli naš junak skoro premirujući. - „Uostalom, da li je to baš danas?” - sinu mu kroz glavu - „da nisam pogrešio u datumu? Može biti, sve može da bude... Eto kako sve može da bude... Može da bude da je pismo juče pisano, a do mene nije došlo, a nije došlo zato što se tu Petruška umešao, nitkov jedan! Ili je sutra napisano, to jest, šta je meni... nego da je trebalo sutra sve da učinim, to jest da čekam s kočijama...” Tu naš junak sav pretrnu i maši se džepa da izvadi pismo i da se uveri. Ali, na njegovo iznenađenje, pisma ne beše u džepu. „Kako to?” - prošaputa gospodin Goljatkin, ni živ ni mrtav - „gde sam li ga ostavio? Znači da sam ga izgubio? Samo je još to trebalo!” - prostenja najzad. - „Ako padne u rdave ruke? (Možda je već i palo!) Gospode bože! šta će iz toga ispasti! Biće takvo nešto da... O, sudbino kleta!” Gospodin Goljatkin zadrhta kao list pri pomisli da je možda njegov nemoralni blizanac, bacajući mu kaput na glavu, imao nameru da mu ukrade pismo, za koje je, biće od neprijatelja gospodina Goljatkina, nekako doznao. „On ionako zadržava” - pomisli naš junak - „a dokaz... ama kakav dokaz!...” Posle prvog napada i zaprepašćenja od užasa, gospodinu Goljatkinu pojuri krv u glavu. Jauknuvši i zaškrgutavši zubima, dohvati se on za vreću glavu, pade na onaj panj i poče nešto da misli... Ali nikako nije mogao da poveže misli ni o čemu. Promicahu neka lica, čas nejasno, čas oštro; sećao se nekih davno zaboravljenih događaja, u glavi su mu se vrzle melodije nekih glupih pesama... Morio ga je nepodnošljiv jad! „Bože moj! Bože moj!” - pomisli naš junak kad se malo pribrao, gušeci u grudima muklo jecanje - „daj mi duhovne snage u neiscrpoj dubini mojih nevolja! Da sam propao i nestao potpuno - o tome već nema nikakve sumnje, i sve je to u redu, jer drukčije i ne može biti. Prvo, izgubio sam mesto, sigurno sam ga izgubio, nemoguće je da ga nisam izgubio... Ali, recimo, to će se nekako i udesiti. Recimo, novca će mi doteći, za prvo vreme: uzeću drugi neki stančić, drugi neki nameštaj... Pre svega, Petruška neće biti sa mnom. Moći ću i bez tog nitkova... kao

podstanar, i lepo! Dolazim i odlazim kad mi je volja, nema Petruške da gunda što dockan dolazim - eto tako će biti, i eto zašto je dobro kao podstanar... Najzad, recimo, sve će to dobro biti, samo, kako ja to nikako ne govorim ono što treba, govorim o sasvim drugim stvarima?" Tu ponovo sinu gospodinu Goljatkinu u pameti misao o sadašnjem stanju. On se obazre oko sebe. „O, Gospode bože! Gospode bože moj! Ta o čemu ja sad govorim?" pomisli on, sasvim se zbuni i uhvati se za vrelu glavu...

- Hoćete li skoro, gospodine, da krenete? - izusti neki glas nad gospodinom Goljatkinom. Gospodin Goljatkin uzdrhta; pred njim je stajao njegov kočijaš, pokisao i on do gole kože, i ozebao, pa mu od nestrpljenja, i od tog duga vremena, palo na pamet da zaviri kod gospodina Goljatkina iza drva.

- Ja, prijatelju, tek onako... i odmah ću, prijatelju, tek što nisam, tek što nisam, pričekaj samo...

Kočijaš ode gundajući u bradu. „Šta li to gunda?" mislio je kroz suze gospodin Goljatkin. - „Ja sam ga najmio za celo večer, i ja sam sada, ovaj... u pravu... tako je! Najmio sam ga za večeras, pa kraj. Ma ionako stajao, svejedno. Sve zavisi od moje volje. Volja mi je ići, volja ne ići. A što tu iza drva stojim, i to nije ništa ... nemaš ništa da kažeš; gospodin hoće da stoji iza drva, i stoji... ne kalja ničiju čast - tako je to! Tako je to, gospođice moja, ako samo želite da znate. A u kolibi, gospođice moja, kažem vam, tako i tako, u naše doba niko ne živi. Tako je to! I bez čednosti u naše industrijsko doba nećete, gospođice moja, ništa postići, za šta vi sami možete poslužiti kao opasan primer... Dakle, treba služiti kao šef kancelarije u sudu i živeti u kolibi na morskoj obali. Prvo, gospođice moja, na morskim obalama, nema šefova kancelarije, a drugo, vi i ja teško bismo mogli stići do šefa kancelarije. Jer, recimo, na primer, dođem ja i podnesem molbu, tako i tako, velim, hoću, ovaj... da budem šef kancelarije... a vi me zaštitite pritom od neprijatelja... a vama će reći, gospođice, ovaj... da šefova kancelarija ima mnogo, a vi da niste tu kod emigrantkinje Falbale, kod koje ste se učili čednosti, za šta ste sami sad opasan primer. Čednost, gospođice, znači: sedeti kod kuće, poštovati oca i ne misliti o mladoženjama pre vremena. Mladoženja će se, gospođice, naći u svoje vreme, tako je to! Naravno, treba neosporno da znate razne veštine kao: ponekad svirati na fortepijanu, govoriti francuski, da znate istoriju, geografiju, veronauku i aritmetiku - eto tako je to! Više ne treba. Pored toga i kuhinja; i kuhinja neizostavno spada u nadležnost svake čestite devojke! A vi šta činite? Prvo, lepotice moja, milostiva gospođice, neće vas pustiti, nego će poslati poteru za vama, zgrabiće vas, i u manastir! Pa šta tad, gospođice moja? Šta ću tada da činim? Hoćete li da po primeru iz nekih glupih romana dolazim na obližnji brežuljak i kopnim u suzama gledajući u hladne zidine vaše tamnice, i najzad umrem sledeći naviku nekih rđavih nemačkih pesnika i romansijera, je li tako,

gospođice? Ali, prvo, dopustite mi da vam prijateljski kažem da se stvari tako ne rade; a drugo, ja bih i vas i vaše roditelje podobro istukao zato što su vam dozvoljavali da čitate francuske knjige; jer francuske knjige dobru ne uče. To je otrov... kužni otrov, gospođice moja! Ili vi mislite, dozvolite da vas upitam, ili vi mislite da ćemo mi, tako i tako, pobeći nekažnjeni, pa ovaj, velite... hteli biste kolibicu na obali morskoj, i da počnemo da gučemo, raspravljamo o raznim osećanjima i tako provedemo ceo život u blagostanju i sreći, i posle da dobijemo i ptića, pa ovaj... tako i tako, oče naš i viši savetnice Olsufije Ivanoviču, eto, veli, dobili smo ptića, pa povodom tog srećnog slučaja skinite sa nas prokletstvo i blagoslovite bračni par. Ne, gospođice, opet vam kažem da se stvari tako ne rade, i prvo je pritom da neće biti gugutanja, nemojte se nadati. Danas je muž, gospođice moja, gospodar, a dobro i lepo vaspitana žena treba da mu u svemu ugađa. A nežnosti se danas, gospođice, ne vole u naše industrijsko doba; prošlo je, velim, doba Žana Žaka Rusoa. Muž, na primer, sad dolazi gladan sa dužnosti, pa veli: ima li što, dušice, da se založim, da malo votke popijem, haringicu koju pojedem? Vi, gospođice, morate uvek imati u pripravnosti i votke i haringe. I, muž se s apetitom zalaže, a na vas i ne gleda, nego kaže: idi, veli, mačkice, u kuhinju, pripazi ručak; i jedva ako vas jedanput nedeljno poljubi, pa i to ravnodušno!... Eto tako je to po naški, gospođice moja. Pa i to, velim, ravnodušno!... Eto tako će biti ako o tome raspravljamo, ako je već o tome reč i ako se tako gleda na stvar... A šta ću ja tu? Zašto ste mene, gospođice, umešali u svoje kaprise? „Plemeniti stvore, što patiš mene radi, zavek drag srcu mome, itd.” Prvo, ja, gospođice moja, ja i nisam za vas, sami znate da nisam majstor u komplimentima, da ne volim govoriti razne namirisane gluposti, da ne marim za udvaranje, a sa figurom svojom se, priznajem, ne bih mogao podičiti. Lažnoga hvalisanja i stida vi u meni nećete naći; ja vam se, evo, ispovedam sasvim iskreno. Velim, eto, stvar je takva da ja imam samo otvorenu i iskrenu narav i zdravu pamet; a intrigama se ne bavim. Ja nisam intrigant, i time se ponosim - eto, tako je to!... Krećem se među dobrim ljudima bez maske i, da vam sve kažem...”

Odjednom gospodin Goljatkin zadrhta. Riđa, sasvim pokisla brada njegovog kočijaša opet zaviri k njemu, iza drva...

- Odmah ću, prijatelju; znaš, prijatelju, odmah ću, evo me za trenutak - odgovori gospodin Goljatkin drhtavim i iznemoglim glasom.

Kočijaš počea zatiljak, zatim pogladi bradu, zatim učini jedan korak napred... zastade i nepoverljivo pogleda gospodina Goljatkina.

- Odmah ću, prijatelju, ja, vidiš li... prijatelju... ja ću samo malo, ja, vidiš li, prijatelju, samo ću trenutak ovde... vidiš li, prijatelju...

- A možda nećete ni ići? - reče najzad kočijaš konačno i odlučno prilazeći

gospodinu Goljatkinu.

- Ne, prijatelju, odmah ću. Ja, vidiš li, prijatelju, očekujem...

- Tako...

- Ja, vidiš li, prijatelju... Iz kog si sela, dragi moj?

- Mi smo spahijski...

- A je li ti dobar spahija...?

- Pa, tako.

- Jest, jest, prijatelju; pričekaj tu, prijatelju. Ti, ovaj, vidiš li, prijatelju... a jesi li odavno u Petrogradu?

- Godinu dana već vozim...

- Je li ti dobro, prijatelju?

- Pa, tako.

- Jest, prijatelju, jest. Zahvali providenju, prijatelju. Ti, prijatelju, dobrog čoveka da tražiš. Danas su dobri ljudi postali retki, dragi moj; taj će te oprati, nahraniti i napojiti, dragi moj, taj dobar čovek... A ponekad ćeš videti da se i uz zlato suze liju, prijatelju... videćeš žalostan primer; tako je to, dragi moj...

Kočijaš kao da se sažali na gospodina Goljatkina.

- Pa dobro, ja ću pričekati. A hoćete li vi dugo čekati?

- Ne, prijatelju, ne, ja, znaš, ovaj... ja više i neću čekati. Kako ti misliš, prijatelju? Ja se uzdam u tebe. Ja i neću više ovde čekati...

- Ali možda nećete ni ući?

- Ne, prijatelju, ne; a ja ću ti već platiti, dragi moj... eto tako je to. Koliko ti dugujem, dragi moj?

- Pa, koliko smo se pogodili, gospodine, toliko i dajte. Čekao sam vas, gospodine, dugo, i nemojte čoveku činiti nažao, gospodine.

- Pa, evo ti, dragi moj, evo ti. - Tu gospodin Goljatkin dade šest rubalja kočijašu i, ozbiljno rešen da više ne gubi vreme, to jest da umakne dok je čitav, tim pre što je stvar bila potpuno rešena i kočijaš otpušten, pa prema tome i nije imalo više šta da se čeka - pojuri iz dvorišta, iziđe na kapiju, okrete nalevo, i kao bez duše, zadihan i radostan, naže da beži. „Ono, možda će se još sve okrenuti nabolje” - mislio je - „a ja sam se na ovaj način spasao nevolje.” Zaista, gospodinu Goljatkinu postade odjednom neobično lako na duši. „Eh, kad bi sve htelo da se okrene nabolje!” - pomisli naš junak, uostalom, i sam malo verujući svojim rečima. - „Eto, ja, ovaj...” - mislio je on. - „Ne, bolje da učinim onako, i s druge strane... Ili bolje da uradim onako?...” - Dok se tako kolebao i tražio ključ i rešenje za svoje sumnje, naš junak dotrča do Semjonovskoga mosta, a kad je stigao do Semjonovskog mosta, odlučio je razborito i konačno da se vrati. „Tako je i bolje” - pomisli on.

- „Bolje da s druge strane, to jest, evo ovako. Biću tamo kao stran posmatrač, pa

kraj; ja sam, velim, samo posmatrač, strano lice i ništa više, i ma šta da se desi, ja nisam kriv. Eto tako je to! E, pa tako će sad i biti.”

Pošto je rešio da se vrati, naš se junak odista i vrati, tim pre što je imao srećnu misao da sad ostane kao sasvim strano lice. „Tako je i bolje; ne odgovaraš ni za šta, a videćeš što je potrebno... eto tako!” To jest, račun mu je bio najtačniji, i s tim svršeno. Pošto se umirio, sklonio se opet pod tiho okrilje svoje mirne i sigurne gomile drva, i počeo pažljivo da gleda u prozore. Ovoga puta nije trebalo dugo gledati i očekivati. Najedanput kroz sve prozore ukaza se neko neobično kretanje, počеше da promiču neke pojave, razgrnuše se zavese, čitave grupe ljudi okupiše se na prozorima Olsufija Ivanoviča; svi su nešto tražili i osmatrali u dvorištu. Zaštićen svojom gomilom drva, i naš junak počе takođe radoznalo da prati opšte komešanje i sa interesovanjem da promalja glavu i levo i desno, koliko mu je to dopuštala kratka senka od gomile drva, koja ga je skrivala. Najedanput se uplaši, zadrhta, i umalo što se ne stropošta od užasa. Učini mu se, bolje reći, on se doseti da oni tamo ne traže nekoga ili nešto, nego da traže baš njega, gospodina Goljatkina. Svi gledaju u njegovom pravcu, svi pokazuju na tu stranu. Da beži, nije mogao: primetiće ga... Preneraženi gospodin Goljatkin stište se što je mogao jače uz drva, i tek tad opazi da ga je izdajnička njihova senka prevarila, da ga nije celog skrivala. S najvećim zadovoljstvom pristao bi sad naš junak da se uvuče između drva u neku mišju rupicu. Ali to je bilo apsolutno nemoguće. U mukama svojim, počе on najzad odlučno i pravo da gleda u sve prozore odjednom, tako je i bolje... I najednom propade od stida. Opaziše ga jasno, svi su ga odjedared opazili, svi su mu mahali rukama, svi klimali glavom, svi su ga zvali, škljocnuše brave, otvori se nekoliko okana, nekoliko glasova istovremeno počе nešto da mu dovikuje... „Čudi me kako te devojčurke ne tuku još od detinjstva” - mrmljao je u sebi naš junak, sasvim izgubljen. Najedanput sa stepeništa istrča on (zna se ko) samo u mundiru, gologlav, zaduvan, poigravajući, trupkajući i pocupkujući, ispoljavajući verolomno najveću radost što najzad vidi gospodina Goljatkina.

- Jakove Petroviču - zacvrkuta čovek, poznat kao beskorisno ništavilo - Jakove Petroviču, zar ste vi ovde? Vi ćete ozepti. Ovde je hladno, Jakove Petroviču. Izvolite u sobu.

- Ne, ne, Jakove Petroviču! Ne, ja tek onako, Jakove Petroviču - promuca pokornim glasom naš junak.

- Ne, ne, ne može to tako, Jakove Petroviču; oni vas mole, najpokornije mole da dođete, očekuju nas. Kažu: usrećite nas i dovedite Jakova Petroviča ovamo. Eto tako.

- Ne, Jakove Petroviču, ja, vidite li, bolje je da ja... Bolje je da idem kući, Jakove Petroviču... - govorio je naš junak izgarajući na laganoj vatri i smrzavajući se od stida i užasa u isto vreme.

- Ne, ne, nikako! - zacvrkuta odvratni čovek. - Ne, ne, nipošto! Pođimo! - reče on odlučno i povuče gospodina Goljatkinu starijeg prema ulazu. Gospodin Goljatkin stariji isprva nije hteo da ide; ali kako su svi gledali pa bi protivljenje i odupiranje bilo glupo, naš junak pođe; uopšte nije znao šta se s njim zbiva. Neka, najzad neka ide kud ide!

Pre nego što je naš junak uspeo da se koliko-toliko povрати i dođe k sebi, obreo se u dvorani. Bio je bled, razbarušen, izmučen; mutnim očima prelete svu tu gomilu - užas! Dvorana, sve sobe - sve, sve je - bilo prepuno. Mnoštvo ljudi, čitav buket dama, sve se to tiskalo oko gospodina Goljatkinu, sve se ustremilo ka gospodinu Goljatkinu, sve je to nosilo na svojim ramenima gospodina Goljatkinu, koji je vrlo dobro opazio da ga potiskuju na neku stranu. „Valjda ne opet k vratima” - sinu gospodinu Goljatkinu kroz glavu. Zaista, nisu ga potiskivali k vratima, nego pravo ka udobnoj naslonjači Olsufija Ivanoviča. Pored naslonjače, s jedne strane, stajala je Klara Olsufjevna, bleđa, umorna, tužna, ali bogato odevena. Gospodinu Goljatkinu naročito padoše u oči beli cvetići u njenoj crnoj kosi, što je činilo izvanredan utisak. S druge strane naslonjače stajao je Vladimir Semjonovič, u crnom fraku, s novim ordenom u rupici. Gospodina Goljatkinu vodili su pod ruku i, kako je već rečeno, pravo k Olsufiju Ivanoviču - s jedne strane gospodin Goljatkin mlađi, koji je stavio masku smernosti i dobronamernosti, što je našeg junaka beskrajno obradovalo, s druge strane Andrej Filipovič, s najsvečanijim izrazom na licu. „Šta li je to?” - pomisli gospodin Goljatkin. Kad je video da ga vode k Olsufiju Ivanoviču, njemu kao da munja sinu pred očima. Kroz glavu mu prolete misao da su uhvatili pismo. U neizrecivoj mucii stade naš junak pred naslonjaču Olsufija Ivanoviča. „Šta li će sad sa mnom?” - pomisli u sebi. Naravno, on će smelo, to jest, otvoreno, a u isto vreme i plemenito; tako i tako, reći će, itd. Ali ono čega se naš junak, izgleda, bojao, nije se desilo. Olsufij Ivanovič je primio veoma lepo gospodina Goljatkinu i, mada mu nije pružio ruku, ipak je, gledajući ga, zavrteo svojom sedom, poštovanja dostojnom glavom - zavrteo nekako svečano i tužno a i blagonaklono. Tako se bar pričinilo gospodinu Goljatkinu. Njemu se čak pričinilo da je u mutnom pogledu Olsufija Ivanoviča zablistala suza; on podiže oči i vide da i na trepavicama Klare Olsufjevne, koja je tu stajala, kao da zablista suzica; pa i u očima Vladimira Semjonoviča je kao takođe bilo nešto slično; pa se, najzad, i nepokolebljiva i mirna dostojanstvenost Andreja Filipoviča slagala s opštim saučešćem i suzama, a onaj mladić koji je nekada tako ličio na važnog savetnika gorko je plakao, koristeći se tim trenutkom... Ili se sve to možda samo pričinilo gospodinu Goljatkinu, zato što se i on sam rasplakao i jasno osećao kako mu vrele suze teku po hladnim obrazima... Glasom punim jecanja, pomiren s ljudima i sa sudbinom, voleći u tom trenutku ne samo Olsufija Ivanoviča, ne samo sve goste ukupno nego čak i svog opakog blizanca, koji

sada, kanda, nije bio nimalo opak, pa čak ni blizanac gospodina Goljatkina, nego sasvim stran i veoma ljubazan čovek - obratio se naš junak Olsufiju Ivanoviču želeći da izlije dirljivo svoju dušu, ali, prepun svega što se u njemu nakupilo, nije mogao ama baš ništa da objasni, samo je rečitim gestom, ćutke, pokazao na svoje srce... Tada Andrej Filipovič, verovatno želeći da poštedi osetljivost sedoga starca, odvede gospodina Goljatkina malo u stranu, ostavi ga slobodnog i sasvim prepusti samom sebi. Naš junak poče se probijati kroz gustu gomilu gostiju, smešeći se, mrmljajući nešto sebi u bradu, malo iznenađen, ali u svakom slučaju skoro sasvim pomiren s ljudima i sa sudbinom. Svi su mu se sklanjali s puta, svi su ga gledali s nekom čudnom radoznalošću i sa nekim neobjašnjivim zagonetnim saučešćem. Naš junak pređe u drugu sobu: ista pažnja svuda; nejasno je čuo kako se cela gomila gura za njim, kako prate svaki njegov korak, kako krišom između sebe nešto vrlo zanimljivo razgovaraju, vrte glavom, pričaju, raspravljaju i šapuću. Gospodin Goljatkin bi vrlo voleo da zna o čemu to oni tako raspravljaju i šapuću. Kad se obazreo, opazi pored sebe gospodina Goljatkina mlađeg. Gospodin Goljatkin, osetivši potrebu da ga uhvati za ruku i odvede u stranu, najusrdnije zamoli drugog Jakova Petroviča da ga u svim njegovim budućim poduhvatima potpomaže, a u kritičnim trenucima ne ostavlja. Gospodin Goljatkin mlađi važno klimnu glavom i čvrsto stište ruku gospodina Goljatkina starijeg. Našem junaku ustrepta srce u grudima od navrelih osećanja. On se gušio, osećao je da ga nešto tako tišti, tišti; da ga sve te oči, uperene u njega, nekako pritiskuju i guše... Gospodin Goljatkin, uzgred, opazi onog savetnika koji je nosio vlasulju. Savetnik ga je gledao strogim i ispitivačkim pogledom, koji opšte saučešće nije nimalo smekšalo... Naš junak, dakle, reši da ode pravo k njemu, da mu se nasmeši i odmah da se s njime objasni; ali stvar nekako nije uspela. U jednom trenutku gospodin Goljatkin se gotovo sasvim obeznani, izgubi i svest i osećanje... Kad se povratio, vide da se vrti u širokom krugu gostiju koji su ga opkolili. Najedanput iz druge sobe pozvaše gospodina Goljatkina; poziv odjeknu po svoj gomili. Svi se uzbuniše, svi zalarmiše, svi pojuriše na vrata prve dvorane, našega junaka iznesoše gotovo na rukama, pri čemu se surovi savetnik u vlasulji našao skoro uz samoga gospodina Goljatkina. Najzad ga uze i za ruku, i posadi ga pored sebe, preko puta naslonjače Olsufija Ivanoviča, uostalom, na priličnoj udaljenosti od njega. Svi koji su bili u sobama posedaše u nekoliko redova oko gospodina Goljatkina i Olsufija Ivanoviča. Sve se utiša i umiri, nas ta opšte svečano ćutanje, svi su gledali u Olsufija Ivanoviča, očigledno očekujući nešto neobično. Gospodin Goljatkin opazi da su uz naslonjaču Olsufija Ivanoviča i preko puta savetnika seli drugi gospodin Goljatkin i Andrej Filipovič. Ćutanje se nastavljalo; nešto se zbilja očekivalo. „Tačno kao kad u nekoj porodici neko odlazi na daleki put; sad treba samo da se dignu i pomole se bogu” - pomisli naš junak. Najednom nastala

neko neobično komešanje i prekide sva razmišljanja gospodina Goljatkina. Desilo se nešto što se odavno očekivalo. - „Dolazi, dolazi!” - prođe kroz gomilu. - „Ko li to dolazi?” - prolete kroz glavu gospodinu Goljatkinu, i on zadrhta od nekog čudnog osećanja. - „Vreme je!” - reče savetnik i pažljivo pogleda Andreja Filipovića; Andrej Filipović, opet, pogleda Olsufija Ivanovića. Olsufij Ivanović dostojanstveno i svečano klimnu glavom. - „Ustanimo” - reče savetnik, dižući gospodina Goljatkina. Svi ustadoše. Tad savetnik uze za ruku gospodina Goljatkina starijeg, a Andrej Filipović gospodina Goljatkina mlađeg, i svečano sastaviše dva potpuno ista čoveka usred gomile koja ih je okruživala u napetom očekivanju. Naš junak, u nedoumici, obazre se unaokolo, ali ga odmah zaustaviše i ukazaše na gospodina Goljatkina mlađeg, koji mu pruži ruku. „Hoće da nas pomire” - pomisli naš junak i ganut pruži ruku gospodinu Goljatkinu mlađem, a zatim ispruži i glavu prema njemu. Isto to učini i drugi gospodin Goljatkin... Tu se gospodinu Goljatkinu starijem učini da se njegov podmukli prijatelj smeška, da je hitro i obešenjački namignuo svoj onoj gomili što ih okruživaše, da u licu zlonamernog gospodina Goljatkina mlađeg ima nečeg kobnog, da je on čak načinio neku grimasu u trenutku svog Judinog poljupca... Gospodinu Goljatkinu poče bućati u glavi, pred očima mu se smrče, učini mu se da ogromna masa, čitav niz sasvim istih Goljatkina s larmom upada na sva vrata u sobu, ali je bilo kasno. Zvonki izdajnički poljubac odjeknu, i...

Tada nastaje sasvim neočekivana situacija... Vrata koja vode u dvoranu bučno se otvoriše, i na pragu se ukaza čovek čija sama pojava sledi gospodina Goljatkina. Noge kao da mu prirastoše za zemlju. Krik zamre u njegovim stegnutim grudima. Uostalom, gospodin Goljatkin je znao sve unapred, i odavno već predosećao nešto slično. Nepoznati se važno i svečano približavao gospodinu Goljatkinu. Gospodin Goljatkin je vrlo dobro poznao tu pojavu. Često ju je viđao, vrlo često, video ju je i danas... Nepoznati je bio visok i krupan čovek, u crnom fraku, s visokim odlikovanjem o vratu, sa gustim i veoma crnim zaliscima - za potpunu sličnost mu je nedostajala samo cigareta u ustima... Pogled nepoznatoga, kao što već rekosmo, sledio je do užasa gospodina Goljatkina. S važnim i svečanim izrazom prišao je strašni čovek zlosrećnom junaku naše povesti... Naš mu junak pruži ruku; nepoznati uze njegovu ruku i povuče ga za sobom... S izgubljenim, utučenim izrazom na licu obazre se naš junak oko sebe.

- To je, to je Krestjan Ivanovič Rutenšpic, doktor medicine i hirurgije, vaš stari poznanik, Jakove Petroviču! - zacvrkuta nečiji odvratan glas uz samo uvo gospodina Goljatkina. On se osvrnu; to beše odvratan, podlim duševnim osobinama ispunjeni blizanac gospodina Goljatkina. Pakosna i zlokobna radost sijala mu je na licu; on je s oduševljenjem trljao ruke, s oduševljenjem okretao na sve strane glavu, s oduševljenjem obletao oko svih i oko svakoga, bio spreman da od oduševljenja

odmah tu otpočne da igra; najzad skoknu, zgrabi sveću iz ruku jednoga od slugu, i pođe napred osvetljavajući put gospodinu Goljatkinu i Krestjanu Ivanoviču. Gospodin Goljatkin je jasno čuo kako su se svi tiskali, gnjavili jedan drugoga, svi ujedno, u jedan glas, počeli da ponavljaju za gospodinom Goljatkinom: „To nije ništa; ne bojte se, Jakove Petroviču, pa to je vaš stari prijatelj i poznanik, Krestjan Ivanovič Rutenšpic...” Najzad iziđoše na svečano, jako osvetljeno stepenište; i na stepeništu je bilo dosta sveta. Bučno se otvoriše izlazna vrata, i gospodin Goljatkin se stvori na izlazu zajedno s Krestjanom Ivanovičem. Pred ulazom su stajale kočije u koje su bila upregnuta četiri konja, koja su nestrpljivo frktala. Zluradi gospodin Goljatkin mlađi u tri skoka strča niz stepenice, i sam otvori kočije. Krestjan Ivanovič ubedljivim pokretom zamoli gospodina Goljatkina da sedne. Uostalom, ubedljivi gost nije bio potreban; bilo ih je dosta da mu pomognu da uđe... Obamirući od užasa, gospodin Goljatkin se osvrte: jako osvetljeno stepenište bilo je načičkano svetom, odasvud su ga gledale radoznale oči; Olsufij Ivanovič lično predsedavao je na najvišem odmorištu stepeništa, u svojoj udobnoj naslonjači, i pažljivo i s dubokim saučešćem pratio sve što se dešava. Svi su očekivali. Nestrpljiv žagor prolete kroz gomilu, kad se gospodin Goljatkin osvrnuo.

- Ja se nadam da tu nema ničega... ničega za osudu... ili što bi moglo izazvati strogost... i pažnju svih, u pogledu mojih službenih odnosa? - reče izgubljeno naš junak. Unaokolo se začu žagor i graja, svi su odmahivali glavom. Suze briznuše iz očiju gospodina Goljatkina.

- U tom slučaju, ja sam spreman... ja se potpuno poveravam... i predajem svoju sudbinu Krestjanu Ivanoviču...

Tek što je gospodin Goljatkin izustio da svoju sudbinu predaje Krestjanu Ivanoviču, ote se svima što su ga okružavali strašan, zaglušan, radostan uzvik, i prođe kao zloslutan odjek po svetini što je iščekivala. Tad Krestjan Ivanovič s jedne strane, a Andrej Filipovič s druge, uzeše gospodina Goljatkina pod ruku i počеше da ga smeštaju u kočije, a dvojnuk je, po svom podlom običaju, pomagao odostrag. Nesrećni gospodin Goljatkin stariji baci svoj poslednji pogled na sve i sva i, drhteći kao mače koje su polili hladnom vodom - ako se može dopustiti to upoređenje - pope se u kočije, a odmah za njim sede i Krestjan Ivanovič. Vratanca kočija se zatvoriše, ču se udarac biča po konjima, konji povukoše kola, sve naže za gospodinom Goljatkinom. Prodorni, besomučni uzvici svih njegovih neprijatelja poleteše za njim, kao za srećan put. Još izvesno vreme su neka lica promicala oko kola koja su odvozila gospodina Goljatkina; ali malo-pomalo su zaostajala, dok najzad ne iščezoše sasvim. Najduže je izdržao pakosni blizanac gospodina Goljatkina. S rukama u džepovima svojih zelenih pantalona, trčao je on zadovoljna lica, poskakujući čas s jedne, čas s druge strane kočija; ponekad se čak hvatao za

prozorski okvir i, obesivši se o njega, promaljao bi glavu kroz prozor i u znak oproštaja slao gospodinu Goljatkinu poljupce. Ali i on poče da malaksava, sve ređe i ređe se pojavljivao, dok najzad nije potpuno iščezao. Gospodina Goljatkina potmulo zatišta srce u grudima, a mlazevi vrele krvi udarali su mu u glavu; osećao je gušenje, hteo da se raskopča, razgoli prsa, zaspe ih snegom i polije hladnom vodom. Najzad pade u zanos... Kad se osvestio, video je da ga konji vuku nekim nepoznatim putem. Desno i levo crnela se šuma, bilo je gluvo i pusto. Odjednom je premro: dva ognjena oka gledala su u njega iz mraka, i ta dva oka sijala su zloslutnom paklenom radošću. - To nije Krestjan Ivanovič! Ko je to? Ili je to on? On! To je Krestjan Ivanovič, ali ne onaj pređašnji, nego drugi Krestjan Ivanovič! To je strašni Krestjan Ivanovič!...

- Krestjane Ivanoviču, ja... ja, čini mi se... ništa, Krestjane Ivanoviču - poče bojažljivo, dršćući, naš junak, želeći da pokornošću i smirenošću bar malo umilostivi strašnoga Krestjana Ivanoviča.

- Vi dobijate od države stan, drva, liht i poslugu, čega vi niste dostojni - zazvuča strogo i strašno, kao presuda, odgovor Krestjana Ivanoviča.

Naš junak kriknu i uhvati se za glavu. Avaj! Odavno je on to predosećao.

- [1](#) Pokrivena čaršija u Petrogradu onog doba. - *Red.*
- [2](#) Francuski: sans façon - bez ustezanja. - *Red.*
- [3](#) Delikatesne radnje u starom Petrogradu. - *Red.*
- [4](#) Reakcionarni francuski političar iz doba restauracije. - *Red.*
- [5](#) Aluzija na Krilovljevu basnu. - *Red.*
- [6](#) Blizak vladi reakcionarni list. - *Red.*
- [7](#) Pseudonim O. I. Senkovskog (1800-1850), poznatog kritičara i beletrista onog vremena. - *Red.*
- [8](#) Lažni car Dimitrije. - Kaluđer koji se početkom XVII veka izdavao za sina Ivana Groznog, Dimitrija: posle smrti Borisa Godunova došao je na ruski presto. - *Red.*

Table of Contents

[GLAVA PRVA](#)

[GLAVA DRUGA](#)

[GLAVA TREĆA](#)

[GLAVA ČETVRTA](#)

[GLAVA PETA](#)

[GLAVA ŠESTA](#)

[GLAVA SEDMA](#)

[GLAVA OSMA](#)

[GLAVA DEVETA](#)

[GLAVA DESETA](#)

[GLAVA JEDANAESTA](#)

[GLAVA DVANAESTA](#)

[GLAVA TRINAESTA](#)